

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الرحمن
علیه صاب

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

فرهنگ نامه

مناجات

محمدی زی شهری

هنکار و مترجم
مرتضی خوش نصیب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فرهنگ نامه نماز جماعت

نویسنده:

محمد محمدی ری شهری

ناشر چاپی:

موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۹	فرهنگ نامه نماز جماعت
۹	مشخصات کتاب
۹	اشاره
۱۳	فهرست مطالب
۱۷	پیش گفتار
۱۷	اشاره
۱۹	تقدیر و سپاس
۲۱	درآمد
۲۱	اشاره
۲۲	برکات اجتماعی نماز جماعت
۲۲	اشاره
۲۲	۱. وحدت کلمه
۲۳	۲. پیشگیری از ناهنجاری های اجتماعی
۲۴	۳. همیاری در کارهای نیک
۲۵	۴. شناسایی مردمان شایسته
۲۵	برکات فردی نماز جماعت
۲۶	تهدید به مجازات
۲۷	حکم شرعی شرکت در نماز جماعت
۲۷	جماعت، در نمازهای مستحب
۲۸	تبعیت از امام جماعت
۲۹	شرایط نماز جماعت
۲۹	اشاره
۲۹	۱. نبودن حایل

- ۲۹ ۲. بلندتر نبودن محل نماز امام از مأموم
- ۲۹ ۳. نبودن فاصله میان امام و مأموم
- ۲۹ ۴. تقدم نداشتن مأموم بر امام در جایگاه ایستادن
- ۳۰ قرائت در نماز جماعت
- ۳۰ شرایط امام جماعت
- ۳۱ امامت زن
- ۳۱ آدابی که شایسته است امام جماعت رعایت کند
- ۳۲ آدابی که شایسته است نمازگزاران رعایت نمایند
- ۳۵ فصل یکم تشریح نماز جماعت
- ۳۵ ۱/۱ نخستین نماز جماعت در اسلام
- ۳۷ ۱/۲ کمترین تعدادی که با آنان جماعت بر پا می شود
- ۳۷ ۱/۳ مؤمن خود به تنهایی جماعت است
- ۳۷ اشاره
- ۳۹ نکته
- ۴۰ ۱/۴ حکمت نماز جماعت
- ۴۵ فصل دوم اهمیت دادن به نماز جماعت
- ۴۵ ۲/۱ تشویق فراوان به نماز جماعت
- ۴۵ قرآن
- ۴۶ حدیث
- ۵۴ ۲/۲ فضیلت نماز جماعت بر نماز فردا
- ۵۷ ۲/۳ استحباب دوباره خواندن نماز، به جماعت
- ۶۰ ۲/۴ هشدار نسبت به شرکت نکردن در نماز جماعت بدون عذر
- ۶۳ ۲/۵ پاداش نماز جماعت
- ۶۹ فصل سوم برکات نماز جماعت
- ۶۹ ۳/۱ آمرزش گناهان
- ۷۰ ۳/۲ مستجاب شدن دعا

- ۳/۳ رهایی از آتش ۷۰
- ۳/۴ کاستن از هراس های روز قیامت ۷۰
- فصل چهارم مسجد و نماز جماعت ۷۳
- ۴/۱ فضیلت مسجد ۷۳
- ۴/۲ آباد کردن مسجد، به حضور یافتن در آن ۷۴
- قرآن ۷۴
- حدیث ۷۴
- ۴/۳ فضیلت شتافتن به سوی مسجد ۷۶
- ۴/۴ فضیلت نماز جماعت در مسجد ۷۷
- ۴/۵ نکوهش بیرون رفتن از مسجد پس از اذان ۷۹
- ۴/۶ نکوهش نرفتن به مسجد ۸۰
- فصل پنجم امامت جماعت ۸۵
- ۵/۱ شایسته ترین افراد برای امامت نماز ۸۵
- ۵/۲ مسئولیت امام جماعت و پاداش او ۹۱
- ۵/۳ حق امام جماعت ۹۳
- ۵/۴ کسانی که اقتدای به آنها در نماز روا نیست ۹۴
- فصل ششم آن چه شایسته اس امام رعایت کند ۹۷
- ۶/۱ طولانی نکردن نماز ۹۷
- ۶/۲ مراعات حال نتوان ترین نمازگزاران ۱۰۰
- ۶/۳ شنواندن به نمازگزاران پشت سر ۱۰۴
- ۶/۴ دعا کردن برای همگان ۱۰۵
- ۶/۵ مکث در رکوع هنگام ملحق شدن دیگران ۱۰۶
- ۶/۶ تا آخر نماز دیر اقتدا کردگان، به انتظار نشستن ۱۰۷
- فصل هفتم آن چه شایسته است مأموم رعایت کند ۱۰۹
- ۷/۱ انتخاب صف اول ۱۰۹
- ۷/۲ رها کردن صف اول برای پرهیز از آزار رسانی ۱۱۲

- ۱۱۲ ----- ۷/۳ مقدم کردن دانایان
- ۱۱۳ ----- ۷/۴ انتخاب سمت راست امام جماعت
- ۱۱۴ ----- ۷/۵ کامل کردن صف ها به ترتیب از صف اول
- ۱۱۶ ----- ۷/۶ برپا کردن صف های مستقیم و منظم
- ۱۱۹ ----- ۷/۷ به هم پیوستگی صف ها
- ۱۲۲ ----- ۷/۸ سکوت کردن
- ۱۲۲ ----- قرآن
- ۱۲۲ ----- حدیث
- ۱۲۳ ----- ۷/۹ پیروی کردن از امام جماعت
- ۱۲۵ ----- ۷/۱۰ مجموعه کارهایی که شایسته ماموم است
- ۱۲۷ ----- درباره مرکز

سرشناسه: محمدی ری شهری، محمد، 1325-1401.

عنوان و نام پدیدآور: فرهنگ نامه نماز جماعت [کتاب] / محمدی ری شهری؛ همکار و مترجم مرتضی خوش نصیب؛ سرویراستار سعیدرضا علی عسگری؛ [برای] پژوهشگاه قرآن و حدیث.

مشخصات نشر: قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، 1395.

مشخصات ظاهری: 118 ص.

شابک: 55000 ریال: 2-870-493-964-978

وضعیت فهرست نویسی: فایا

یادداشت: چاپ قبلی: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، 1395 (99 ص).

یادداشت: چاپ دوم.

موضوع: نماز جماعت

موضوع: *Congregational prayer

شناسه افزوده: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث. سازمان چاپ و نشر

شناسه افزوده: پژوهشگاه قرآن و حدیث

رده بندی کنگره: BP187/م33ف4 1395

رده بندی دیویی: 297/353

شماره کتابشناسی ملی: 4238373

ص: 1

اشاره

فرهنگ نامه نماز جماعت

محمّدی ری شهری

همکار و مترجم: مرتضی خوش نصیب

ص: 3

فرهنگ نامه نماز جماعت

محمدی ری شهری

همکار و مترجم: مرتضی خوش نصیب

بازبینی نهایی: سید مجتبی غیوری

سرپرستار: سعیدرضا علی عسگری

نمونه خوان: علی نقی پارسانیا، محمدعلی دباغی

صفحه آرا: علی اکبری

خوش نویس: حسن فرزندگان

سازمان چاپ و نشر

مؤسسه علمی - فرهنگی دار الحدیث

سازمان چاپ و نشر دار الحدیث: قم، میدان شهدا، ابتدای خیابان معلم، پلاک 125

تلفن: 37741650-025-37740523-025 ص. پ: 37185/4468

hadith@hadith.net

<http://www.hadith.net>

ص: 4

پیش گفتار 9

درآمد 13

برکات اجتماعی نماز جماعت 14

1. وحدت کلمه 14

2. پیشگیری از ناهنجاری های اجتماعی 15

3. همیاری در کارهای نیک 16

4. شناسایی مردمان شایسته 17

برکات فردی نماز جماعت 17

تهدید به مجازات 18

حکم شرعی شرکت در نماز جماعت 19

جماعت، در نمازهای مستحب 19

تبعیت از امام جماعت 20

شرایط نماز جماعت 21

1. نبودن حایل 21

ص: 5

2. بلندتر نبودن محل نماز امام از مأوموم 21

3. نبودن فاصله میان امام و مأوموم 21

4. تقدم نداشتن مأوموم بر امام در جایگاه ایستادن 21

قراأت در نماز جماعت 22

شرایط امام جماعت 22

امامت زن 23

آدابی که شایسته است امام جماعت رعایت کند 23

آدابی که شایسته است نمازگزاران رعایت نمایند 24

فصل یکم: تشریح نماز جماعت

1/1 نخستین نماز جماعت در اسلام 27

1/2 کمترین تعدادی که با آنان جماعت بر پا می شود 29

1/3 مؤمن خود به تنهایی جماعت است 29

نکته 31

1/4 حکمت نماز جماعت 32

فصل دوم: اهمیت دادن به نماز جماعت

2/1 تشویق فراوان به نماز جماعت 37

2/2 فضیلت نماز جماعت بر نماز فردا 46

2/3 استحباب دوباره خواندن نماز، به جماعت 49

2/4 هشدار نسبت به شرکت نکردن در نماز جماعت بدون عذر 52

2/5 پاداش نماز جماعت 55

فصل سوم: برکات نماز جماعت

3/1 آمرزش گناهان 61

3/2 مستجاب شدن دعا 62

3/3 رهایی از آتش 62

3/4 کاستن از هراس های روز قیامت 62

فصل چهارم: مسجد و نماز جماعت

4/1 فضیلت مسجد 65

4/2 آباد کردن مسجد، به حضور یافتن در آن 66

4/3 فضیلت شتافتن به سوی مسجد 68

4/4 فضیلت نماز جماعت در مسجد 69

4/5 نکوهش بیرون رفتن از مسجد پس از اذان 71

4/6 نکوهش نرفتن به مسجد 72

فصل پنجم: امامت جماعت

5/1 شایسته ترین افراد برای امامت نماز 77

5/2 مسئولیت امام جماعت و پاداش او 83

5/3 حق امام جماعت 85

5/4 کسانی که اقتدای به آنها در نماز روا نیست 86

فصل ششم: آن چه شایسته است امام جماعت رعایت کند

6/1 طولانی نکردن نماز 89

6/2 مراعات حال ناتوان ترین نمازگزاران 92

6/3 شنوآندن به نمازگزاران پشت سر 96

6/4 دعا کردن برای همگان 97

6/5 مکث در رکوع، هنگام ملحق شدن دیگران 98

6/6 تا آخر نماز دیر اقتدا کردگان، به انتظار نشستن 99

فصل هفتم: آن چه شایسته است مأموم رعایت کند

7/1 انتخاب صف اول 101

7/2 رها کردن صف اول برای پرهیز از آزار رسانی 104

7/3 مقدم کردن دانایان 104

7/4 انتخاب سمت راست امام جماعت 105

7/5 کامل کردن صف ها به ترتیب از صف اول 106

7/6 برپا کردن صف های مستقیم و منظم 108

7/7 به هم پیوستگی صف ها 111

7/8 سکوت کردن 114

7/9 پیروی کردن از امام جماعت 115

7/10 مجموعه کارهایی که شایسته مأموم است 117

ص: 8

فرهنگ نامه، کتابی است حاوی، دانش، فرهنگ (1) و حکمت و «فرهنگ نامه نماز جماعت»، قطره‌ای است از دریای دانش و فرهنگ ناب اسلامی و مدخلی (2) دیگر از دانش نامه قرآن و حدیث که به صورت مستقل، منتشر می‌شود. در این دانش نامه، واژه‌ها و اصطلاحاتی که در قرآن و احادیث، کاربرد گسترده‌ای دارند، به ترتیب الفبایی، با نظمی نوین و با ذکر نمونه‌های کاربردها (شواهد)، معنانشناسی و تحلیل و تبیین می‌گردند. در لابه‌لای این دانش نامه، برخی مدخل‌ها، از کاربرد فرهنگی ویژه و بسامد استفاده بالاتری

ص: 9

-
- 1- فرهنگ: علم؛ دانش؛ ادب؛ تربیت؛ پدیده کلی پیچیده‌ای از آداب، رسوم، اندیشه، هنر و شیوه زندگی که در طی تجربه تاریخی اقوام، شکل می‌گیرد و قابل انتقال به نسل‌های بعدی است (ر. ک: لغت نامه دهخدا، فرهنگ معین و فرهنگ بزرگ سخن، واژه فرهنگ).
 - 2- در دانش نامه‌ها، به هر واژه اصلی که توضیحی (مقاله‌ای) در ذیل خود دارد، «سرواژه» یا «مدخل» می‌گویند. به مجموع سرواژه و توضیح، بر روی هم نیز «مدخل» گفته می‌شود (ر. ک: فرهنگ بزرگ سخن، واژه مدخل).

برخوردارند، بدین معنا که عموم مسلمانان و یا گروه‌های خاصّی از آنان، به صورت شبانه‌روزی و گسترده، با آنها، سر و کار دارند. در راستای تصحیح و تقویت فرهنگ عمومی جوامع اسلامی، ارائه معارف مربوط به این گونه‌ها و اصطلاحات، ضرورتی دوچندان دارد. با این نگاه، چنین مدخل‌هایی از دانش‌نامه، انتخاب می‌شوند و به صورت کتاب‌های مستقل در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرند.

گفتنی است که در این سلسله آثار، برای آنچه مربوط به رفتار یا احوال خاص است (مانند: ادب، اذان، شادی و آرزو)، نام «فرهنگ‌نامه» و برای آنچه مربوط به گروه‌های اجتماعی (مانند: بسیجیان، جوانان و کودکان) می‌شود و یا آموزه‌های حکیمانه پیشوایان بزرگ اسلام یا حکمای بزرگ الهی (چون لقمان حکیم) را ارائه می‌نمایند، نام «حکمت‌نامه» را برگزیدیم.

فرهنگ‌نامه «نماز جماعت»⁽¹⁾ یکی دیگر از مجموعه فرهنگ‌نامه‌هایی است که با هدف تصحیح و تقویت فرهنگ ارزش‌های رفتاری، تألیف شده است.

این فرهنگ‌نامه، در هفت فصل، ره‌نمودهای قرآن و احادیث اسلامی را در باره ارزش فرهنگ نماز جماعت ود.

ص: 10

1- . تاکنون، فرهنگ‌نامه‌های: ادب، اذان، آرزو، مسجد، بصیرت، امنیت ملی، مهمانی، جمعه و تهجد منتشر شده و در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته‌اند.

آداب آن به صورتی نسبتاً جامع و با نظمی نوین ارائه می کند.

تقدیر و سپاس

از همه همکاران عزیز و بزرگوار در «پژوهشکده علوم و معارف حدیث» و مدیریت آماده سازی کتاب که در پدید آوردن این اثر و ساماندهی نهایی آن نقش داشته اند، صمیمانه سپاس گزاری می کنم، بویژه فاضل گران قدر جناب آقای مرتضی خوش نصیب که نگارش این فرهنگ نامه با همکاری ایشان صورت گرفته، و افزون بر این، ترجمه رسای ایشان، زمینه بهره مندی پارسی زبانان را نیز از کتاب فراهم آورده است.

از خداوند متان برای همه دست اندرکاران، پاداشی درخور فضل حضرتش خواهانم.

رَبَّنَا! تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

محمّدی ری شهری

یازدهم اردیبهشت 1395

بیست و دوم رجب 1437

ص: 11

نماز جماعت، یکی از بارزترین عرصه‌هایی است که تشکّل هر روزه مسلمانان و نزدیک شدن دل‌هایشان در پرتویاد خدای سبحان در آن جلوه‌گر می‌شود.

از منظر قرآن کریم، حتی در میدان نبرد با دشمن نیز شایسته است رزمندگان، با هشیاری کامل و رعایت جوانب امنیتی، نماز را به جماعت اقامه کنند(1)، از سوی دیگر پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) از آغازین روزهای رسالت خود و در زمانی که هنوز پیروان او بسیار کم شمار بودند نماز جماعت برپا می‌کرد(2) و همواره تا پایان عمر پربرکت خویش بر این عبادت جمعی اهتمام داشت. بر این اساس، برخی فقیهان بر این باورند که تشریح نماز روزانه از آغاز به صورت جماعت بوده، هر چند می‌شد آن را فرادا

ص: 13

1- ر. ک: سورة نساء، آیه 102.

2- ر. ک: ص 27 (نخستین نماز جماعت در اسلام).

هم به جای آورد(1).

در این راستا و به منظور ترغیب هر چه بیشتر مسلمانان به نماز جماعت، در احادیث اسلامی از آثار، برکات و پاداش های مهم آن سخن به میان آمده، و نسبت به ترك بدون عذر آن، هشدار داده شده است که با اندکی دقت و تأمل در این احادیث، حکمت آن همه تأکید و تشویق روشن می شود.

آثار و برکات نماز جماعت را به دو دسته می توان تقسیم کرد: برکات اجتماعی و برکات فردی.

برکات اجتماعی نماز جماعت

اشاره

مهم ترین آثار و برکات اجتماعی نماز جماعت عبارت است:

1. وحدت کلمه

از برجسته ترین دستاوردها و برکات نماز جماعت، وحدت کلمه جامعه اسلامی است. شرکت در يك عبادت جمعی و یادکرد خدای سبحان در کنار هم، کدورتها را می زداید، دلها را به هم نزدیک می کند و الفت، محبت و وحدت را در پی می آورد. همچنان که به سهم خود، ریشه های تفرقه و دشمنی و سوء استفاده دشمنان اسلام و جامعه اسلامی را می خشکاند، در روایتی از پیامبر عظیم الشان اسلام (صلی الله علیه وآله)

ص: 14

1- . ر. ك: تقرير بحث السيد البروجردی: ج 2 ص 84.

شیطان، گرگ انسان است همچون گرگ گوسفند که دور مانده و جدا شده از گله را شکار می کند. پس مبادا از هم جدا و پراکنده شوید، بلکه همواره با اجتماع و عموم مردم و با مسجد باشید. (1)

آری، حضور در مسجد و نماز جماعت، راهی است برای رهایی از شیاطینِ گرگ صفتِ جن و انس که می خواهند با ایجاد تفرقه در جامعه اسلامی، آنها را طعمه خود سازند و سرمایه های مادی و معنوی مسلمانان را به یغما برند.

2. پیشگیری از ناهنجاری های اجتماعی

یکی دیگر از آثار سازنده حضور در مسجد و شرکت در نماز جماعت، پیشگیری از بسیاری از ناهنجاری های اجتماعی و رفتارهای گناه آلود است. رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در تبیین فواید پیوسته مسجد رفتن می فرماید:

هر که پیوسته به مساجد، آمد و شد کند، به یکی از هشت چیز دست خواهد یافت: برادری که در راه خدای (عزوجل) از او بهره برد، یا دانشی

ص: 15

لطیف و نغز، یا سخنی که او را به هدایت ره نمون شود، یا از هلاکت برهاند، یا رحمتی که چشم به راهش باشد، یا آن که گناهی را از روی شرم یا ترس [از خدا] ترك گوید. (1)

پیداست کسی که در میان مردم به عنوان مسجدی و اهل نماز جماعت شناخته شود، به طور طبیعی نمی تواند مرتکب بسیاری از گناهان شود، زیرا اگر از خدا هم پروا نکند برای حفظ آبروی خود مرتکب کار زشت نمی شود چنان که در روایتی از امیر مؤمنان آمده:

الحياءُ يَصُدُّ عَنْ فِعْلِ الْقَبِيحِ. (2)

شرم، مانع زشت کاری می شود.

3. همیاری در کارهای نیک

بسیاری از اقدام های عام المنفعه فرهنگی و اجتماعی نیازمند همیاری و همکاری مردم است، شرکت در نماز جماعت بر پا شده در مسجد، زمینه ساز این گونه خدمات است. این ویژگی همان است که امام رضا (علیه السلام) در پاسخ به چرایی تشریح نماز جماعت، با عنوان «کمك به یکدیگر در راه نیکی و تقوا» (3) بدان اشاره کرده است.

ص: 16

-
- 1- . الخصال: ص 410 ح 11، تهذیب الأحكام: ج 3 ص 249 ح 681.
 - 2- . غرر الحکم: ح 1393.
 - 3- . ر. ك: ح 11.

4. شناسایی مردمان شایسته

در شماری از روایات، تداوم حضور در نمازهای جماعت، نشانه صلاح و شایستگی شمرده شده است از جمله در روایتی از امام صادق (علیه السلام) آمده که می فرماید:

مَنْ صَلَّى الصَّلَاةَ الْخَمْسَ جَمَاعَةً فَطُنَّوْا بِهِ خَيْرًا.

آن کس که نمازهای پنجگانه را به جماعت می خواند به وی خوش گمان باشید. (1)

همچنین تصریح شده که شرکت مداوم در نماز جماعت، نشانه عدالت است. (2) طبعاً گواهی افراد مسجیدی و اهل نماز جماعت در قضاوت نسبت به دیگر افراد؛ در انتخاب یا واسپاری مسئولیت و نظایر آن جایگاه ویژه ای دارد.

این موارد شماری از برجسته ترین برکات اجتماعی نماز جماعت است که گاه با عنوان حکمت نماز جماعت نیز از آنها یاد می شود.

برکات فردی نماز جماعت

در کنار برکات و آثار اجتماعی، نماز جماعت برای افراد به طور خاص نیز نتایج و دستاوردهای بسیار ارزشمندی را در پی دارد. از جمله: آموزش گناهان، اجابت دعا،

ص: 17

1- . ر. ك: ح 8.

2- . ر. ك: ح 9 و 10.

تهدید به مجازات

بر پایه برخی روایات نقل شده از طریق شیعه و اهل سنت، پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) کسانی را که در نماز جماعت شرکت نمی کردند به مجازات های سنگینی تهدید کرده است(2). به نظر می رسد تهدید در این گونه احادیث، متوجه منافقانی بوده که به رغم اظهار مسلمانی، با شرکت نکردن در نماز جماعت که بارزترین نمایش پیوند جامعه تازه تشکیل مسلمانان به شمار می آمد، در صدد ابراز مخالفت و تضعیف نظام اسلامی بودند. بر این اساس، می توان گفت: احادیث مورد بحث، در سالیان نخست پیدایش جامعه مسلمانان که تعداد آنها اندک و تجلی وحدت شان، در گرو حضور یکایک مسلمانان بود صادر شده و در دوره های بعد و با تثبیت جامعه اسلامی، موضوع چنین روایاتی منتفی شده است(3). گفتمی است با توجه به این که هیچ گزارشی در روایات و متون تاریخی از

ص: 18

-
- 1- . ر.ك: ص 61 (بركات نماز جماعت).
 - 2- . ر.ك: تهذيب الأحكام: ج 3 ص 266 ح 753، ثواب الأعمال: ص 276 ح 2؛ صحيح البخاری: ج 1 ص 231 ح 618، صحيح مسلم: ج 1 ص 451 ح 252.
 - 3- . ر.ك: موسوعة الإمام الخویی: ج 17 ص 16، الفقه على المذاهب الأربعة: ج 1 ص 368.

اجرای تهدیدهای مورد اشاره در دست نیست، گویا رسول خدا (صلی الله علیه وآله) نیز بر آن بود تا از این راه، افراد مورد نظر را از کار ناشایست خود بازدارد بی آن که هرگز نیازمند اجرای تهدید خود شده باشد.

حکم شرعی شرکت در نماز جماعت

از دیدگاه فقهای شیعه اگر شرایط خاصی که در فقه از آنها یاد شده فراهم شود، برپایی و شرکت در جماعت نماز جمعه، نماز عید فطر و نماز عید قربان واجب خواهد بود، ولی حضور در نمازهای یومیه، مستحب مؤکد است. در عین حال، شرکت نکردن در نمازهای روزانه، اگر به صورت سبک شمردن و کم اعتنائی به نماز جماعت جلوه کند، جایز نیست⁽¹⁾. ناگفته نماند که برخی فقهای اهل سنت شرکت در نماز جماعت در نمازهای یومیه را واجب عینی دانسته اند.⁽²⁾

جماعت، در نمازهای مستحب

بیشتر فقهای اهل سنت به جماعت خواندن همه نمازهای مستحب را روا می دانند⁽³⁾ اما فقیهان امامیه به جماعت

ص: 19

-
- 1- . حاضر نشدن به نماز جماعت از روی بی اعتنائی جایز نیست و سزاوار نیست که انسان بدون عذر نماز جماعت را ترك کند (توضیح المسائل امام خمینی: ص 190 مسئله 1401).
 - 2- . ر. ك: المغنی، ابن قدامة: ج 2 ص 402.
 - 3- . ر. ك: الفقه على المذاهب الأربعة: ج 1 ص 370.

خواندن نمازهای مستحب را به جز نماز باران مشروع ندانسته(1) و در خصوص دو نماز عید فطر و عید قربان، ضمن فتوا دادن به استحباب برپایی آن در عصر غیبت، نسبت به جماعت برگزار کردن آن نیز متفاوت نظر داده اند. برخی آن را مطلقاً جایز و برخی دیگر حکم جواز را محدود به مواردی کرده اند که ولی فقیه یا نمایندگان وی این دو نماز را اقامه کنند. در همین حال، دسته دیگری از فقهای امامیه بر این باورند که در عصر غیبت، دو نماز عید را جز به نیت رجا نمی توان به جماعت برگزار کرد(2).

تبعیت از امام جماعت

مأموم باید در افعال نماز از امام تبعیت کند و نمی تواند به عمد از وی پیشی بگیرد، هر چند در ذکرهای واجب و مستحب نماز، چنین تبعیتی بر عهده وی گزارده نشده است. و اما در خصوص این که پیروی از امام جماعت، شرط صحت نماز است و یا تنها شرط صحت جماعت، باید گفت: مطابق رأی مشهور فقیهان امامی و برخی مذاهب اهل سنت، پیروی نمازگزاران از امام جماعت در افعال نماز، تنها شرط صحت جماعت است و عدم رعایت دقیق آن اصل نماز را باطل نمی کند(3).

ص: 20

-
- 1- . ر. ك: توضیح المسائل مراجع: ص 798.
 - 2- . ر. ك: توضیح المسائل مراجع: ص 852.
 - 3- . ر. ك: جواهر الكلام: ج 13 ص 210.

اقامه صحیح نماز جماعت شرایطی دارد که مهمترین آنها عبارت است از:

1. نبودن حایل

میان امام و نمازگزاران در پی او و همچنین میان هر يك از اینان نسبت به یکدیگر نباید چیزی که مانع دیدن است وجود داشته باشد، اما اگر مأوم زن باشد حایل میان او و مردان مانعی ندارد.

2. بلندتر نبودن محل نماز امام از مأوم

جای ایستادن امام نباید از محل ایستادن مأوم بلندتر باشد، مگر به قدری که با مسامحه عرفی، به چشم نیاید. در همین حال، بلندتر بودن جای مأوم از امام در صورتی که خیلی زیاد و نامتعارف نباشد، بلا اشکال است.

3. نبودن فاصله میان امام و مأوم

از نظر فقیهان امامیه، مأوم نباید با امام، یا با صف جلو خود، فاصله چندانی داشته باشد. احتیاط آن است که فاصله محل سجده نمازگزار از محل ایستادن امام یا کسی که در صف جلو وی ایستاده، بیش از يك قدم متعارف نباشد.

4. تقدم نداشتن مأوم بر امام در جایگاه ایستادن

محل ایستادن مأوم نباید جلوتر از امام باشد، بلکه

احتیاط آن است که مساوی هم نایستند، بلکه مأموم قدری عقب تر بایستد، و احتیاط آن است که تأخر را در همه حالات نماز به ویژه در حالت نشسته نسبت به زانوهار رعایت کند. (1)

قرائت در نماز جماعت

واجب است مأموم، همواره در نمازهای ظهر و عصر، همچنین در نمازهای صبح و مغرب و عشا، اگر صدای امام را هر چند به صورت همهمه می شنود، حمد و سوره نخواند. گفتنی است در سه نماز اخیر در صورتی که صدای قرائت امام به گوش نرسد، قرائت برای مأموم جایز، بلکه مستحب است. (2)

شرایط امام جماعت

از منظر عالمان شیعی، امام جماعت باید مؤمن، مرد، بالغ، عاقل، عادل و حلال زاده باشد و بتواند با قرائت صحیح نماز بخواند.

در مواردی که افراد متعددی واجد ویژگی های یاد شده باشند، ملاک هایی مانند: قرائت نیکوتر، فقاہت، سن بیشتر و... مورد توجه قرار می گیرد. (3)

ص: 22

1- . ر. ك: تحرير الوسيلة: ص 268.

2- . ر. ك: تحرير الوسيلة: ص 271.

3- . ر. ك: تحرير الوسيلة: ص 277.

گفتنی است مذاهب اسلامی درباره شرط عدالت امام جماعت اختلاف نظر دارند؛ فقیهان حنفی و برخی شافعیان، همچون امامیه، نماز خواندن با امام فاسق را باطل دانسته اند.⁽¹⁾

پیروان مالک بر این باورند که امام نباید مرتکب فسقی شود که موجب بطلان نماز می شود، مانند این که نماز را بی وضو بخواند، یا سوره حمد را قرائت نکند. اما پرهیز کردن از ارتکاب فسق های دیگر که ارتباطی با نماز ندارند مانند شرابخواری و زنا از شرطهای امام جماعت نیست، هر چند اقتدا به چنین اشخاصی مکروه است.⁽²⁾

امامت زن

بر پایه نظریه فقهای همه مذاهب اسلامی زن نمی تواند برای نمازگزارانی که در میان آنها مرد وجود دارد، امامت کند، اما بر اساس فقه شافعی و حنبلی و نظر برخی فقهای شیعه، امامت زن برای زنان مشروع است.⁽³⁾

آدابی که شایسته است امام جماعت رعایت کند

بر پایه روایاتی که در فصل ششم خواهد آمد، شایسته

ص: 23

1- . المغنی: ج 2 ص 22.

2- . ر. ك: الفقه الاسلامی و أدلته: ج 2 ص 1200.

3- . ر. ك: الأم: ج 1 ص 191، المبسوط فی فقه الامامیه: ج 1 ص 157، المغنی: ج 2 ص 33، المجموع: ج 4 ص 255.

است امام جماعت مواردی را رعایت کند مانند:

1. نماز را طول ندهد و حال ناتوان ترین مأمومان را در نظر داشته باشد؛
2. به استثنای قرائت حمد و سوره در نمازهای ظهر و عصر، به گونه ای قرائت کند که نمازگزاران صدای او را بشنوند؛
3. دعاهایش اختصاص به خود نداشته باشد و همه را دعا کند؛
4. در حال رکوع اگر احساس کرد کسی می خواهد به او اقتدا کند، دو برابر زمان رکوع خود، صبر کند؛
5. تا مأمومان دیر به جماعت پیوسته نمازشان را تمام نکرده اند، از جا برنخیزد.

آدابی که شایسته است نمازگزاران رعایت نمایند

بر اساس احادیثی که در فصل هفتم خواهد آمد، شایسته است مأموم نیز اموری را رعایت نماید مانند:

1. انتخاب صف اول در صورتی که مزاحمتی برای دیگران نباشد؛
2. مقدم داشتن افراد با فضیلت؛
3. انتخاب سمت راست صف ها؛
4. تکمیل کردن صف ها به ترتیب؛

ص: 24

5. تنظیم دقیق صف ها و پر کردن فاصله ها؛

6. رعایت کردن سکوت هنگام قرائت امام؛

7. دنباله روی کامل از امام در حرکات نماز.

به امید آن که این نوشتار، سهم مؤثری در توسعه و تعمیق فرهنگ نماز جماعت در جوامع اسلامی داشته باشد.

ص: 25

1. امام صادق (علیه السلام): اولین نماز جماعتی که برگزار شد چنین بود که پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) به همراه امیر مؤمنان علی بن ابی طالب نماز می گزارد، ابو طالب بر او گذشت و جعفر همراه وی بود. به او گفت: پسرم! کنار پسر عمویت، نماز بخوان. هنگامی که پیامبر (صلی الله علیه وآله) احساس کرد جعفر را در کنار او است، [برای امامت نماز]، جلوتر رفت و ابو طالب شادمانه بازگشت در حالی که می گفت:

بی گمان، در سختی و گرفتاری زمانه، علی و جعفر

ص: 27

نقطه اتکای من اند / به خدا سوگند که نه من پیامبر را و نمی نهم و نه هیچ یک از پسران شرافت مندم او را وامی نهد / وامگذارید و پسرعمویتان را یاری دهید، [عموی] که وی (1) از میان آنان، برادر تنی من است.

پس نخستین نمازی که به جماعت خوانده شد، در آن روز بود. (2)

2. امام باقر (علیه السلام) - در باره این سخن خدای متعال: «و همراه نمازگزاران نماز بگزارید»: این آیه در باره پیامبر خدا و علی بن ابی طالب نازل شده است؛ چه این که آن دو نخستین کسانی اند که نماز گزارند و رکوع کردند. (3).

ص: 28

1- . ظاهراً مقصود از وی، عبدالله، پدر پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) است.

2- . أَوَّلُ جَمَاعَةٍ كَانَتْ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) كَانَ يُصَلِّي وَأَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ مَعَهُ، إِذْ مَرَّ أَبُو طَالِبٍ بِهِ وَجَعَفَرٌ مَعَهُ، فَقَالَ: يَا بُنَيَّ، صَلِّ جَنَاحَ ابْنِ عَمِّكَ، فَلَمَّا أَحَسَّهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) تَقَدَّمَهَا، وَانصَرَفَ أَبُو طَالِبٍ مَسْرُوراً وَهُوَ يَقُولُ: إِنَّ عَلِيًّا وَجَعَفَرًا ثَقَتِي عِنْدَ مُلِمِّ الزَّمَانِ وَالْكَرْبِ وَاللَّهِ لَا أُحْذِلُ النَّبِيَّ وَلَا يَخْذُلُهُ مِنْ بَنِي ذُو حَسَبٍ لَا تَخْذُلُوا ابْنَ عَمِّكُمَا أَخِي لِأُمِّي مِنْ بَيْنِهِمْ وَأَبِي فَكَانَتْ أَوَّلُ جَمَاعَةٍ جُمِعَتْ ذَلِكَ الْيَوْمَ (الأمالی، صدوق: ص 597 ح 825).

3- . فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: (وَازْكِعُوا مَعَ الرَّاِكِعِينَ): نَزَلَتْ فِي رَسُولِ اللَّهِ وَعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَهُمَا أَوَّلُ مَنْ صَلَّى وَرَكَعَ (المناقب، ابن شهر آشوب: ج 2 ص 13).

1/2 کمترین تعدادی که با آنان جماعت بر پا می شود

3. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): دو نفر، جماعت اند. (1)

4. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): دو نفر و بیشتر جماعت اند. (2)

5. الکافی - به نقل از زراره -: به امام صادق (علیه السلام) گفتم: ... آیا دو مرد، جماعت به شمار می آیند؟ فرمود: آری و البته شخص [مأموم] سمت راست امام می ایستد. (3)

6. تهذیب الأحکام - به نقل از حسن صیقل از امام صادق (علیه السلام) -: از آن حضرت پرسیدم کمترین تعداد افرادی که با آنان جماعت تشکیل می شود، چند نفرند؟ فرمود: یک مرد و یک زن. (4)

1/3 مؤمن خود به تنهایی جماعت است

اشاره

7 امام باقر (علیه السلام): جُهَنی، نزد پیامبر (صلی الله علیه وآله) آمد و گفت: ای پیامبر خدا! من و زن و فرزندان و غلامانم در بیابان زندگی

ص: 29

1- . الإثنان جَمَاعَةٌ (کتاب من لا یحضره الفقیه: ج 1 ص 376 ح 1094).

2- . اثنانِ فَمَا فَوْقَهُمَا جَمَاعَةٌ (سنن ابن ماجه: ج 1 ص 312 ح 972).

3- . قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (علیه السلام): ... الرَّجُلَانِ يَكُونَانِ جَمَاعَةً؟ فَقَالَ: نَعَمْ، وَيَقَوْمُ الرَّجُلِ عَنِ الْإِمَامِ (الکافی: ج 3 ص 371 ح 1).

4- . سَأَلْتُهُ كَمْ أَقَلُّ مَا تَكُونُ الْجَمَاعَةُ؟ قَالَ: رَجُلٌ وَامْرَأَةٌ (تهذیب الأحکام: ج 3 ص 26 ح 91).

می کنیم. [هنگام نماز] اذان و اقامه می گویم و با آنان نماز می گزارم. آیا ما جماعتیم؟

فرمود: «آری».

گفت: ای پیامبر خدا! [گاه] غلامانم در پی آوردن آب می روند و من می مانم و زن و فرزندانم. پس [هنگام نماز] اذان و اقامه می گویم و با آنها نماز می گزارم. آیا ما جماعتیم؟

فرمود: «آری».

جُهنی گفت: ای پیامبر خدا! [گاه] فرزندانم در پی گله می روند و من می مانم و همسرم. پس [وقت نماز] اذان و اقامه می گویم و با او نماز می خوانم. آیا ما جماعتیم؟

فرمود: «آری».

گفت: ای پیامبر خدا! گاهی زن نیز دنبال کارهایش می رود و من، تنها می مانم و اذان و اقامه می گویم و نماز می خوانم. آیا من جماعت به شمار می آیم؟

پیامبر (صلی الله علیه وآله) فرمود: «آری. مؤمن، خود به تنهایی، جماعت است» (1).

ص: 30

1- . إِنَّ الْجُهَنِيَّ أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَكُونُ فِي الْبَادِيَةِ وَمَعِيَ أَهْلِي وَوُلْدِي وَغِلْمَتِي فَأُوذُنُ وَأُقِيمُ وَأَصَلِّي بِهِمْ، فَجَمَاعَةٌ نَحْنُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْغِلْمَةَ يَتَّبِعُونَ قَطْرَ السَّحَابِ وَأَبْقَى أَنَا وَأَهْلِي وَوُلْدِي فَأُوذُنُ وَأُقِيمُ أَصَلِّي بِهِمْ، أَجَمَاعَةٌ نَحْنُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّ وُلْدِي يَتَفَرَّقُونَ فِي الْمَاشِيَةِ وَأَبْقَى أَنَا وَأَهْلِي فَأُوذُنُ وَأُقِيمُ وَأَصَلِّي بِهِمْ، أَجَمَاعَةٌ أَنَا؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْمَرْأَةَ تَذْهَبُ فِي مَصْلَحَتِهَا فَأَبْقَى أَنَا وَوَلَدِي فَأُوذُنُ وَأُقِيمُ فَأَصَلِّي، أَجَمَاعَةٌ أَنَا؟ فَقَالَ: نَعَمْ، الْمُؤْمِنُ وَحَدَهُ جَمَاعَةٌ (الكافي: ج 3 ص 371 ح 2).

در این روایت که به روایت جهنی شهرت یافته، رسول خدا (صلی الله علیه وآله) افزون بر نمازهایی که با حضور افراد متعدد و لااقل دو نفر تشکیل می شود، نمازی را که مومنی در غیاب سایرین، خود به تنهایی به جا آورده، جماعت قلمداد کرده است. اکنون پرسش این است که نماز انفرادی چگونه می تواند نماز جماعت تلقی گردد؟

شماری از محدثان و فقیهان شیعه این پرسش را پاسخ گفته اند. صاحب جواهر با مد نظر قرار دادن برخی پاسخ های پیشینیان(1)، ضمن بدیهی دانستن عدم تحقق مفهوم جماعت به صورت حقیقی در موردی که شخص به تنهایی به نماز ایستاده، روایت مورد بحث را به معنای فضیلت و ثواب جماعت دانسته است، یعنی نماز فرادای شخصی که به رغم تمایل و تلاش، به دلیل عدم حضور افراد دیگر، موفق به برپایی نماز جماعت نشده، در حکم نماز جماعت است و از فضل و ثواب آن برخوردار، به ویژه اگر در مسجد نماز بگذارد و در آغاز، اذان و اقامه

ص: 31

1- ر. ک: الذکری (چاپ شده در موسوعه شهید اول): ج 4 ص 286، روض الجنان فی شرح ارشاد الاذهان (چاپ بوستان کتاب): ج 2 ص 966، الوافی: ج 8 ص 1166.

بگویند. چه این که همراه با چنین نمازگزاری، دو صف از فرشتگان به نماز می ایستند(1). بر این اساس، به جماعت بودن چنین نماز فرادایی، جماعت به معنای مصطلح نیست(2).

مرحوم محمد تقی مجلسی اول در توجیه این روایت معتقد است: در نماز با حضور قلب، قلب به منزله امام و حواس باطن و ظاهر و اعضا و جوارح، در حکم مأمومین و اقتدا کنندگانند زیرا به فرموده رسول خدا (صلی الله علیه و آله) اگر دل خاشع شود جوارح بدن نیز خاشع می شوند(3). بدیهی است که در این نظریه نیز، روایت بر معنایی مجازی از واژه جماعت حمل شده است.

1/4 حکمت نماز جماعت

8. پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله): هر که نمازهای پنجگانه را به جماعت بخواند به وی خوش گمان باشید(4).

9. امام صادق (علیه السلام): جماعت و گرد هم آمدن، برای این مقرر

ص: 32

1- . ر. ك: الكافي: ج 3 ص 303 ح 8، كتاب من لا يحضره الفقيه: ج 1 ص 376 ح 1095.

2- . جواهر الكلام: ج 13 ص 3152.

3- . روضة المتقين: ج 2 ص 486.

4- . مَنْ صَلَّى الصَّلَاةَ الْخَمْسَ فِي جَمَاعَةٍ فَظُنُّوا بِهِ خَيْرًا (الكافي: ج 3 ص 371 ح 3).

شده تا نمازگزار از بی نماز، و آن که اوقات نمازها را پاس می دارد از آن کس که ضایعش می کند باز شناخته شود. اگر شرکت در نماز جماعت نباشد، هیچ کس نمی تواند نسبت به صلاحیت کسی شهادت دهد؛ زیرا کسی که نماز نمی خواند، در میان مسلمانان فاقد صلاحیت است... رسول خدا (صلی الله علیه وآله) همواره می فرمود: برای کسی که بدون عذر، نمازش را در مسجد، با مسلمانان به جا نیاورد، نمازی نیست. (1)

10 تهذیب الأحکام - به نقل از ابن ابی یعفر - : به امام صادق (علیه السلام) گفتم: میان مسلمانان عدالت یک شخص را چگونه باید شناخت تا شهادتش به سود یا ضرر افراد پذیرفته شود؟ فرمود: این که او را به پرده پوشی و پاکدامنی و کنترل شکم و شهوت و دست و زبان شناسید، و نیز به پرهیز از گناهان بزرگی چون میگساری و زنا و ربا و نافرمانی پدر و مادر و گریختن از جهاد و مانند آنها که خداوند بر آنها وعده آتش جهنم داده است معروف باشد. آن چه نشانه همه این ویژگی ها و نیز پوشاننده عیب های اوست چندان که بر مسلمانان پیجویی دیگر لغزش ها و غیبتش ناروا گردد).

ص: 33

1- . إِنَّمَا جُعِلَ الْجَمَاعَةُ وَالْإِجْتِمَاعُ إِلَى الصَّلَاةِ لِكَيْ يُعْرَفَ مَنْ يُصَلِّي مِمَّنْ لَا يُصَلِّي، وَمَنْ يَحْفَظُ مَوَاقِيتَ الصَّلَوَاتِ مِمَّنْ يُصَدِّعُ، وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يُمَكِّنْ أَحَدًا أَنْ يُشْهَدَ عَلَى آخَرٍ بِصَلَاةٍ؛ لِأَنَّ مَنْ لَا يُصَلِّي لَا صَلَاحَ لَهُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ... وَقَدْ كَانَ يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يُصَلِّ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ» (کتاب من لا يحضره الفقيه: ج 3 ص 39 ح 3280).

و دوستی با او و نیز ابراز عدالت او در میان مردم واجب شود، پای بندی اش به نمازهای پنجگانه است و مواظبت بر آن نمازها و پاسداشت اوقات آنها، با حضور در جماعت مسلمانان و سرباز نزدن بدون عذر موجه از اجتماع آنها در مساجدشان. این سخن از آن رو است که نماز مایه پرده پوشی و پوشاننده گناهان است. در غیر این صورت کسی را یاری آن نیست تا به درستکاری فرد دیگری شهادت دهد، چه این که هر کس [با مردم] نماز نمی گزارد، میان مسلمانان فاقد صلاحیت است... پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: آن کس که بدون عذر با مسلمانان در مسجد نماز نمی گزارد از نماز بی بهره است. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: جز از کسی که در خانه اش نماز می گزارد و از جماعت ما رویگردان است غیبت نتوان کرد و آن که از جماعت مسلمانان رویگردان است، بر مسلمانان است تا غیبتش کنند [و ناپسندی کارش را در غیابش بازگویند] و در میان آنان از عدالت می افتد و دوری کردن از او ضروری است. (1)

ص: 34

1- . قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام): بِمَا تُعَرَّفُ عَدَالَةَ الرَّجُلِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تُقْبَلَ شَهَادَتُهُ لَهُمْ وَعَلَيْهِمْ؟ قَالَ: فَقَالَ: أَنْ تَعْرِفُوهُ بِالسَّتْرِ وَالْعَفَافِ وَالْكَفِّ عَنِ الْبَطْنِ وَالْفَرْجِ وَالْيَدِ وَاللِّسَانِ وَيُعْرِفُ بِاجْتِنَابِ الْكِبَائِرِ الَّتِي أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهَا النَّارَ مِنْ شُرْبِ الْخَمْرِ وَالزُّنَا وَالرِّبَا وَعُقُوقِ الْوَالِدِينَ وَالْفِرَارِ مِنَ الرَّحْفِ وَغَيْرِ ذَلِكَ وَالِدَالُّ عَلَى ذَلِكَ كُلِّهِ وَالسَّائِرُ لِجَمِيعِ عُيُوبِهِ حَتَّى يَحْرُمَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ تَفْتِيشُ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ مِنْ عَثْرَاتِهِ وَغَيْبَتِهِ وَيَجِبَ عَلَيْهِمْ تَوَلِيَّتُهُ وَإِظْهَارُ عَدَالَتِهِ فِي النَّاسِ التَّعَاهُدُ لِلصَّلَاةِ الْخَمْسِ إِذَا وَاظَبَ عَلَيْهِنَّ وَحَافَظَ مَوَاقِيْتَهُنَّ بِاحْتِضَارِ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ وَأَنْ لَا يَتَّخِلَفَ عَنْ جَمَاعَتِهِمْ فِي مُصَلَّاهُمْ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ وَذَلِكَ أَنَّ الصَّلَاةَ سِتْرٌ وَكَفَّارَةٌ لِلذُّنُوبِ وَلَوْ لَا ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ لِأَحَدٍ أَنْ يَشْهَدَ عَلَى أَحَدٍ بِالصَّلَاحِ لِأَنَّ مَنْ لَمْ يُصَلِّ فَلَا صَلَاحَ لَهُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) لَا غَيْبَةَ إِلَّا لِمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ وَرَغِبَ عَنْ جَمَاعَتِنَا وَمَنْ رَغِبَ عَنْ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ وَجَبَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ غَيْبَتُهُ وَسَقَطَتْ بَيْنَهُمْ عَدَالَتُهُ وَوَجِبَ هِجْرَانُهُ (تهذيب الأحكام: ج 6 ص 241 ح 596).

11. امام رضا (علیه السلام): اگر گفته شود: چرا [نماز] جماعت وضع شده است؟ پاسخ داده می شود: از آن رو که اخلاص و توحید و اسلام و عبادتِ خداوند، آشکار و هویدا و در معرض دید باشند؛ چه این که نمایان کردن این امور، حجتی است برای خدای یگانه بر مردمی شرق و غرب عالم اند؛ و نیز، بدان دلیل که منافق و سبک شمارنده [نماز و دین] آنچه را اقرار کرده و پذیرفته است به جای آورد، و برای آن که شهادت دادن های مردم به مسلمان بودن یکدیگر، روا و ممکن شود. افزون بر اینها، نماز جماعت موجب کمک کردن به یکدیگر در راه نیکی و تقوا و باز داشتن از بسیاری از نافرمانی های خداوند (عزوجل) است. (1)

ص: 35

1- فَإِنْ قَالَ: فَلِمَ جُعِلَتِ الْجَمَاعَةُ؟ قِيلَ: لِأَنَّ لَا يَكُونُ الْإِخْلَاصُ وَالتَّوْحِيدُ وَالْإِسْلَامُ وَالْعِبَادَةُ لِلَّهِ إِلَّا ظَاهِرًا مَكشُوفًا مَشْهُودًا؛ لِأَنَّ فِي إِظْهَارِهِ حُجَّةً عَلَى أَهْلِ الشَّرْقِ وَالْغَرْبِ لِلَّهِ (عزوجل) وَحَدَّةً، وَلِيَكُونَ الْمُتَنَفِّقُ وَالْمُسْتَخْفُ مُؤَدِّيًا لِمَا أَقَرَّ بِهِ بِظَاهِرِ الْإِسْلَامِ وَالْمُرَاقَبَةِ، وَلِأَنَّ تَكُونَ شَهَادَاتُ النَّاسِ بِالْإِسْلَامِ مِنْ بَعْضِهِمْ لِبَعْضٍ جَائِزَةٌ مُمَكِّنَةٌ، مَعَ مَا فِيهِ مِنَ الْمُسَاعَدَةِ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَالزَّجْرِ عَنْ كَثِيرٍ مِنْ مَعَاصِي اللَّهِ (عزوجل) (علل الشرائع: ص 262 ح 9).

فصل دوم اهمیت دادن به نماز جماعت

2/1 تشویق فراوان به نماز جماعت

قرآن

(و نماز را به پا دارید، و زکات را پردازید، و همراه با رکوع کنندگان رکوع کنید!). (1)

(و هرگاه [به هنگام خطر] در میانشان بودی و برای آنان نماز برپا داشتی باید گروهی از آنها با تو به نماز ایستند و جنگ افزارهایشان را نیز با خود بردارند و هنگامی که به سجده رفتند [و رکعت دیگر را نیز فُرادا تمام کردند] پشت سر شما بایستند و پس از آن

ص: 37

1- . (وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ) (سوره بقره، آیه 43).

دسته دیگری که نماز نخوانده اند با تو نماز بگزارند و اینان نیز باید آمادگی خود را حفظ کرده و جنگ افزارهای خود را بردارند؛ کافران دوست دارند شما از جنگ افزارها و بار و بنه خویش غفلت ورزید و آنان با یک تاخت، بر شما بتازند؛ و اگر از باران در سختی قرار گرفتید یا بیمار شدید، گناهی بر شما نیست که جنگ افزارها را با خود برندارید و [به هر روی] آمادگی تان را حفظ کنید؛ خداوند برای کافران غذایی خوارکننده فراهم کرده است). (1)

حدیث

12. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه اذان را شنیدی، اجابتش کن [ورسپار مسجد شو]، اگر چه افتان و خیزان یا سینه خیز باشد. (2)

13. تهذیب الأحکام - به نقل از ابن ابی یعفر از امام صادق (علیه السلام) :-

ص: 38

1- . (وَ إِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَ لِيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَ لَتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَ لِيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَ أَسْلِحَتَهُمْ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَ أَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَ خُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا) (سورة نساء: آیه 102).

2- . إِنْ سَمِعْتَ الْأَذَانَ فَأَجِبْ وَلَوْ حَبْوًا أَوْ زَحْفًا (مسند ابن حنبل: ج 5 ص 155 ح 14953).

مردی نابینا نزد پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) آمد و گفت: ای پیامبر خدا! من نابینایم و ندای اذان را می شنوم؛ ولی گاه کسی را نمی یابم که مرا به نماز جماعت و نماز همراه شما برساند.

پیامبر (صلی الله علیه وآله) به او فرمود: از خانه ات تا مسجد، ریشمانی ببند و در جماعت حاضر شو. (1)

14. صحیح مسلم - به نقل از ابو هریره -: مردی نابینا نزد پیامبر (صلی الله علیه وآله) آمد و گفت: ای پیامبر خدا! عصاکشی که مرا تا مسجد بیاورد، ندارم. و از پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) خواست که به او اجازه دهد در خانه اش نماز بخواند. پیامبر به او اجازه داد؛ ولی در هنگام رفتن وی را فراخواند و فرمود: آیا ندای نماز (اذان) را می شنوی؟

گفت: آری.

پیامبر فرمود: پس اجابت کن [و به مسجد بیا]. (2)

15. سنن ابی داوود - به نقل از ابو سعید خدری -: پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) مردی را دید که به تنهایی نماز می گزارد، فرمود:.

ص: 39

1- . أتاه - رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) - رَجُلٌ أَعْمَى فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي ضَرِيرٌ الْبَصَرِ وَرُبَّمَا أَسْمَعُ النِّدَاءَ وَلَا أُجِدُّ مَنْ يَقُودُنِي إِلَى الْجَمَاعَةِ وَالصَّلَاةِ مَعَكَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): شُدَّ مِنْ مَنَزِلِكَ إِلَى الْمَسْجِدِ حَبْلًا وَاحْضُرِ الْجَمَاعَةَ (تَهْذِيبُ الْأَحْكَامِ: ج 3 ص 266 ح 753).

2- . أتى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) رَجُلٌ أَعْمَى فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهُ لَيْسَ لِي قَائِدٌ يَقُودُنِي إِلَى الْمَسْجِدِ، فَسَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) أَنْ يُرَخِّصَ لَهُ فَيُصَلِّيَ فِي بَيْتِهِ، فَرَخَّصَ لَهُ، فَلَمَّا وُلَّى دَعَاهُ فَقَالَ: هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَجِبْ (صَحِيحُ مُسْلِمٍ: ج 1 ص 452 ح 255).

آیا کسی نیست که به این فرد چیزی ببخشد و با وی به نماز بایستد. (1)

16. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): شیطان، گرگ انسان است همچون گرگ گوسفند که دور مانده و جدا شده از گله را شکار می کند. پس مبدا از هم جدا و پراکنده شوید، بلکه همواره با اجتماع و عموم مردم و با مسجد باشید. (2)

17. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): سه نفر که در آبادی یا بیابانی باشند، ولی نماز را به جماعت نخوانند، بی تردید شیطان بر آنان مسلط شود. پس همواره با جماعت باش که گرگ، دام دور افتاده (از گله) را می خورد. (3)

18. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): خداوند نماز در جماعت را دوست دارد. (4)

19. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): خوشایندم آن است که نماز مسلمانان یکی باشد، تا جایی که بر آن شدم کسانی را به خانه ها روانه کنم تا هنگام نماز مردم را ندا دهند و نیز در صدد).

ص: 40

1- . إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) أَبْصَرَ رَجُلًا يُصَلِّي وَحْدَهُ، فَقَالَ: أَلَا رَجُلٌ يَتَصَدَّقُ عَلَيَّ هَذَا، فَيُصَلِّي مَعَهُ (سنن أبي داود: ج 1 ص 157 ح 574).

2- . إِنَّ الشَّيْطَانَ ذَنْبُ الْإِنْسَانِ كَذَنْبِ الْغَنَمِ يَأْخُذُ الشَّاةَ الْقَاصِيَةَ وَالتَّاحِيَةَ، فَإِيَّاكُمْ وَالشُّعَابَ، وَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ وَالْعَامَّةِ وَالْمَسْجِدِ (مسند ابن حنبل: ج 8 ص 238 ح 22090).

3- . مَا مِنْ ثَلَاثَةٍ فِي قَرْيَةٍ وَلَا بَدْوٍ لَا تَقَامُ فِيهِمُ الصَّلَاةُ إِلَّا قَدْ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ، فَعَلَيْكَ بِالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّمَا يَأْكُلُ الذَّنْبُ الْقَاصِيَةَ (سنن أبي داود: ج 1 ص 150 ح 547).

4- . إِنَّ اللَّهَ لَيُعْجِبُ مِنَ الصَّلَاةِ فِي الْجَمِيعِ (مسند ابن حنبل: ج 2 ص 309 ح 5112).

برآمدم فرمان دهم کسانی بر بلندی ها بایستند و در وقت نماز مردم را آواز دهند....(1)

20. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): تکبیر نخست در نماز جماعت از دنیا و آن چه در آن است برتر است.(2)

21. جامع الأخبار - به نقل از عبد الله بن مسعود -، در يك روز كه به تكبیر آغازین نماز جماعت نرسید و از این رویك بنده آزاد کرد و نزد پیامبر (صلی الله علیه وآله) آمد و گفت: ای پیامبر خدا! يك روز به تكبیر نخست نماز نرسیدم و بنده ای را آزاد کردم. آیا فضیلت آن (تكبیر اول) را دریافته ام؟

پیامبر فرمود: «نه».

ابن مسعود گفت: بنده دیگری آزاد می کنم، آیا به فضیلتش می رسم؟

فرمود: «نه، ای ابن مسعود! اگر تمام آنچه را در زمین است، انفاق کنی، نمی توانی فضیلت آن را دریابی!». (3).

ص: 41

- 1- . لَقَدْ أَعْجَبَنِي أَنْ تَكُونَ صَلَاةَ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةً، حَتَّى لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أُبْثَّ رَجَالًا فِي الدَّوْرِ يُنَادُونَ النَّاسَ بِحِينَ الصَّلَاةِ، وَحَتَّى هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَّ رَجَالًا يَقُومُونَ عَلَى الْأَطَامِ يُنَادُونَ الْمُسْلِمِينَ بِحِينَ الصَّلَاةِ... (سنن أبي داود: ج 1 ص 138 ح 506).
- 2- . التَّكْبِيرُ الْأُولَى فِي صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا (تفسير الفخر الرازي: ج 1 ص 251 و ج 6 ص 161).
- 3- . أَنَّهُ فَاتَتْهُ تَكْبِيرَةُ الْإِفْتِيحِ يَوْمًا، فَأَعْتَقَ رَقَبَةً وَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَاتَتْهُ تَكْبِيرَةُ الْإِفْتِيحِ يَوْمًا فَأَعْتَقْتُ رَقَبَةً، هَلْ كُنْتُ مُدْرِكًا فَضْلَهَا؟ فَقَالَ: لَا، فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: ثُمَّ أَعْتَقْتُ أُخْرَى، هَلْ كُنْتُ مُدْرِكًا فَضْلَهَا؟ فَقَالَ: لَا يَا بَنَ مَسْعُودٍ، وَلَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا لَمْ تَكُنْ مُدْرِكًا فَضْلَهَا (جامع الأخبار: ص 195 ح 478).

22. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هنگامی که انسان با امام نماز گزارد تا وقتی که بازگردد، شب زنده داری يك شب برایش حساب می شود. (1)

23. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که نماز عشا را به جماعت بخواند، گویی نیمی از شب را به عبادت گذرانده است. و هر که نماز صبح را به جماعت بخواند، گویی سراسر شب را به نماز ایستاده است. (2)

24. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر کس نماز عشا و صبح را به جماعت بخواند، گویی يك شب زنده داری کرده است. (3)

25. امام حسین (علیه السلام): علی (علیه السلام) صبحگاهی ابو درد را دید که خوابیده است. فرمود: ای ابو درد! تو را چه شده؟

گفت: شب، کار و عبادتی داشتم و خواب ماندم.

علی (علیه السلام) فرمود: آیا نماز صبح به جماعت را رها کردی؟

گفت: آری.

امام علی (علیه السلام) فرمود: ای ابودرد! اگر نماز صبح و عشا را.

ص: 42

1- . إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا صَلَّى مَعَ الْإِمَامِ حَتَّى يَنْصَرِفَ، حُسِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ (سنن أبي داود: ج 2 ص 50 ح 1375).

2- . مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ (صحيح مسلم: ج 1 ص 454 ح 260).

3- . مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الْعِشَاءِ وَالصُّبْحِ فِي جَمَاعَةٍ فَهُوَ كَقِيَامِ لَيْلَةٍ (مسند ابن حنبل: ج 1 ص 128 ح 408).

به جماعت بخوانم، نزد من محبوب تر از آن است که میان آن دو را شب زنده داری کنم. آیا نشنیده ای که پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) می فرمود: اگر مردم ثواب این دو [نماز جماعت] را می دانستند، هر چند افتان و خیزان، خود را به آنها می رساندند، که آن دو [نماز جماعت]، گناهان میان خود را می زدایند. (1)

26. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که نماز صبح و عشا را به جماعت بخواند، در پناه خداست. هر کس به وی ستم کند، به خدا ستم کرده و هر کس او را کوچک بشمارد، خدا را کوچک شمرده است. (2)

27 امام صادق (علیه السلام): پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) نماز صبح را خواند، آن گاه رو به یارانش کرد و از آنها در باره کسانی که نام هایشان را بر زبان می آورد پرسید و فرمود: آیا در نماز حاضر).

ص: 43

1- . إِنَّ عَلِيًّا (عليه السلام) غَدَا عَلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ فَوَجَدَهُ مُتَّصَةً بِحَا - يَعْنِي نَائِمًا - فَقَالَ: مَا لَكَ يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ؟ قَالَ: كَانَ مِنِّي مِنَ اللَّيْلِ شَيْءٌ فَنِمْتُ، فَقَالَ عَلِيٌّ (عليه السلام): أَفْتَرَكْتَ صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي جَمَاعَةٍ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ عَلِيٌّ (عليه السلام): يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ لَأَنْ أَصَلِّيَ الْفَجْرَ وَعِشَاءَ الْآخِرَةِ فِي جَمَاعَةٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَحْيِيَ مَا بَيْنَهُمَا، أَوْ مَا سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ (صلی الله علیه وآله) يَقُولُ: لَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا، وَأَنْتَهُمَا لَيَكْفُرَانِ مَا بَيْنَهُمَا (مسند زید: ص 114 عن الإمام زين العابدين (عليه السلام)).

2- . مَنْ صَلَّى الْغَدَاةَ وَالْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَمَنْ ظَلَمَهُ فَإِنَّمَا يَظْلِمُ اللَّهَ، وَمَنْ حَقَّرَهُ فَإِنَّمَا يُحَقِّرُ اللَّهَ (المحاسن: ج 1 ص 124 ح 137).

می شوند؟ گفتند: نه ای رسول خدا! فرمود: آیا آنان در سفرند؟ گفتند: نه، فرمود: هیچ نمازی بر منافقان از این نماز (صبح) و نماز عشا دشوارتر نیست و اگر می دانستند در این دو نماز چه فضیلتی است، اگر چه به چهار دست و پا راه رفتن، در آنها شرکت می کردند. (1)

28. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که برای خواندن نماز جماعت واجب برود، گویی به حج می رود و هر که برای خواندن نماز مستحبی برود، گویی به عمره ای کامل می رود. (2)

29. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) - در سفارش به امام علی (علیه السلام) - : ای علی! سه چیز، درجه و سه چیز، کفاره و سه چیز، هلاک کننده و سه چیز، نجات دهنده اند. درجه ها: کامل وضو گرفتن در سرما، پس از نماز انتظار نمازی دیگر را کشیدن و رفتن به جماعت ها در روز و شب است.... (3).

ص: 44

1- . صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) الْفَجْرَ فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ عَلَى أَصْحَابِهِ فَسَأَلَ عَنْ أَنَسٍ يُسَمِّيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ، فَقَالَ: هَلْ حَضَرُوا الصَّلَاةَ؟ فَقَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: أُغَيِّبُ هُمْ؟ فَقَالُوا: لَا، فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ صَلَاةِ أَشَدَّ دَعَا عَلَى الْمُنَافِقِينَ مِنْ هَذِهِ الصَّلَاةِ وَالْعِشَاءِ، وَلَوْ عَلِمُوا أَيَّ فَضْلٍ فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 25 ح 86).

2- . مَنْ مَشَى إِلَى صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ فِي الْجَمَاعَةِ فَهِيَ كَحَجَّةٍ، وَمَنْ مَشَى إِلَى صَلَاةٍ تَطَوُّعٍ فَهِيَ كَعُمْرَةٍ تَامَّةٍ (المعجم الكبير: ج 8 ص 127 ح 7578).

3- . فِي وَصِيَّتِهِ لِعَلِيِّ (عَلَيْهِ السَّلَام): يَا عَلِيُّ، ثَلَاثُ دَرَجَاتٍ، وَثَلَاثُ كَفَّارَاتٍ، وَثَلَاثُ مُهْلِكَاتٍ، وَثَلَاثُ مُنْجِيَاتٍ، فَأَمَّا الدَّرَجَاتُ: فَاسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِي السَّبْرَاتِ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، وَالْمَشْيُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ... (كتاب من لا يحضره الفقيه: ج 4 ص 360 ح 5762).

30. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): آن کس که انتظار می کشد تا با امام [جماعت] نماز بخواند، اجرش بیش از کسی است که نماز می خواند و می خوابد. (1)

31. امام علی (علیه السلام) - در سفارش به فرزندش محمد بن حنفیه - : بدان که جوان مردی مسلمان دو گونه است: جوان مردی در وطن و جوان مردی در سفر. جوان مردی در وطن: قرائت قرآن، همنشینی با دانایان، دقت در فهم دین و مواظبت بر خواندن نمازها به جماعت است و جوان مردی در سفر: بخشیدن توشه و... (2)

32. لقمان - در سفارش به پسرش - : به جماعت نماز بخوان، اگرچه بر نوك سرنیزه باشد (3). (4).

ص: 45

1- . الَّذِي يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْإِمَامِ أَعْظَمَ أَجْرًا مِنَ الَّذِي يُصَلِّي ثُمَّ يَنَامُ (صحيح البخاري: ج 1 ص 233 ح 623).
2- . فِي وَصِيَّتِهِ لِابْنِهِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنْفِيَّةِ -: اعْلَمْ أَنَّ مُرُوءَةَ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ مُرُوءَتَانِ: مُرُوءَةٌ فِي حَضْرٍ وَمُرُوءَةٌ فِي سَفَرٍ، فَأَمَّا مُرُوءَةُ الْحَضْرِ فَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ وَمُجَالَسَةُ الْعُلَمَاءِ، وَالنَّظَرُ فِي الْفِقْهِ، وَالْمُحَافَظَةُ عَلَى الصَّلَاةِ فِي الْجَمَاعَاتِ، وَأَمَّا مُرُوءَةُ السَّفَرِ فَبَدَلُ الزَّادِ... (الخصال: ص 54 ح 71).

3- . نوك سرنیزه شاید کنایه باشد از میدان جنگ، چنان که ملا صالح مازندرانی در (ج 12 ص 495) شرح خود بر اصول کافی احتمال داده است و شاید کنایه باشد از ضیق مکان آن گونه که در پاورقی (وسائل الشیعة: ج 11 ص 441) گفته شده، هر چند هیچ يك از دو احتمال یاد شده خالی از تکلف و نقد به نظر نمی رسد، اما به هر تقدیر مقصود عبارت، بی تردید تأکید بلیغ بر شرکت در نماز جماعت است (م).

4- . فِي وَصِيَّتِهِ لِابْنِهِ: صَلِّ فِي جَمَاعَةٍ وَلَوْ عَلَى رَأْسِ رَجُلٍ (الكافي: ج 8 ص 349 ح 547).

33. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نماز جماعت 25 بار برتر از نمازی است که فرادا خوانده شود. (1)

34. جامع الأخبار - به نقل از انس از پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) - : نماز گزاردن انسان در يك نماز جماعت از چهل سال نماز خواندن او در خانه اش برتر است. گفتند: نماز يك روز ای رسول خدا؟ فرمود: يك نماز. (2)

35. امام حسن (علیه السلام): جمعی از یهود نزد پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) آمدند. عالم ترین آنان، سؤالاتی از پیامبر (صلی الله علیه وآله) پرسید و از جمله پرسش هایش این بود: آن، کدام هفت ویژگی است که خداوند از میان پیامبران به توداد و از میان امت ها به امت تو؟

پیامبر (صلی الله علیه وآله) فرمود: «خداوند (عزوجل) به من، فاتحة الكتاب را بخشید و اذان را و [نماز] جماعت در مسجد را... اما جماعت: صف های امت من، در زمین، همانند صف های فرشتگان در آسمان است و هر رکعت نماز با جماعت، [معاذل] 24 رکعت است و هر رکعتی نزد خداوند (عزوجل)

ص: 46

1- . صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَرْدِ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً (الخصال: ص 521 ح 10).

2- . صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلَاةُ يَوْمٍ؟ فَقَالَ: صَلَاةٌ وَاحِدَةٌ (جامع الأخبار: ص 195 ح 479).

36. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نماز يك نفر به همراه دیگری، پر بارتر است از نماز يك نفر به تنهایی و نماز يك نفر به همراه دو نفر، پر بارتر است از نماز با يك نفر، و هر چه پر شمارتر شوند، نزد خدای متعال، محبوب تر است. (2)

37. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نماز دو نفر که یکی امام دیگری باشد نزد خداوند، بالنده تر از نماز فرادای چهل نفر است و نماز چهار نفر که یکی از آنها امامشان باشد نزد خداوند، بالنده تر است از نماز فرادای هشتاد نفر و نماز هشت نفر که یکی از آنها امام باشد نزد خداوند، بالنده تر است از نماز فرادای صد نفر. (3)

ص: 47

1- . جاء نَقْرٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) فَسَأَلَهُ أَعْلَمُهُمْ عَنْ أَشْيَاءَ، فَكَانَ فِيهَا سَأَلُهُ: أَخْبِرْنَا عَنْ سَبْعِ خِصَالٍ أَعْطَاكَ اللَّهُ مِنْ بَيْنِ النَّبِيِّينَ وَأَعْطَى أُمَّتَكَ مِنْ بَيْنِ الْأُمَّمِ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ: أَعْطَانِي اللَّهُ (عزوجل) فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَالْأَذَانَ وَالْجَمَاعَةَ فِي الْمَسْجِدِ... أَمَّا الْجَمَاعَةُ فَإِنَّ صَفْوَةَ أُمَّتِي فِي الْأَرْضِ كَصَفْوَةِ الْمَلَائِكَةِ فِي السَّمَاءِ، وَالرَّكْعَةُ فِي جَمَاعَةٍ أَرْبَعٌ وَعِشْرُونَ رَكْعَةً، كُلُّ رَكْعَةٍ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ (عزوجل) مِنْ عِبَادَةِ أَرْبَعِينَ سَنَةً (الخصال: ص 355 ح 36).

2- . إِنَّ صَلَاةَ الرَّجُلِ مَعَ الرَّجُلِ أَزْكَى مِنْ صَلَاتِهِ وَحْدَهُ، وَصَلَاتُهُ مَعَ الرَّجُلَيْنِ أَزْكَى مِنْ صَلَاتِهِ مَعَ الرَّجُلِ، وَمَا كَثُرَ فَهُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى (سنن أبي داود: ج 1 ص 152 ح 554).

3- . صَلَاةُ الرَّجُلَيْنِ يَوْمٌ أَحَدُهُمَا صَاحِبُهُ أَزْكَى عِنْدَ اللَّهِ مِنْ صَلَاةِ أَرْبَعِينَ تَتْرَى، وَصَلَاةُ أَرْبَعَةٍ يَوْمُهُمْ أَحَدُهُمْ أَزْكَى عِنْدَ اللَّهِ مِنْ صَلَاةِ ثَمَانِينَ تَتْرَى، وَصَلَاةُ ثَمَانِيَةِ يَوْمٍ أَحَدُهُمْ أَزْكَى عِنْدَ اللَّهِ مِنْ صَلَاةِ مِئَةٍ تَتْرَى (المستدرک علی الصحیحین: ج 3 ص 725 ح 6626).

38. الكافی - به نقل از زراره -: این روایت مردم (اهل سنت) را که نماز به جماعت، از 25 نماز فرادای شخص برتر است به امام صادق (علیه السلام) گفتم: فرمود: راست گفته اند. (1)

39. کتاب من لا - یحضره الفقیه: جمیل بن صالح (از امام صادق (علیه السلام) پرسید: کدام یک از این دو کار نیکوتر است: این که شخصی در اول وقت به تنهایی نماز بخواند یا اندکی تأخیر کند و با نمازگزاران مسجدش که خود امام جماعت آنهاست نماز بگزارد؟ فرمود: تأخیر کند و با هم مسجدی هایش که خود امام جماعت آنهاست نماز بخواند. (2)

40. قرب الإسناد - به نقل از علی بن جعفر از امام کاظم (علیه السلام) -: از آن حضرت در باره جمعی پرسیدم که با هم به گفتگو می نشینند تا آن که یک سوم نخست شب یا بیشتر می گذرد، کدام یک بهتر است، نماز عشا را به جماعت بخوانند یا به تنهایی [در اول وقت]؟ فرمود: آن را به جماعت بخوانند بهتر است. (3)

ص: 48

1- . قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام): مَا يَرَوِي النَّاسُ: أَنَّ الصَّلَاةَ فِي جَمَاعَةٍ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَحْدَهُ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ صَلَاةً؟ فَقَالَ: صَدَقُوا (الكافی: ج 3 ص 371 ح 1).

2- . سَأَلَ جَمِيلُ بْنُ صَالِحٍ [الإمام الصادق (عليه السلام)]: أَيُّهُمَا أَفْضَلُ: يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ فِي أَوَّلِ الْوَقْتِ، أَوْ يُؤَخَّرُ قَلِيلاً وَيُصَلِّي بِأَهْلِ مَسْجِدِهِ إِذَا كَانَ إِمَامَهُمْ؟ قَالَ: يُؤَخَّرُ وَيُصَلِّي بِأَهْلِ مَسْجِدِهِ إِذَا كَانَ هُوَ الْإِمَامَ (کتاب من لا یحضره الفقیه: ج 1 ص 381 ح 1120).

3- . سَأَلْتُهُ عَنِ الْقَوْمِ يَتَخَذُونَ حَتَّى يَذْهَبَ الثُّلُثُ الْأَوَّلُ مِنَ اللَّيْلِ أَوْ أَكْثَرُ، أَيُّهُمَا أَفْضَلُ يُصَلُّونَ الْعِشَاءَ جَمَاعَةً أَوْ فِي غَيْرِ جَمَاعَةٍ؟ قَالَ: يُصَلُّونَهَا جَمَاعَةً أَفْضَلُ (قرب الإسناد: ص 201 ح 775).

41. کتاب من لا يحضره الفقيه: مردی از آن حضرت (امام صادق (علیه السلام) پرسید: در نزدیکی در خانه ام مسجدی هست، کدام يك از این دو کار نیکوتر است: این که در خانه ام نمازی با طول و تفصیل بخوانم یا همراه آنان نمازی مختصر بگذارم؟ آن حضرت نوشت: با آنان نماز بخوان و نیکو نماز بگذار و سنگین (و طولانی) نکن. (1)

42. امام صادق (علیه السلام): جماعت بر فرادا 24 برابر برتری دارد. (2)

43. تهذیب الأحکام - به نقل از محمد بن عماره - : نامه ای به امام رضا (علیه السلام) نوشتیم تا از آن حضرت بپرسیم نماز واجب مردی که آن را فرادا در مسجد کوفه می خواند برتر است یا نمازش را که با جماعتی (در غیر مسجد کوفه) به جا آورد؟ فرمود: نماز به جماعت برتر است. (3)

2/3 استحباب دوباره خواندن نماز، به جماعت

44 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه به سوی نماز آمدی و مردم را در حال

ص: 49

-
- 1- . سَأَلَهُ [الإمام الصادق (عليه السلام)] رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ: إِنَّ لِي مَسْجِدًا عَلَى بَابِ دَارِي، فَأَيُّهُمَا أَفْضَلُ اصَّ لِي فِي مَنْزِلِي فَأَطِيلُ الصَّلَاةَ أَوْ اصَّ لِي بِهِمْ وَأَخْفَفُ؟ فَكَتَبَ (عليه السلام): صَلَّ بِهِمْ وَأَحْسِنِ الصَّلَاةَ وَلَا تُثَقِّلْ (کتاب من لا يحضره الفقيه: ج 1 ص 381 ح 1121).
 - 2- . فَضَّلُ الْجَمَاعَةَ عَلَى الْفَرْدِ بِأَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ (الخصال: ص 603 ح 9 عن الأعمش).
 - 3- . أُرْسِلْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الرَّضَا (عليه السلام) أَسْأَلُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ وَحْدَهُ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ أَفْضَلُ، أَوْ صَلَاتُهُ فِي جَمَاعَةٍ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: الصَّلَاةُ فِي جَمَاعَةٍ أَفْضَلُ (تهذیب الأحکام: ج 3 ص 25 ح 88).

نماز خواندن یافتی با آنان نماز بگزار؛ هر چند نماز خوانده باشی. (1)

45. مسند ابن حنبل - به نقل از محجن بن ابی محجن دیلی - نزد پیامبر (صلی الله علیه وآله) آمد، نماز بر پا شد و من نشستم. پس از نماز، حضرت به من فرمود: آیا تو مسلمان نیستی؟ گفتم: چرا. فرمود: پس چه چیزی تو را از نماز خواندن با مردم بازداشت؟ گفتم: در جمع خانواده ام خوانده ام. فرمود: با مردم نماز بگزار هر چند در میان خانواده ات نماز خوانده باشی. (2)

46 سنن الترمذی - به نقل از یزید بن اسود - همراه پیامبر (صلی الله علیه وآله) در حج حضور داشتیم و با آن حضرت نماز صبح را در مسجد خیف به جا آوردم. هنگامی که نمازش را به پایان برد و روی برگرداند دو مرد را که در انتهای جمعیت بودند دید که همراه او نماز نخوانده اند، فرمود: آن دو تن را نزد من آورید. آن دو را آوردند...، فرمود: چه چیزی شما را از نماز خواندن با مردم بازداشت؟ گفتند: ای پیامبر خدا! در).

ص: 50

-
- 1- . إِذَا جِئْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَوَجَدْتَ النَّاسَ يُصَلُّونَ فَصَلِّ مَعَهُمْ وَإِنْ كُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ (سنن الدارقطني: ج 1 ص 276 ح 1).
 - 2- . أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) فَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَجَلَسْتُ، فَلَمَّا صَدَّ لِي قَالَ لِي: أَلَسْتَ بِمُسْلِمٍ؟ قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: فَمَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَ النَّاسِ؟ قُلْتُ: صَلَّيْتُ فِي أَهْلِي، قَالَ: فَصَلِّ مَعَ النَّاسِ وَلَوْ كُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ فِي أَهْلِكَ (مسند ابن حنبل: ج 5 ص 520 ح 16393).

اقامتگاه خود نماز خوانده بودیم. فرمود: چنین نکنید. هر گاه در منزل خود نماز خواندید، سپس به نماز جماعتی وارد شدید با آنان نماز بگزاردید که آن دستاوردی افزون برایتان است. (1)

47. امام صادق (علیه السلام) - در باره شخصی که نماز فرادا خوانده سپس جماعتی را یافته، فرمود: - با آنان نماز بگزارد و آن را نماز واجب قرار دهد. (2)

48. الکافی - به نقل از ابو بصیر - به امام).

ص: 51

1- . شَهَدْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) حَجَّتَهُ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ وَانْحَرَفَ، إِذَا هُوَ بِرَجُلَيْنِ فِي آخِرَى الْقَوْمِ لَمْ يُصَلِّا مَعَهُ، فَقَالَ: عَلَيَّ بِهِمَا، فَجِيءَ بِهِمَا...، فَقَالَ: مَا مَنَعَكُمَا أَنْ تُصَلِّيا مَعَنَا؟ فَقَالَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا كُنَّا قَدْ صَلَّيْنَا فِي رِحَالِنَا، قَالَ: فَلَا تَفْعَلَا، إِذَا صَلَّيْتُمَا فِي رِحَالِكُمَا ثُمَّ أَتَيْتُمَا مَسْجِدَ جَمَاعَةٍ فَصَلِّيا مَعَهُمْ، فَإِنَّهَا لَكُمْ نَافِلَةٌ (سنن الترمذي: ج 1 ص 424 ح 219).

2- . فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي الصَّلَاةَ وَحْدَهُ ثُمَّ يَجِدُ جَمَاعَةً: يُصَلِّي مَعَهُمْ وَيَجْعَلُهَا الْفَرِيضَةَ (الکافی: ج 3 ص 379 ح 1).

صادق (علیه السلام) گفتیم: من نماز می گزارم سپس وارد مسجد می شوم، ولی نماز بر پاست و من نماز خوانده ام [حال چه کنم]؟. فرمود: با آنان نماز بگذار، خداوند از آن دو نماز آن را که نزد خودش دوست داشتنی تر باشد برمی گزیند. (1)

49. تهذیب الأحکام - به نقل از اسحاق بن عمّار - به امام صادق (علیه السلام) گفتیم: نماز بر پا می شود و من نماز خوانده ام؟ [چه کنم]؟ فرمود: [با آنان] نماز بگذار و آن را نماز قضا قرار بده. (2)

2/4 هشدار نسبت به شرکت نکردن در نماز جماعت بدون عذر

50. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر کس بانگ [اذان] را بشنود و آن را اجابت نکند، نمازی [پذیرفته شده] برایش نیست، مگر آن که عذری داشته باشد. (3)

51. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): در شوربختی و ناکامی مؤمن، همین بس که صدای مؤذن را بشنود که به نماز فرا می خواند، ولی اجابتش نکند. (4)

52. تهذیب الأحکام - به نقل از پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) - «کسی که در مسجد با مسلمانان نماز نخواند، نمازی (پذیرفته شده) برایش نیست، مگر با عذر».

و نیز پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: «غیبت کسی روا نیست

ص: 52

1- . قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): أَصَلَّيْتُ ثُمَّ ادَّخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَتَقَامُ الصَّلَاةُ وَقَدْ صَلَّيْتُ؟ فَقَالَ: صَلِّ مَعَهُمْ، يَخْتَارُ اللَّهُ أَحَبَّهُمَا إِلَيْهِ (الكافي: ج 3 ص 379 ح 2).

2- . قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): تَقَامُ الصَّلَاةُ وَقَدْ صَلَّيْتُ؟ فَقَالَ: صَلِّ وَاجْعَلْهَا لِمَا فَاتَ (تهذیب الأحکام: ج 3 ص 51 ح 178 و ص 279 ح 822).

3- . مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ فَلَمْ يَأْتِهِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ إِلَّا مِنْ عُدْرٍ (سنن ابن ماجه: ج 1 ص 260 ح 793).

4- . حَسْبُ الْمُؤْمِنِ مِنَ الشَّقَاءِ وَالْخَبِيثَةِ أَنْ يَسْمَعَ الْمُؤَذِّنَ يُنَوِّبُ بِالصَّلَاةِ فَلَا يُجِيبُهُ (المعجم الكبير: ج 20 ص 183 ح 396).

جز آن کس که در خانه اش نماز بخواند و از جماعت ما دوری کند. کسی که از جماعت مسلمانان روی بگرداند، غیبت کردن و انتقاد از او، بر مسلمانان لازم و عدالتش ساقط و دوری کردن از او واجب است، و زمانی که او را نزد رهبر مسلمانان ببرند، وی را هشدار دهد و بر حذرش بدارد. پس اگر در جماعت مسلمانان حضور یابد، [در امان است] و در غیر این صورت، خانه اش را بر وی بسوزانند(1). اما کسی که به جماعت مسلمانان پیوندد، غیبت کردن از او حرام و عدالتش در میان مردم ثابت است»(2).

53 الامالی طوسی - به نقل از زریق خرقانی از امام صادق (علیه السلام) - : به امیر مؤمنان خبر رسید گروهی در نماز جماعت مسجد حضور پیدا نمی کنند، آن حضرت سخنرانی ای کرد و فرمود: گروهی با ما و در مسجدهای ما به نماز حاضر نمی شوند، پس با ما هم سفره نشوند و از ما مشورت).

ص: 53

1- . ر. ك: ص 18 (تهدید به مجازات).

2- . لا صَّلَاةَ لِمَنْ لَا يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): لَا غَيْبَةَ إِلَّا لِمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ وَرَغَبَ عَنِ جَمَاعَتِنَا، وَمَنْ رَغِبَ عَنِ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ وَجَبَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ غَيْبَتُهُ وَسَقَطَتْ بَيْنَهُمْ عَدَالَتُهُ، وَوَجَبَ هِجْرَانُهُ، وَإِذَا رُفِعَ إِلَى إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ أَنْذَرُهُ وَحَدَّرُهُ، فَإِنْ حَضَرَ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِلَّا أَحْرَقَ عَلَيْهِ بَيْتَهُ، وَمَنْ لَزِمَ جَمَاعَتَهُمْ حَرَمَتْ عَلَيْهِمْ غَيْبَتُهُ وَثَبَّتَ عَدَالَتُهُ بَيْنَهُمْ (تهذيب الأحكام: ج 6 ص 241 ح 596).

نخواهند و با ما وصلت نکنند و از خراج و غنائم ما چیزی نخواهند یا همراه ما در نماز جماعت ما شرکت کنند....

امام صادق (علیه السلام) فرمود: مسلمانان هم از خوردن و آشامیدن و ازدواج با آنها خودداری کردند تا این که آنان همپای مسلمانان به نماز جماعت حاضر شدند. (1)

54. امام علی (علیه السلام): از نماز [کامل و پذیرفته] بی بهره است آن کس از همسایگان مسجد که فرصت و سلامتی دارد ولی در نمازهای واجب [به جماعت] شرکت نمی کند. (2)

55. امام باقر (علیه السلام): هر که نماز جماعت را بی دلیل و از سر بی رغبتی به آن و بی رغبتی به اجتماع مؤمنان، رها کند، از نماز بهره ای ندارد. (3)

56. الکافی - به نقل از زراره و فضیل - : به آن حضرت [امام باقر (علیه السلام)] گفتیم: آیا نمازهای جماعت واجب اند؟ فرمود: نمازها واجب اند و به جماعت بودن همه نمازها واجب).

ص: 54

-
- 1- . إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) بَلَغَهُ أَنَّ قَوْمًا لَا يَحْضُرُونَ الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ، فَخَطَبَ فَقَالَ: إِنَّ قَوْمًا لَا يَحْضُرُونَ الصَّلَاةَ مَعَنَا فِي مَسَاجِدِنَا، فَلَا يُؤَاكِلُونَا وَلَا يُشَارِبُونَا وَلَا يُشَاوِرُونَا وَلَا يُنَاكِحُونَا وَلَا يَأْخُذُوا مِنَّا شَيْئًا، أَوْ يَحْضُرُوا مَعَنَا صَلَاتِنَا جَمَاعَةً... قَالَ: فَامْتَنَعَ الْمُسْلِمُونَ عَنْ مُؤَاكَلَتِهِمْ وَمُشَارَبَتِهِمْ وَمُنَاكِحَتِهِمْ حَتَّى حَضَرُوا الْجَمَاعَةَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ (الأمالی، طوسی: ص 696 ح 1487 و 1484).
 - 2- . لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَشْهَدْ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَاتِ مِنْ جِيرَانِ الْمَسْجِدِ إِذَا كَانَ فَارِغًا صَحِيحًا (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 261 ح 735).
 - 3- . مَنْ تَرَكَ الْجَمَاعَةَ رَغْبَةً عَنْهَا وَعَنْ جَمَاعَةِ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فَلَا صَلَاةَ لَهُ (ثواب الأعمال: ص 277 ح 4).

نیست اگر چه سنت (و آیین دینی) است. هر که از سر بی رغبتی به نماز جماعت و به اجتماع مؤمنان، آن را بی دلیل رها کند از نماز بهره ای ندارد. (1)

2/5 پاداش نماز جماعت

57. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): آگاه باشید که هر کس برای شرکت در نماز جماعت، به سوی مسجدی رهسپار شود، برای هر قدمی، او را 70 هزار ثواب باشد، و همین اندازه، درجه اش بالا می رود. و اگر در این حال بمیرد، خداوند (عزوجل) 70 هزار فرشته بر وی می گمارد که در قبرش به دیدار او بروند و پیوسته بشارتش دهند و همدم تنهایی اش باشند و برایش آمرزش بخواهند تا زمانی که برانگیخته شود. (2)

58 امام صادق (علیه السلام): پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: در بهشت،

ص: 55

-
- 1- . قُلْنَا لَهُ [الإمام الباقر (عليه السلام)]: الصَّلَاةُ فِي جَمَاعَةٍ فَرِيضَةٌ هِيَ؟ فَقَالَ: الصَّلَاةُ فَرِيضَةٌ، وَلَيْسَ الْإِجْتِمَاعُ بِمَفْرُوضٍ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا وَلَكِنَّهَا سُنَّةٌ، وَمَنْ تَرَكَهَا رَغْبَةً عَنْهَا وَعَنْ جَمَاعَةِ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فَلَا صَلَاةَ لَهُ (الكافي: ج 3 ص 372 ح 6).
 - 2- . أَلَا وَمَنْ مَشَى إِلَى مَسْجِدٍ يَطْلُبُ فِيهِ الْجَمَاعَةَ كَانَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ سَبْعُونَ أَلْفَ حَسَنَةٍ، وَيُرْفَعُ لَهُ مِنَ الدَّرَجَاتِ مِثْلُ ذَلِكَ، فَإِنْ مَاتَ وَهُوَ عَلَى ذَلِكَ وَكَلَّ اللَّهُ (عزوجل) بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يَعُودُونَ فِي قَبْرِهِ، وَيُسِّرُونَهُ وَيُنْسُونَهُ فِي وَحْدَتِهِ، وَيَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتَّى يُبْعَثَ (كتاب من لا يحضره الفقيه: ج 4 ص 17 ح 4968).

غُرفه هایی است که بیرون شان از درون و درونشان از بیرون دیده می شود. از اَمّت من، کسی در این غرفه ها ساکن شود که سخنِ خوش بگوید و اطعام کند و به همگان سلام دهد و پیوسته روزه بدارد و شب هنگام که مردم خفته اند، برای خدا نماز بگذارد.

علی (علیه السلام) گفت: ای پیامبر خدا! در میان اَمّت کیست که از عهده این کارها بر آید؟ فرمود: ای علی!... اما نماز گزاردن شبانه هنگامی که مردمان خفته اند: کسی که نماز مغرب، عشا و نماز صبح را در مسجد با جماعت بخواند، چنان است که همه شب را زنده نگه داشته است. (1)

59 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که نماز صبح را به جماعت بخواند و سپس تا طلوع خورشید مشغول ذکر خداوند (عزوجل) شود برایش در بهشتِ فردوس هفتاد درجه خواهد بود که فاصله میان هر دو درجه مانند هفتاد سال تاختن اسب راهوار میانباریک است و هر که نماز ظهر را به جماعت بخواند برایش در جنات عدن (بهشت های برین) پنجاه درجه).

ص: 56

1- . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): إِنَّ فِي الْجَنَّةِ غُرَفًا يُرَى ظَاهِرُهَا مِنْ بَاطِنِهَا، وَبَاطِنُهَا مِنْ ظَاهِرِهَا، يَسْكُنُهَا مِنْ أُمَّتِي مَنْ أَطَابَ الْكَلَامَ، وَأَطَعَمَ الطَّعَامَ، وَأَفْسَأَ السَّلَامَ، وَأَدَامَ الصِّيَامَ، وَصَدَّقَ لَيْلًا بِالنَّاسِ نِيَامًا، فَقَالَ عَلِيُّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَنْ يُطِيقُ هَذَا مِنْ أُمَّتِكَ؟ فَقَالَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): يَا عَلِيُّ... أَمَّا الصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسِ نِيَامًا، فَمَنْ صَدَّقَ لَيْلًا الْمَغْرِبَ وَصَلَاةَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةَ وَصَلَاةَ الْغَدَاةِ فِي الْمَسْجِدِ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا أَحْيَا اللَّيْلَ كُلَّهُ (معاني الأخبار: ص 251 ح 1).

است که فاصله میان هر دو درجه مانند پنجاه سال تاختن چنان اسبی است و هر که نماز عصر را به جماعت بخواند پاداشی دارد به سان آزاد کردن هشت تن از فرزندان عیال وار اسماعیل، و هر که نماز مغرب را به جماعت بخواند همچون حج و عمره ای پذیرفته شده برایش خواهد بود و هر که نماز عشا را به جماعت بخواند مانند (ثواب) شب زنده داری شب قدر از آن او است. (1)

60. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نماز آدمی به جماعت، 25 برابر نماز (فردا) در خانه و بازار اوست، چه این که وقتی وی وضویی شایسته بگیرد و روانه مسجد شود و چیزی جز نماز او را بیرون نیاورده باشد، گامی بر نمی دارد مگر آن که به خاطرش درجه ای بالایش برند و به خاطرش خطائی از او فروریزند و هنگامی که نماز می گزارد، تا زمانی که در محل نماز خود است، فرشتگان پیوسته بر وی درود).

ص: 57

1- . مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ فِي جَمَاعَةٍ ثُمَّ جَلَسَ بِذِكْرِ اللَّهِ (عزوجل) حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ كَانَ لَهُ فِي الْفِرْدَوْسِ سَبْعُونَ دَرَجَةً، بَعْدَ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَحُضْرِ الْفَرَسِ الْجَوَادِ الْمُضْمَرِّ سَبْعِينَ سَنَةً، وَمَنْ صَلَّى الظُّهْرَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ خَمْسُونَ دَرَجَةً، بَعْدَ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَحُضْرِ الْفَرَسِ الْجَوَادِ خَمْسِينَ سَنَةً، وَمَنْ صَلَّى الْعَصْرَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ ثَمَانِيَةِ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ كُلِّ مِنْهُمْ رَبُّ بَيْتٍ يُعْتَقُهُمْ، وَمَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ كَحَجَّةٍ مَبْرُورَةٍ وَعُمْرَةٍ مَقْبُولَةٍ، وَمَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ كَقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ (الأمالی، صدوق: ص 123 ح 113).

می فرستند [و می گویند: بارالها! بر او درود بفرست و بروی رحم آر. (1)]

61. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که وضویی شایسته بگیرد، سپس به قصد مسجد بیرون آید و ببیند که مردم نماز را پایان داده اند، خداوند همچون پاداش حاضران در آن نماز را برایش می نویسد بی آن که این پاداش دادن از پاداش های آنان بکاهد. (2)

62. جامع الأخبار به نقل از ابو سعید خُدَری از پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): پس از نماز ظهر، جبرائیل (علیه السلام) همراه 70 هزار فرشته نزد من آمد و گفت: ای محمد! خداوند به تو سلام می رساند و دو هدیه که به هیچ پیامبری پیش از تو نداده تقدیمت می کند.

حضرت فرمود: ای جبرائیل! آن هدایا چیستند؟

گفت: نمازهای پنجگانه به جماعت.

گفتم: ای جبرائیل! برای ائمتم چه [پاداشی] در جماعت است؟

ص: 58

-
- 1- . صَلاةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ تُضَعَّفُ عَلَى صَدَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوقِهِ، خَمْسَةً وَعِشْرِينَ ضِعْفًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ، لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ، فَلَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ، فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مُصَلَاةٍ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ ارْحَمَهُ (صحيح البخاري: ج 1 ص 232 ح 620).
 - 2- . مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ عَامِدًا إِلَى الْمَسْجِدِ، فَوَجَدَ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِثْلَ أَجْرِ مَنْ حَضَرَهَا وَلَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أَجْرِهِمْ شَيْئًا (سنن النسائي: ج 2 ص 111).

گفت: ای محمد! اگر دو نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت، 150 [ركعت] نماز می نویسد، و اگر سه نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت، 250 [ركعت] نماز می نویسد، و اگر چهار نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت، 1200 [ركعت] نماز می نویسد، و اگر پنج نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت، 1300 [ركعت] نماز می نویسد، و اگر شش نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت، 2 هزار و چهارصد [ركعت] نماز می نویسد، و اگر هفت نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت، 4 هزار و هشتصد [ركعت] نماز می نویسد، و اگر هشت نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت، 9 هزار و ششصد [ركعت] نماز می نویسد، و اگر نه نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت، 19 هزار [ركعت] نماز می نویسد، و اگر ده نفر باشند خداوند متعال برای هر يك به ازای هر ركعت 72 هزار و هشتصد (ركعت) نماز می نویسد، و اگر بیش از ده تن باشند، چنانچه دریاهاى آسمان ها و زمین همه مرگب شوند و درختان، قلم و آدمیان و پریان و فرشتگان، نگارنده، نخواهند توانست پاداش يك ركعت [آن] را بنویسند. (1)

ص: 59

1- . أتاني جبرائيل (عليه السلام) مع سبعين ألف ملك بعد صلاة الظهر وقال: يا مُحَمَّدُ! إنَّ اللهَ جلَّ جلاله يُقرئك السلامَ و أهدى إليك هديتين لم يهدهما إلى نبي قبلك، قال: يا جبرائيل! وما هديتان؟ قال: الصلوات الخمس في الجماعة، قلت: يا جبرائيل! وما لأمتي في الجماعة؟ قال: يا مُحَمَّدُ! إذا كانا اثنين كتب الله تعالى لكل واحدٍ بكل ركعة مئة وخمسين صلاة، وإذا كانوا ثلاثة كتب الله تعالى لكل واحدٍ بكل ركعة مئتين وخمسين صلاةً وإذا كانوا أربعة كتب الله تعالى لكل واحدٍ بكل ركعة ألفاً ومئتي صلاة. وإذا كانوا خمسة كتب الله تعالى لكل واحدٍ بكل ركعة ألفاً وثلاثمئة صلاة وإذا كانوا ستة كتب الله تعالى لكل واحدٍ بكل ركعة ألفين وأربعمئة صلاة وإذا كانوا سبعة كتب الله تعالى لكل واحدٍ بكل ركعة أربعة آلاف وثمانمئة صلاة وإذا كانوا ثمانية كتب الله لكل واحدٍ بكل ركعة تسعة آلاف وسبعمئة صلاة وإذا كانوا تسعة كتب الله لكل واحدٍ بكل ركعة عشرة آلاف صلاة وإذا كانوا عشرة كتب الله لكل واحدٍ بكل ركعة سبعين ألفاً وألفين وثمانمئة صلاة وإذا زاد على العشرة فلو صار بحار السماوات والأرض كلها مِداداً والأشجار أقلاماً والثقلان والملائكة كتاباً لم يقدرُوا أن يكتبوا ثواب ركعة واحدة (جامع الأخبار: ص 193 ح 475).

63. امام علی (علیه السلام): هر که نماز صبح را به جماعت بخواند نمازش در میان نماز نیکان بالا- برده شود و آن روز در جمع تقوایشگان نوشته می شود. (1)

ص: 60

1- مَنْ صَلَّى الْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ زُفِعَتْ صَلَاتُهُ فِي صَلَاةِ الْأَبْرَارِ، وَكُتِبَ يَوْمَئِذٍ فِي وَفْدِ الْمُتَّقِينَ (دعائم الإسلام: ج 1 ص 153).

64. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که از روی ایمان و به حساب خدا، در نماز جماعت شرکت کند، اعمالش را از نو آغاز کند (و گناهان گذشته اش آمرزیده شده و نامه عمل جدیدی برایش باز می شود). (1)

65. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که روانه محل نماز جماعت شود، به هنگام رفتن و بازگشتن، در گام هایی که برمی دارد یکی بدی را می زداید و گام دیگر برایش نیکی می نویسد. (2)

ص: 61

1- . مَنْ أَتَى الْجَمَاعَةَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا اسْتَأْنَفَ الْعَمَلَ (ثواب الأعمال: ص 37).

2- . مَنْ رَاحَ إِلَى مَسْجِدِ الْجَمَاعَةِ فَخُطُوهُ تَمَحُّو سَيِّئَةً وَخُطُوهُ تَكْتُبُ لَهُ حَسَنَةً، ذَاهِبًا وَرَاجِعًا (مسند ابن حنبل: ج 2 ص 580 ح 6610).

3/2 مستجاب شدن دعا

66. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): خداوند (عزوجل) از بنده اش شرم می کند که او با جماعت نماز بگزارد و حاجتش را از او بخواهد و نماز را به پایان ببرد و لیکن حاجتش را برآورده نسازد. (1)

3/3 رهایی از آتش

67. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که چهل روز و چهل شب نماز جماعت بخواند به گونه ای که تکبیر نخست [همه نمازها] را دریابد، بر خداست که برایش برات رهایی از آتش [دوزخ] بنویسد. (2)

3/4 کاستن از هراس های روز قیامت

68. پیامبر (صلی الله علیه وآله): هیچ مؤمنی نیست که به سوی نماز جماعت برود، مگر آن که خداوند (عزوجل)، هراس های روز قیامت را از

ص: 62

-
- 1- . إِنَّ اللَّهَ (عزوجل) يَسْتَحْيِي مِنْ عَبْدِهِ إِذَا صَلَّى فِي جَمَاعَةٍ ثُمَّ سَأَلَهُ حَاجَةً أَنْ يَنْصَرِفَ حَتَّى يَقْضِيَهَا (تنبيه الخواطر: ج 1 ص 4).
 - 2- . مَنْ صَلَّى أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَأَرْبَعِينَ لَيْلَةً فِي جَمَاعَةٍ يُدْرِكُ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى، كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَكْتُبَ لَهُ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ (المعجم الكبير: ج 18 ص 361).

او می کاهد، سپس بهشت را به او پاداش می دهد. (1)

69. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): آن که هر جا هست پایبند نماز جماعت است، در میان نخستین گروه همراه پیشگامان، همچون برقی گذرا از صراط می گذرد در حالی که رخسار او از ماه شب چهارده درخشان تر است و در هر شبانه روز که پایبند نماز جماعت است پاداش شهیدی برای او است. (2).

ص: 63

-
- 1- . ما مِنْ مُؤْمِنٍ مَشَى إِلَى الْجَمَاعَةِ إِلَّا خَفَّفَ اللَّهُ (عز وجل) عَلَيْهِ أَهْوَالَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يُجَازِيهِ الْجَنَّةَ (الخصال: ص 355 ح 36).
 - 2- . مَنْ حَافِظٌ عَلَى الْجَمَاعَةِ حَيْثُ مَا كَانَ، مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ كَالْبَرْقِ اللَّامِعِ فِي أَوَّلِ زُمْرَةٍ مَعَ السَّابِقِينَ، وَوَجْهُهُ أَضْوَأُ مِنَ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَكَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ يُحَافِظُ عَلَيْهَا ثَوَابُ شَهِيدٍ (ثواب الأعمال: ص 343 ح 1).

70. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): خداوند - تبارک و تعالی - فرمود: «آگاه باشید که خانه های من در زمین، مساجدند که به سان درخشش ستارگان برای اهل زمین، بر آسمانیان، نور می افشانند».(1)

71. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): همانا خانه های خدا در زمین، مساجدند. و بر خداست تا کسی را که در آن خانه ها او را دیدار کند، گرامی بدارد.(2)

ص: 65

1- . قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَلَا إِنَّ بُيُوتِي فِي الْأَرْضِ الْمَسَاجِدُ، تُضِيءُ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تُضِيءُ النُّجُومُ لِأَهْلِ الْأَرْضِ (ثواب الأعمال: ص 47 ح 2).

2- . إِنَّ بُيُوتَ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ الْمَسَاجِدُ، وَإِنَّ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكْرِمَ مَنْ زَارَهُ فِيهَا (المعجم الكبير: ج 10 ص 161 ح 10324).

قرآن

(تنها کسی که به خدا و روز رستاخیز، ایمان آورده است، مساجد خدا را آباد می کند، و نماز برپا می دارد و زکات می پردازد، و جز از خدا نمی ترسد. امید است که چنین گروهی از هدایت یافتگان باشند). (1)

حدیث

72. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هرگاه دیدید که مردی پیوسته به مسجد می رود، به ایمان او گواهی دهید. خداوند متعال فرمود: «تنها کسی که به خدا و روز رستاخیز، ایمان آورده است، مساجد خدا را آباد می کند». (2)

73 امام علی (علیه السلام): پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) به من آموخت که هرگاه جامه نوئی بر تن کردم، بگویم: «سپاس، خدایی را که لباسی به من پوشاند که در میان مردم با آن، خود را بیارایم. پروردگار! آن را

ص: 66

1- . (إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ) (سورة توبه: آیه 18).

2- . إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسْجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ» (سنن الترمذي: ج 5 ص 277 ح 3093).

جامه ای بابرکت قرار ده تا در آن برای رضایت تو بکوشم و به آباد ساختن مسجدهایت پردازم» (1).

74. مکارم الأخلاق - به نقل از ابو ذر - : در نیم روزی نزد پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) رفتم... و گفتم: ای پیامبر خدا! پدر و مادرم فدایت! مرا سفارشی کن که خداوند با آن، مرا سود بخشد.

فرمود: ... ای ابوذر «هر که به فراخوان خدا، پاسخ دهد و آبادانی مسجدهای خدا را نیکو به انجام رساند، پاداش او از سوی خدا، بهشت خواهد بود».

گفتم: پدر و مادرم فدایت! ای پیامبر خدا! مسجدهای خدا چگونه آباد می شوند؟

فرمود: «در آنها صداها بلند نمی گردند، در آنها در بیهودگی غوطه ور نشوند و در آنها خرید و فروش، صورت نپذیرد، تا زمانی که در مسجد هستی، [کارهای] بیهوده را رها ساز. پس اگر چنین نکردی، در روز رستاخیز، جز خویشتن را ملامت مکن» (2).

ص: 67

1- . عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) إِذَا لَبِسْتُ ثَوْبًا جَدِيدًا أَنْ أَقُولَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مِنَ اللَّبَاسِ مَا أَتَجَمَّلُ بِهِ فِي النَّاسِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا ثِيَابَ بَرَكَاتٍ أَسْعَى فِيهَا لِمَرْضَاتِكَ، وَأَعْمُرْ فِيهَا مَسَاجِدَكَ (الكافي: ج 6 ص 458 ح 2).

2- . دَخَلْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فِي صَدْرِ نَهَارِهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ)... فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي، أَوْصِنِي بِوَصِيَّةٍ يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا، فَقَالَ: ... يَا أَبَا ذَرٍّ، مَنْ أَجَابَ دَاعِيَ اللَّهِ وَأَحْسَنَ عِمَارَةَ مَسَاجِدِ اللَّهِ، كَانَ ثَوَابُهُ مِنَ اللَّهِ الْجَنَّةَ. فَقُلْتُ: بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ تُعَمَّرُ مَسَاجِدُ اللَّهِ؟ قَالَ: لَا تَرْفَعُ فِيهَا الْأَصْوَاتَ، وَلَا يُخَاضُ فِيهَا بِالْبَاطِلِ، وَلَا يُشْتَرَى فِيهَا وَلَا يُبَاعُ، وَاتْرِكِ اللَّغْوَ مَا دُمْتَ فِيهَا، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَلَا تَلُومَنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا نَفْسَكَ (مكارم الأخلاق: ج 2 ص 363-374 ح 2661).

75. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): بر هر يك از شما، تا زمانی که در مسجد است، همواره فرشتگان درود می فرستند و می گویند: خداوندا! او را ببخشا. خداوندا! بر او رحمت آر. (1)

4/3 فضیلت شتافتن به سوی مسجد

76. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): «پیش گامان [به سوی طاعت، که] پیش گامان [به سوی بهشت اند]، همانان، مقربان [درگاه خدا] هستند»: نخستین کسی است که در مسجد تکبیر می گوید و آخرین نفری است که از آن، بیرون می آید. (2)

77. امام باقر (علیه السلام): پیامبر (صلی الله علیه وآله) به جبرئیل (علیه السلام) فرمود: «ای جبرئیل! کدام مکان نزد خداوند (عزوجل) محبوب تر است؟».

گفت: مساجد، و دوست داشتنی ترین مسجیدیان در پیشگاه خدا، کسی است که پیش از همه وارد می شود و

ص: 68

1- . لا يَزَالُ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَي أَحَدِكُمْ مَا كَانَ فِي الْمَسْجِدِ، وَتَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ ارْحَمَهُ (المصنّف، عبد الرزّاق: ج 1 ص 580 ح 2210).

2- (السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ * أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ): أَوَّلُ مَنْ يُهَجَّرُ إِلَى الْمَسْجِدِ، وَآخِرُ مَنْ يَخْرُجُ مِنْهُ (الفردوس: ج 2 ص 348 ح 3574).

78. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) - در سفارش به ابو ذر - ای ابو ذر! خوشا بر پرچمداران روز رستاخیز! آن را بر دوش می کشند و از مردم به سوی بهشت، پیشی می گیرند. آگاه باشید که آنان، شتاب کنندگان به سوی مسجدها در سحرگاهان و زمان های دیگرند. (2)

4/4 فضیلت نماز جماعت در مسجد

79. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر کس مغرب و نماز عشا و نماز صبح را در مسجد، به جماعت بخواند، گویا سراسر آن شب را زنده داشته است. (3)

80 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نماز آدمی در خانه اش، معادل يك نماز است و در مسجد محلّه، برابر با 25 نماز است و در مسجد جامع، برابر با 500 نماز است و در

ص: 69

- 1- . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) لَجَبْرَيْلَ (عَلَيْهِ السَّلَام): يَا جَبْرَيْلُ، أَيُّ الْبِقَاعِ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ (عَزَّ وَجَلَّ)؟ قَالَ: الْمَسَاجِدُ، وَأَحَبُّ أَهْلِهَا إِلَيَّ اللَّهُ أَوْلُهُمْ دُخُولًا وَأَخْرُهُمْ خُرُوجًا مِنْهَا (الكافي: ج 3 ص 489 ح 14).
- 2- . فِي وَصِيَّتِهِ لِأَبِي ذَرٍّ -: يَا أَبَا ذَرٍّ، طُوبَى لِأَصْحَابِ الْأَلْوِيَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَحْمِلُونَهَا فَيَسْبِقُونَ النَّاسَ إِلَى الْجَنَّةِ، أَلَا وَهُمْ السَّابِقُونَ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالسَّحَارِ وَغَيْرِهَا (الأمالي، طوسي: ص 529 ح 1162).
- 3- . مَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ وَصَلَاةَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةَ وَصَلَاةَ الْغَدَاةِ فِي الْمَسْجِدِ فِي جَمَاعَةٍ، فَكَأَنَّمَا أَحْيَا اللَّيْلَ كُلَّهُ (معاني الأخبار: ص 251 ح 1).

مسجدالأقصى، برابر با 50 هزار نماز است و در مسجد من، برابر با 50 هزار نماز است و در مسجد الحرام، برابر با 100 هزار نماز است. (1)

81. امام علی (علیه السلام): يك نماز در بیت المقدس، [برابر با] هزار نماز است و يك نماز در مسجد جامع، [برابر با] صد نماز است و يك نماز در مسجد محله، [برابر با] 25 نماز است و يك نماز در مسجد بازار، [برابر با] دوازده نماز است و نماز گزاردن فرد به تنهایی و در خانه، يك نماز به شمار می آید. (2)

82. امام صادق (علیه السلام): در پی آن باشید که نماز را در مساجد به جای آورید. (3)

83. امام صادق (علیه السلام) - در بیان آنچه انجام دادنش در مساجد، شایسته است - : در مساجد، بسیار نماز بگزارید و دعا کنید و در میان مسجدها، در جایگاه های مختلف به نماز.

ص: 70

1- . صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي بَيْتِهِ بِصَلَاةٍ، وَ صَلَاةُ فِي مَسْجِدِ الْقِبَائِلِ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ صَلَاةً، وَ صَلَاةُ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي يُجْمَعُ فِيهِ بِخَمْسِمِئَةٍ صَلَاةٍ، وَ صَلَاةُ فِي الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى بِخَمْسِينَ أَلْفَ صَلَاةٍ، وَ صَلَاةُ فِي مَسْجِدِي بِخَمْسِينَ أَلْفَ صَلَاةٍ، وَ صَلَاةُ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بِمِئَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ (سنن ابن ماجه: ج 1 ص 453 ح 1413).

2- . صَلَاةُ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ أَلْفَ صَلَاةٍ، وَ صَلَاةُ فِي الْمَسْجِدِ الْأَعْظَمِ مِئَةَ صَلَاةٍ، وَ صَلَاةُ فِي مَسْجِدِ الْقَبِيلَةِ خَمْسَ وَعِشْرُونَ صَلَاةً، وَ صَلَاةُ فِي مَسْجِدِ السُّوقِ اثْنَتَا عَشْرَةَ صَلَاةً، وَ صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي بَيْتِهِ وَحْدَهُ صَلَاةً وَاحِدَةً (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 253 ح 698).

3- . عَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي الْمَسَاجِدِ (الكافي: ج 2 ص 635 ح 1).

بایستید؛ زیرا در روز رستاخیز، هر جایگاهی برای نمازگزار بر خود، گواهی می دهد. (1)

84. امام صادق (علیه السلام): نماز آدمی در خانه اش به جماعت، برابر با 24 نماز است و نمازش در مسجد به جماعت، برابر با 48 نماز است؛ یعنی [ثواب] نماز در مسجد، دو برابر است. همچنین يك ركعت [نماز گزاردن] در مسجد الحرام، برابر با هزار ركعت در دیگر مساجد است و نماز گزاردن به تنهایی در مسجد، برابر با 24 نماز است. (2)

4/5 نکوهش بیرون رفتن از مسجد پس از اذان

85. رسول الله (صلی الله علیه وآله): هر کس صدای اذان را در مسجد بشنود و بی جهت از آن بیرون رود منافق است، مگر این که بخواهد دوباره به مسجد بازگردد. (3)

ص: 71

1- . فيما يَنْبَغِي فِعْلُهُ فِي الْمَسَاجِدِ: أَكْثَرُوا فِيهَا مِنَ الصَّلَاةِ وَالِدُعَاءِ، وَصَلُّوا مِنَ الْمَسَاجِدِ فِي بِقَاعٍ مُخْتَلِفَةٍ، فَإِنَّ كُلَّ بُعْعَةٍ تَشْهَدُ لِلْمُصَلِّي عَلَيْهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ (الأمالی، صدوق: ص 440 ح 584).

2- . صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي مَنْزِلِهِ جَمَاعَةً تَعْدِلُ أَرْبَعًا وَعِشْرِينَ صَلَاةً، وَصَلَاةُ الرَّجُلِ جَمَاعَةً فِي الْمَسْجِدِ تَعْدِلُ ثَمَانِيًا وَأَرْبَعِينَ صَلَاةً مُضَاعَفَةً فِي الْمَسْجِدِ، وَإِنَّ الرُّكْعَةَ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَلْفُ رُكْعَةٍ فِي سِوَاهُ فِي الْمَسَاجِدِ، وَإِنَّ الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ فَرْدًا بِأَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ صَلَاةً (الأمالی، طوسي: ص 696 ح 1486).

3- . مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فِي الْمَسْجِدِ، فَخَرَجَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فَهُوَ مُنَافِقٌ، إِلَّا أَنْ يُرِيدَ الرُّجُوعَ إِلَيْهِ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 262 ح 740).

86. امام صادق (علیه السلام) - به یونس بن یعقوب - : ای یونس! به آنان بگو: «ای مؤمن نمایان! دیدم که چگونه رفتار می کنید. هنگامی که صدای اذان به گوشتان می خورد، کفش هایتان را برداشته، از مسجد خارج می شوید»⁽¹⁾.

4/6 نکوهش نرفتن به مسجد

87. امام صادق (علیه السلام): پیامبر (صلی الله علیه وآله) فرمود: «آن که با مسلمانان در مسجد نماز نمی خواند، نمازی [پذیرفته] برایش نیست، مگر با عذر موجه».

نیز پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: «غیبت کردن از کسی که در خانه اش نماز بخواند و از جماعت ما دوری کند، رواست. کسی که از جماعت مسلمانان، روی بگرداند، غیبت کردن و انتقاد از او، بر مسلمانان لازم و عدالتش ساقط و دوری از او واجب است، و زمانی که او را نزد رهبر مسلمانان ببرند، وی را هشدار دهد و بر حذرش بدارد. پس اگر در جماعت مسلمانان حضور یابد، [در امان است] وگرنه، خانه اش را بر او بسوزانند. اما کسی که به

ص: 72

1- . لِيُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ: يَا يُونُسُ! قُلْ لَهُمْ: يَا مُؤَلَّفَةً! قَدْ رَأَيْتُ مَا تَصْنَعُونَ، إِذَا سَمِعْتُمُ الْأَذَانَ أَخَذْتُمْ نِعَالَكُمْ وَخَرَجْتُمْ مِنَ الْمَسْجِدِ (رجال الكشي: ج 2 ص 686 ش 728).

جماعت مسلمانان بیبوندند، غیبت کردن از او حرام و عدالتش ثابت است» (1).

88. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): چهار چیز در دنیا غریب اند: قرآن در سینه فرد ستم پیشه، مسجدی که در آن نماز نمی گزارند، و قرآن در خانه ای که آن را تلاوت نمی کنند، و انسان درستکار در میان جمعیتی بدکردار. (2)

89. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): منافقان، نشانه هایی دارند که بدانها شناخته می شوند: ... تنها از سر بی اعتنائی [ووا نهادن]، به مساجد نزدیک می شوند، و همواره دیر هنگام، به سراغ نماز می آیند. (3)

90. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نماز همسایه مسجد، جز در مسجدش [پذیرفته شده] نیست. (4).

ص: 73

1- . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ. وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): لَا غَيْبَةَ إِلَّا لِمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ وَرَغِبَ عَنْ جَمَاعَتِنَا، وَمَنْ رَغِبَ عَنْ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ وَجَبَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ غَيْبَتُهُ وَسَقَطَتْ بَيْنَهُمْ عَدَالَتُهُ وَوَجِبَ هِجْرَانُهُ، وَإِذَا رُفِعَ إِلَى إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ أَنْذَرُهُ وَحَذَرُهُ، فَإِنْ حَضَرَ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِلَّا أَحْرَقَ عَلَيْهِ بَيْتَهُ، وَمَنْ لَزِمَ جَمَاعَتَهُمْ حَرَمَتْ عَلَيْهِمْ غَيْبَتُهُ، وَثَبَّتْ عَدَالَتُهُ بَيْنَهُمْ (تهذيب الأحكام: ج 6 ص 241 ح 596).

2- . الْغُرْبَاءُ فِي الدُّنْيَا أَرْبَعَةٌ: قُرْآنٌ فِي جَوْفِ ظَالِمٍ، وَمَسْجِدٌ فِي نَادِي قَوْمٍ لَا يُصَلُّونَ فِيهِ، وَمُصْحَفٌ فِي بَيْتٍ لَا يَقْرَأُ فِيهِ، وَرَجُلٌ صَالِحٌ مَعَ قَوْمٍ سَوْءٍ (الفردوس: ج 3 ص 108 ح 4301).

3- . إِنَّ لِلْمُنَافِقِينَ عِلَامَاتٍ يُعْرَفُونَ بِهَا... لَا يَقْرَبُونَ الْمَسَاجِدَ إِلَّا هَجْرًا، وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا دُبْرًا (مسند ابن حنبل: ج 3 ص 147 ح 7931).

4- . لَا صَلَاةَ لِجَارِ الْمَسْجِدِ إِلَّا فِي مَسْجِدِهِ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 6 ذيل ح 16).

91. دعائم الاسلام: از امام صادق (علیه السلام)، از پدرانش، از امام علی (علیه السلام) برایمان روایت شده که فرمود: «برای همسایه مسجد، جز در مسجد، نماز [پذیرفته شده ای] نیست، مگر عذر و یا بیماری ای داشته باشد».

به ایشان گفتند: ای امیر مؤمنان، همسایه مسجد کیست؟

فرمود: «هر کس که صدای اذان را می شنود».(1)

92. امام علی (علیه السلام): برای آن دسته از همسایگان مسجد که در حال فراغت و تن درستی، در نمازهای واجب حاضر نمی شوند، نماز [پذیرفته شده ای] نیست.(2)

93. امام صادق (علیه السلام): به امیر مؤمنان در کوفه خبر دادند که گروهی از همسایگان مسجد، در نماز جماعت، حاضر نمی شوند. آن حضرت فرمود: «یا در نماز جماعت ما شرکت می کنند یا از نزد ما نقل مکان می کنند تا همسایه یکدیگر نباشیم».(3)

ص: 74

-
- 1- . رُوِينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيِّ (عليه السلام) أَنَّهُ قَالَ: لَا صَلَاةَ لِجَارِ الْمَسْجِدِ إِلَّا فِي الْمَسْجِدِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ عُذْرٌ أَوْ بِهِ عِلَّةٌ، فَقِيلَ لَهُ: وَمَنْ جَارُ الْمَسْجِدِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ (دعائم الإسلام: ج 1 ص 148).
 - 2- . لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَشْهَدْ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَاتِ مِنْ جِيرَانِ الْمَسْجِدِ، إِذَا كَانَ فَارِغًا صَاحِحًا (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 261 ح 735).
 - 3- . رُفِعَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) بِالْكَوْفَةِ أَنَّ قَوْمًا مِنْ جِيرَانِ الْمَسْجِدِ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ جَمَاعَةً فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ (عليه السلام): لِيَحْضُرُنَّ مَعَنَا صَلَاتَنَا جَمَاعَةً، أَوْ لِيَتَحَوَّلَنَّ عَنَّا، وَلَا يُجَاوِرُونَا وَلَا نُجَاوِرُهُمْ (الأمالی، طوسي: ص 696 ح 1484).

94 امام حسن (علیه السلام): غفلت، آن است که مسجد را وا گذاری و از فسادکننده، فرمان ببری. (1)

95. امام صادق (علیه السلام): سه چیزند که به خداوند (عزوجل) شکایت می برند: مسجد خراب شده ای که مردمش در آن نماز نمی گزارند، و دانشمند در میان نادانان، و قرآن رها شده و غبار گرفته ای که تلاوت نمی شود. (2)

96. امام صادق (علیه السلام): مساجد، نزد خدای متعال، از همسایگانی که در آنها حضور نمی یابند، شکایت بردند و خدای (عزوجل) به آنها چنین وحی فرمود: «به عزت و جلالم سوگند، هیچ نمازی را از آنها نمی پذیرم، و هیچ گاه، عدالتی را از ایشان در میان مردم، آشکار نمی سازم، و رحمتم شامل حالشان نمی شود و در بهشتم همسایه من نخواهند بود». (3)

97. امام صادق (علیه السلام): نماز گزاردن به تنهایی در خانه، به غباری پراکنده می ماند که چیزی از آن، به سوی خداوند بالا

ص: 75

1- . الْعَفْلَةُ تَرَكُّكَ الْمَسْجِدَ، وَطَاعَتِكَ الْمُفْسِدَ (العدد القویة: ص 53 ح 64).

2- . ثَلَاثَةٌ يَشْكُونَ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: مَسْجِدٌ خَرَابٌ لَا يُصَلِّي فِيهِ أَهْلُهُ، وَعَالِمٌ بَيْنَ جُهَالٍ، وَمُصْحَفٌ مُعَلَّقٌ قَدْ وَقَعَ عَلَيْهِ الْغُبَارُ لَا يُقْرَأُ فِيهِ (الكافي: ج 2 ص 613 ح 3).

3- شَكَتِ الْمَسَاجِدُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَهَا مِنْ جِيرَانِهَا، فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَيْهَا: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا قَبِلْتُ لَهُمْ صَلَاةً وَاحِدَةً، وَلَا أَظْهَرْتُ لَهُمْ فِي النَّاسِ عَدَالَةً، وَلَا نَالْتَهُمْ رَحْمَتِي، وَلَا جَاوَرُونِي فِي جَنَّتِي (الأمالی، طوسي: ص 696 ح 1485).

نمی رود. کسی هم که از سرب‌ی رغبتی به مسجد [و رویگردانی از آن]، نماز جماعت را در خانه اش بخواند، نماز خودش و آنان که به او اقتدا کرده اند، پذیرفته نیست، مگر آن که علّتی موجب حضور نیافتن در مسجد شده باشد (1). (2).

ص: 76

-
- 1- . برای آگاهی بیشتر با آیات و روایات مربوط به مسجد و جایگاه آن و نیز فضیلت برپایی نمازهای جماعت در مساجد به «فرهنگ نامه مسجد» از همین مؤلف و مترجم مراجعه فرمایید.
 - 2- . الصَّلَاةُ فِي مَنْزِلِكَ فَرْدًا هَبَاءً مَنثورًا لَا يَصْعَدُ مِنْهُ إِلَى اللَّهِ شَيْءٌ، وَمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ جَمَاعَةً رَغْبَةً عَنِ الْمَسْجِدِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ وَلَا لِمَنْ صَلَّى مَعَهُ، إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ تَمْنَعُ مِنَ الْمَسْجِدِ (الأمالی، طوسی: ص 696 ح 1486).

98 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): پیش نماز يك جماعت، نماینده آنان(1) به

ص: 77

1- الف - شرایط انتخاب امام جماعت در امام جماعت چند چیز شرط است: ایمان یعنی دوازده امام بودن، حلال زاده بودن، عقل و بلوغ... و اینکه اگر مأمومان مرد و یا متشکل از مرد و زن اند امام نیز مرد باشد بلکه در صورتی هم که منحصرآ زن باشند امامت مرد برای آنان به احتیاط نزدیکتر است. شرط دیگر عدالت است... عدالت حالتی است نفسانی که صاحبش را وامی دارد پایبند تقوا باشد و از انجام گناهان بزرگ و کوچک و اصرار بر گناهان کوچک و نیز بی مبالاتی در دین اجتناب کند. (تحریر الوسيلة: ج 1 ص 274). ب - چگونگی ترجیح يك نفر بر دیگران در امامت جماعت اگر چند پیشنهاد بر سر امامت جماعت با یکدیگر نزاع کنند (و هر يك بخواهد خودش امام شود) نزدیک تر به احتیاط آن است که به هیچ يك اقتدا نشود. لیکن اگر اختلاف چنین باشد که هر يك امامت را به دیگری وامی گذارد و از او می خواهد که جلو بایستد ترجیحاً به امامی اقتدا می شود که مأمومین او را مقدم می دارند و اگر مأمومین نیز اختلاف داشتند و یا حاضر نشدند يك نفر را مقدم بدانند باید فقیه جامع الشرائط امامت جماعت را عهده دار شود و اگر فقیه جامع الشرائطی حضور نداشت و یا متعدد بود آن کس که قرائتش بهتر است مقدم است و اگر قرائت هر دو خوب بود آن که فقیه تر است و احکام نماز را بهتر می داند و در رتبه بعد آن که بزرگسال تر است. امام راتب مسجد (یعنی کسی که مرتباً امام جماعت مسجدی است) سزاوارتر به امامت است هر چند افراد با فضیلت تری حضور داشته باشند. البته برای امام راتب بهتر آن است که فرد با فضیلت تر را بر خود مقدم بدارد. و اگر نماز جماعت در خانه ای بر پا شود صاحب خانه سزاوارتر از میهمانان است اگر چه بهتر است صاحب خانه کسی را که از خودش با فضیلت تر است مقدم بدارد و نیز امامت هاشمی (سید) بر دیگری که در فضیلت ها همپای اوست برتری دارد. گفتنی است ترجیحاتی که ذکر شد مستحبی است و جنبه لزوم و وجوب ندارد حتی در مورد امام راتب. بنابراین بر غیر او حرام نیست که با امامت امام راتب مخالفت کند هر چند که از همه جهات در رتبه پائین تری قرار داشته باشد. چیزی که هست مخالفت با امام راتب بر سر امامت، عملی است ناپسند بلکه مخالف با مروت هر چند که فرد مخالف از همه جهات، در رتبه بالاتری قرار داشته باشد (تحریر الوسيلة: ج 1 ص 276).

پیشگاه خداست، از این رو باید آن را که بافضیلت تر و قرائتش نیکوتر است پیشاپیش خود قرار دهند، و اگر چنین کسی را پیش فرستند بر وی روا نیست که نپذیرد. (1)

99 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): (در انتخاب امام جماعت) گزینش کنید و در نماز، بافضیلت ترین تان پیشاپیش شما بایستد، چه این که خداوند (عزوجل) [نیز] از میان فرشتگان و از مردم).

ص: 78

1- إِمَامُ الْقَوْمِ وَإِفْدُهُمْ إِلَى اللَّهِ فَلْيَقْدِّمُوا أَفْضَلَهُمْ وَأَقْرَأَهُمْ، فَإِنْ قَدَّمُوهُ فَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَأْتِيَ (الفردوس: ج 1 ص 415 ح 1681).

100. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): اگر خوش دارید که نمازتان را بالنده گردانید، برگزیدگان خود را مقدم بدانید. (2)

101. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): اگر خوش دارید نمازتان پذیرفته شود، باید برگزیدگان تان را امام تان قرار دهید؛ زیرا آنان سفیران میان شما و پروردگارتان هستند. (3)

102. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): آن که از قرآن بهره بیشتری دارد، امام جماعت تان باشد. (4)

103. سنن ابی داوود: به نقل از عمرو بن سلمه جرمی از پدرش: آنان به حضور پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) آمدند و زمانی که خواستند از پیش ایشان برگردند، گفتند: ای رسول خدا، چه کسی امامت ما را بر عهده بگیرد؟ فرمود: کسی که بیش از دیگران قرآن را نگاهشته است، یا آن را برگرفته است. (5).

ص: 79

1- . اصْطَفُوا، وَلِيَتَقَدَّمَكُمْ فِي الصَّلَاةِ أَفْضَلُكُمْ؛ فَإِنَّ اللَّهَ (عزوجل) يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَمِنَ النَّاسِ (المعجم الكبير: ج 22 ص 56 ح 133).

2- . إِنْ سَرَّكُمْ أَنْ تُرَكَّوْا صَلَاتِكُمْ فَقَدِّمُوا خِيَارَكُمْ (كتاب من لا يحضره الفقيه: ج 1 ص 377 ح 1101).

3- . إِنْ سَرَّكُمْ أَنْ تُقْبَلَ صَلَاتُكُمْ فَلْيُؤْمِّكُمْ خِيَارُكُمْ؛ فَإِنَّهُمْ وَفَدُّكُمْ فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رَبِّكُمْ (عزوجل) (المستدرک علی الصحیحین: ج 3 ص 246 ح 4981).

4- . لِيُؤْمِّكُمْ أَكْثَرُكُمْ قُرْآنًا (صحیح البخاری: ج 4 ص 1565 ح 4051).

5- . عَنْ عَمْرٍو بْنِ سَلَمَةَ الْجَرْمِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُمْ وَفَدُوا إِلَى النَّبِيِّ فَلَمَّا أَرَادُوا أَنْ يَنْصَرِفُوا قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَنْ يُؤْمِنَا؟ فَقَالَ: أَكْثَرُكُمْ جَمْعًا لِلْقُرْآنِ أَوْ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ (سنن ابی داود: ج 1 ص 160 ح 587).

104. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): اگر امیر و فرمانده ای، برایتان نباشد، آن کس که کتاب خدا را نیکوتر قرائت می کند، امام جماعت تان باشد. (1)

105. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه سه تن [با هم] باشند، یکی از آنها امام [جماعت] آنها شود و سزاوارترین آنان به امامت، تواناترین شان در قرائت [قرآن] است. (2)

106. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): بر شما از آن واهمه دارم که دین را سبک بشمارید، حکم را [با رشوه گرفتن] بفروشید و پیوندهای خویشاوندی را بپُرید و قرآن را چونان مزامیر (سرودهای مذهبی) قرار دهید و آن کس خود را که برترین شما در دین نیست، پیشوا [امام جماعت] گردانید. (3)

107. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): کسی جماعتی را امامت می کند که بیش از همه آنان از قرآن بهره داشته باشد. اما اگر در [دانستن] قرآن یکسان باشند آن که زودتر هجرت کرده است و اگر در هجرت، همپای هم باشند آن کس که فقیه تر (و دین شناس تر) است و اگر در فقاقت مساوی باشند، آن که).

ص: 80

1- . يُؤمُّكُمْ أَقْرَبُكُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلَيْكُمْ أَمِيرٌ (الفردوس: ج 5 ص 491 ح 8857).

2- . إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلْيُؤمَّهُمْ أَحَدُهُمْ، وَأَحَقُّهُمْ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَبُهُمْ (صحيح مسلم: ج 1 ص 464 ح 289).

3- . إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ اسْتِخْفَافًا بِالدِّينِ وَبَيْعَ الْحُكْمِ وَفَطِيعَةَ الرَّحِمِ وَأَنْ تَتَّخِذُوا الْقُرْآنَ مَزَامِيرَ وَتُقَدِّمُونَ أَحَدَكُمْ وَلَيْسَ بِأَفْضَلِكُمْ فِي الدِّينِ (عيون أخبار الرضا (عليه السلام): ج 2 ص 42 ح 140).

108. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که يك نماز را پشت سر عالمی به جا آورد، چون کسی است که پشت سر من و پشت سر ابراهیم خلیل الله نماز خوانده است. (2)

109. امام علی (علیه السلام): باید فصیح ترین تان برایتان اذان بگویند و فقیه ترین تان امامت [نماز] شما را بر عهده بگیرد. (3)

110. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه سه تن (با هم) باشند آن کس که در قرائت کتاب خدای (عزوجل) تواناتر است آنان را امامت کند. و اگر در قرائت مساوی باشند، آن که سنش بیشتر است و اگر هم سن باشند، آن که خوش چهره تر است. (4)

111. صحیح البخاری - به نقل از مالک بن حویرث - : ما که جوانانی هم سن و سال بودیم نزد پیامبر (صلی الله علیه وآله) آمدم و بیست شبانه روز نزد آن حضرت اقامت کردیم. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) مهربان و با مدارا بود. هنگامی که دریافت ما).

ص: 81

1- . يَوْمَ الْقَوْمِ أَكْبَرُهُمْ قُرْآنًا، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقُرْآنِ وَاحِدًا فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ وَاحِدًا فَأَفْقَهُهُمْ فِقْهًا، فَإِنْ كَانُوا فِي الْفِقْهِ وَاحِدًا فَأَكْبَرُهُمْ سِنًا (المستدرک علی الصحیحین: ج 1 ص 370 ح 886).

2- . مَنْ صَلَّى صَلَاةً وَاحِدَةً خَلَفَ عَلِيمٌ، فَكَمَنْ صَلَّى خَلْفِي وَخَلَفَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلَ اللَّهِ (جامع الأخبار: ص 111).

3- . لِيُؤْذَنَ لَكُمْ أَفْصَحُكُمْ، وَلِيُؤْمَمَّكُمْ أَفْقَهُكُمْ (دعائم الإسلام: ج 1 ص 147).

4- . إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلْيُؤَمِّمَهُمْ أَقْرَبُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ (عزوجل)، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَكْبَرُهُمْ سِنًا، فَإِنْ كَانُوا فِي السِّنِّ سَوَاءً فَأَحْسَنُهُمْ وَجْهًا (السنن الكبرى: ج 3 ص 173 ح 5299).

دلتنگ - یا مشتاق - خانواده خود شده ایم، از ما در باره کسانی که (در وطن) ترکشان کرده ایم پرسید و ما پاسخ ایشان را دادیم که فرمود: نزد خانواده هایتان باز گردید و در میانشان [نماز] به پا دارید و آنان را آموزش دهید و آنها را (به انجام آموخته ها) وادار سازید و همان گونه که دیدید من نماز می خوانم، نماز بخوانید و چون وقت نماز شد، یکی از شما اذان بگوید و بزرگ ترینتان، پیش نماز شود. (1)

112. الکافی - به نقل از ابو عبیده - از امام صادق (علیه السلام) در باره جمعی از یارانمان که گرد هم می آیند پرسیدم که چون وقت نماز فرا می رسد یکی از آنان به دیگری می گوید: فلانی! جلو بایست، فرمود: پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: آن که کتاب خدا را نیکوتر قرائت می کند جلو آن جمع بایستد و اگر در قرائت مساوی اند، آن کس که در هجرت پیشگام تر است و اگر در هجرت همسان اند، آن که بزرگسال تر است و اگر هم سن اند، آن که به سنت (و احکام دینی) آگاه تر و در دین ژرف نگرتر است امامشان شود و نباید کسی از شما از شخصی در خانه او و نه از).

ص: 82

1- . أَتَيْنَا إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) وَنَحْنُ سَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) رَحِيمًا رَفِيقًا، فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّا قَدْ اشْتَهَيْنَا أَهْلَنَا أَوْ قَدْ اشْتَقْنَا، سَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا بَعْدَنَا فَأَخْبَرْنَاهُ، قَالَ: ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِكُمْ فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أَصَلِّي، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَدِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيُؤَمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ (صحيح البخاري: ج 1 ص 226 ح 605).

فرد صاحب قدرتی در محدوده قدرت او جلوتر بایستد [و امام جماعت شود]. (1)

113. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): آن که کتاب خدا را نیکوتر قرائت می کند امام جماعت شود و اگر در قرائت مساوی اند، آن که سنت [و احکام دینی] را بهتر می شناسد و چنانچه در سنت، هم پای هم اند، آن که در هجرت پیشگام تر است و اگر در هجرت همسان اند، آن که پیش تر مسلمان شده است. نباید کسی دیگری را در آن جا که تحت اختیار اوست، امامت کند و نیز در خانه اش در جایگاه ویژه او بنشیند، مگر خودش اجازه دهد. (2)

5/2 مسئولیت امام جماعت و پاداش او

او

114 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که مردمی را امامت کند باید از خدا

ص: 83

1- . سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَام) عَنِ الْقَوْمِ مِنْ أَصْحَابِنَا يَجْتَمِعُونَ فَتَحْضُرُ الصَّلَاةَ، فَيَقُولُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: تَقَدَّمَ يَا فُلَانُ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) قَالَ: «يَتَقَدَّمُ الْقَوْمَ أَقْرَبُهُمْ لِلْقُرْآنِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَكْبَرُهُمْ سِنَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي السِّنِّ سَوَاءً فَلْيُؤَمِّمَهُمْ أَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ وَأَقْفَهُمْ فِي الدِّينِ، وَلَا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ الرَّجُلَ فِي مَنْزِلِهِ وَلَا صَاحِبَ سُلْطَانٍ فِي سُلْطَانِهِ» (الكافي: ج 3 ص 376 ح 5).

2- . يُؤَمُّ الْقَوْمَ أَقْرَبُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ، فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِلْمًا، وَلَا يُؤَمِّنَنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ، وَلَا يَقْعُدُ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ (صحيح مسلم: ج 1 ص 465 ح 290).

پروا داشته باشد و بدانند که او ضامن است و به قدر ضمانت، مسئول است. پس اگر [وظیفه اش] را نیکو به جا آورد، پاداش او همچون پاداش همه کسانی است که پشت سر او نماز خوانده اند؛ بی آن که چیزی از پاداش آنان بکاهد و چنانچه کاستی ای (در نمازش) باشد تنها بر عهده اوست. (1)

115. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): امام جماعت، ضامن است و مؤذن، امین. بار خدایا! امامانِ جماعت را راهنما باش و مؤذنان را پیامرز. (2)

116. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر کسی عهده دار امامت مردمی شود و در میان آنان داناتر از او باشد، پیوسته تا روز قیامت، کار آن مردم رو به انحطاط است. (3)

117. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): امام جماعت ضامن است، اگر [نماز را] به طور کامل به جا آورد، خود و آنان سود می برند و اگر ناقص انجام دهد، تنها به زیان خود اوست نه آنان. (4)

ص: 84

-
- 1- . مَنْ أَمَّ قَوْمًا فَلْيَتَّقِ اللَّهَ، وَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ ضَامِنٌ مَسْئُولٌ كَمَا ضَمَّنَ، فَإِنْ أَحْسَنَ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ صَلَّى خَلْفَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَا كَانَ مِنْ نَقْصٍ فَهُوَ عَلَيْهِ (المعجم الأوسط: ج 7 ص 370 ح 7755).
 - 2- . الْإِمَامُ ضَامِنٌ، وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ، اللَّهُمَّ ارْشِدِ الْأَيِّمَةَ وَاعْفِرِ لِلْمُؤَذِّنِينَ (سنن أبي داود: ج 1 ص 143 ح 517).
 - 3- . مَنْ أَمَّ قَوْمًا وَفِيهِمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ لَمْ يَزَلْ أَمْرُهُمْ إِلَى السَّفَالِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 56 ح 194).
 - 4- . إِنَّ الْإِمَامَ ضَامِنٌ، فَإِنْ أَتَمَّ كَانَ لَهُ وَلَهُمْ، وَإِنْ نَقَصَ كَانَ عَلَيْهِ وَلَا عَلَيْهِمْ (المستدرک علی الصحیحین: ج 1 ص 337 ح 785).

118. امام علی (علیه السلام) - در سفارش به محمد بن ابی بکر هنگام گماردن او به فرمانداری مصر - : به نمازت بنگر که چگونه است؛ زیرا تو امام [جماعت] مردم هستی. [سزاوار است] که نماز را کامل به جای آوری و آن را سبک و ناقص برگزار نکنی؛ زیرا هر پیش نمازی که برای مردمی نماز گزارد و در نماز آنها کم و کاستی باشد، [گناهِش] به گردن اوست و از نماز آنها چیزی کم نمی شود. نماز را کامل به جای آر و بر آن مراقبت کن، تا تو نیز همانند پاداش همه آنها را داشته باشی؛ بدون این که چیزی از پاداش آنان بکاهد. (1)

5/3 حق امام جماعت

119 امام زین العابدین (علیه السلام): حق آن که در نمازت امام توست این است که بدانی او سفیر میان تو و پروردگار (عزوجل) توست و از سوی تو سخن می گوید و تو از سوی او سخن نمی گویی و برایت دعا می کند و تو برای او دعا نمی کنی و او همه ایستادن در پیشگاه الهی را از دوش تو برداشته

ص: 85

1- . في وصيته لمحمد بن أبي بكر حين ولاة مصر - : انظر إلى صلاتك كيف هي، فإنك إمام القوم (يتبعي لك) أن تتمها ولا تخففها؛ فليس من إمام يصلي بقوم يكون في صلاتهم نقصان إلا كان (إثم ذلك) عليه، ولا ينقص من صلاتهم شيء. وتتمها وتحفظ فيها، يكن لك مثل أجورهم، ولا ينقص ذلك من أجورهم شيئاً (الأمالى، مفيد: ص 266 ح 3).

است اگر کاستی ای باشد تنها بر عهده اوست و نه تو و اگر کامل باشد تو شریک اویی و او بر تو برتری ندارد؛ پس با جان خود از جان تو و با نمازش از نمازت محافظت کرده است از این رو به این میزان سپاسگزار او باش. (1)

5/4 کسانی که اقتدای به آنها در نماز روا نیست

120. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نه در نماز (روزانه) تان و نه (در نماز) بر مردگان تان، بی خردان و کودکانتان را پیشاپیش خود قرار ندهید؛ زیرا آنان (امامان جماعت) فرستادگان شما به پیشگاه خداوند (عزوجل) هستند. (2)

121 امام علی (علیه السلام): آنان که شایسته نیستند [نماز] گروهی از مردم را امامت کنند عبارت اند از: زنازاده، مرتد، آن کس که پس از مسلمان شدن به محیط و شرایط ناسالم و کفرآمیز پیشین باز گردد، شرابخوار، آن که حد بر او جاری

ص: 86

1- . وَأَمَّا حَقُّ إِمَامِكَ فِي صَلَاتِكَ، فَإِنَّ تَعْلَمَ أَنَّهُ تَقَلَّدَ السَّفَارَةَ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ رَبِّكَ (عزوجل)، وَتَكَلَّمَ عَنكَ وَلَمْ تَتَكَلَّمْ عَنهُ، وَدَعَا لَكَ وَلَمْ تَدْعُ لَهُ، وَكَفَاكَ هَوَلَ الْمُقَامِ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ (عزوجل)، فَإِنْ كَانَ نَقَصَ كَانَ عَلَيْهِ دُونَكَ، وَإِنْ كَانَ تَمَامًا كُنْتَ شَرِيكُهُ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ عَلَيْكَ فَضْلٌ، فَوْقَى نَفْسِكَ بِنَفْسِهِ وَصَلَاتِكَ بِصَلَاتِهِ، فَتَشْكُرُ لَهُ عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ (کتاب من لا يحضره الفقيه: ج 2 ص 623 ح 3214).

2- . لَا تَقْدُمُوا سُفَهَاءَكُمْ وَصِيبَانَكُمْ فِي صَلَاتِكُمْ وَلَا عَلَى جَنَائِزِكُمْ، فَإِنَّهُمْ وَفَدُّكُمْ إِلَى اللَّهِ (عزوجل) (الفردوس: ج 5 ص 16 ح 7310).

شده باشد و فرد ختنه نشده. (1)

122. امام علی (علیه السلام): فرد ختنه نشده، اگر چه قرائت او نیکوتر از دیگران باشد، نباید [نماز] مردم را امامت کند زیرا او بزرگ ترین آیین دینی را تباه کرده است. گواهی اش پذیرفته نیست و بر (جنازه) او نماز خوانده نمی شود مگر آن که وی از ترس (خطری بر) جان خود آن را انجام نداده باشد. (2)

123. امام صادق (علیه السلام): پشت سر آن که مذهبی افراطی و غلوآمیز دارد نماز مخوان، اگر چه [به ظاهر] با تو هم عقیده باشد. همچنین پشت سر کسی که [مذهب و عقیده اش] معلوم نیست و کسی که آشکارا گناه می کند، اگر چه [از جهت عقیده] متعادل باشد. (3)

124. امام صادق (علیه السلام): پشت سر آدم بدکاره نماز گزارده نمی شود و جز به معتقدان به ولایت اقتدا نمی شود. (4)

125 تهذیب الأحكام - به نقل از اسماعیل بن عیسی - : به امام).

ص: 87

1- . أَمَا الَّذِينَ لَا يَنْبَغِي أَنْ يَأْمُرُوا مِنَ النَّاسِ: قَوْلُ الزُّنَا، وَالْمُرْتَدُّ، وَالْأَعْرَابِيُّ بَعْدَ الْهَجْرَةِ، وَشَارِبُ الْخَمْرِ، وَالْمَحْدُودُ، وَالْأَغْلَفُ (الخصال: ص 331 ح 29).

2- . الْأَغْلَفُ لَا يُؤْمُ الْقَوْمَ وَإِنْ كَانَ أَقْرَأَهُمْ؛ لِأَنَّهُ ضَعِيفٌ مِنَ السُّنَّةِ أَعْظَمَهَا، وَلَا تُقْبَلُ لَهُ شَهَادَةٌ، وَلَا يُصَلِّي عَلَيْهِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ تَرَكَ ذَلِكَ خَوْفًا عَلَى نَفْسِهِ (تهذیب الأحكام: ج 3 ص 31 ح 108).

3- . لَا تُصَلِّ خَلْفَ الْغَالِي وَإِنْ كَانَ يَقُولُ بِقَوْلِكَ، وَالْمَجْهُولِ، وَالْمُجَاهِرِ بِالْفِسْقِ وَإِنْ كَانَ مُقْتَصِدًا (تهذیب الأحكام: ج 3 ص 31 ح 109 و ج 3 ص 282 ح 837).

4- . لَا صَلَاةَ خَلْفَ الْفَاجِرِ، وَلَا يُقْتَدَى إِلَّا بِأَهْلِ الْوِلَايَةِ (الخصال: ص 604 ح 9).

رضا (علیه السلام) گفتیم: مردی با آن که معتقد به این امر (ولایت خاندان رسالت) است آلوده به گناه (آشکار) است، آیا پشت سرش نماز بخوانم؟ فرمود: نه. (1)

126. الکافی - به نقل از ابی علی بن راشد - : به امام باقر (علیه السلام) گفتیم: دوستداران شما با یکدیگر متفاوت اند، آیا پشت سر همه شان نماز بخوانم؟ فرمود: جز پشت سر آن که به دین او اعتماد داری نماز نخوان. (2)

127. امام صادق (علیه السلام): هر کس بپندارد خداوند متعال بندگانش را بر گناه مجبور می سازد یا آنان را فراتر از توانشان تکلیف می کند، حیوان ذبح شده به دست او را نخورید و گواهی اش را نپذیرید و پشت سرش نماز نخوانید و از زکات، چیزی به وی ندهید. (3)

128. امام جواد و امام هادی (علیهما السلام): به آن که به جسم بودن (خدا) معتقد است زکات ندهید و پشت سرش نماز نگزارید. (4).

ص: 88

1- . قُلْتُ لِلرِّضَا (علیه السلام): رَجُلٌ يُقَارِفُ الذُّنُوبَ وَهُوَ عَارِفٌ بِهَذَا الْأَمْرِ، أَصَلِّي خَلْفَهُ؟ قَالَ: لَا (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 31 ح 110 و ص 277 ح 808).

2- . قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ (علیه السلام): إِنَّ مَوَالِيكَ قَدِ اخْتَلَفُوا، فَأَصَدِّ لِي خَلْفَهُمْ جَمِيعاً؟ فَقَالَ: لَا تُصَلِّ إِلَّا خَلْفَ مَنْ تَثِقُ بِدِينِهِ (الکافی: ج 3 ص 374 ح 5).

3- . مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُجْبِرُ عِبَادَةَ عَلَى الْمَعَاصِي، أَوْ يُكَلِّفُهُمْ مَا لَا يُطِيقُونَ، فَلَا تَأْكُلُوا ذَبِيحَتَهُ، وَلَا تَقْبَلُوا شَهَادَتَهُ، وَلَا تُصَلُّوا وَرَاءَهُ وَلَا تُعْطُوهُ مِنَ الزَّكَاةِ شَيْئاً (عيون أخبار الرضا (علیه السلام): ج 1 ص 124 ح 16).

4- . مَنْ قَالَ بِالْجِسْمِ فَلَا تُعْطُوهُ مِنَ الزَّكَاةِ، وَلَا تُصَلُّوا وَرَاءَهُ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 283 ح 840).

129. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): برخی امامان [جماعت]، دورکننده [مردم از نماز] هستند. (1)

130 صحیح مسلم - به نقل از جابر - : مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ انصاری با یارانش نماز عشا را خواند و آن را طولانی کرد. مردی از ما، رویگردان شد و خود نماز گزارد. معاذ که خبردار شد گفت: وی منافق است. وقتی این سخن به گوش مرد رسید، نزد پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) رفت و گفته معاذ را به اطلاع حضرت رساند. پیامبر (صلی الله علیه وآله) به وی فرمود: ای معاذ! مگر می خواهی گریزاننده باشی؟ هر گاه امام مردم شدی سوره

ص: 89

1- . إِنَّ مِنَ الْأَئِمَّةِ طَرَادِينَ (سنن الدارقطني: ج 2 ص 85 ح 1).

«وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا» و «سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى»، و «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ»، [و] «وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى» را بخوان. (1)

131. سنن ابی داوود - به نقل از ابی بن کعب از پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله)، هنگامی که سراغ مُعَاذ بن جَبَل آمد در حالی که وی با جمعی نماز مغرب می خواند - ای معاذ! گریزاننده نباش چه این که افراد کهنسال و ناتوان و گرفتار و مسافر هم پشت سر تو به نماز می ایستند. (2)

132. صحیح البخاری - به نقل از انس - : هیچ گاه پشت سر امامی به نماز نایستادم که نمازش کوتاه تر و کامل تر از پیامبر (صلی الله علیه وآله) باشد. (3)

133. مسند ابی حنبل - به نقل از ابوواقد - : پیامبر (صلی الله علیه وآله) بیش از همه، نماز جماعتش کوتاه و بیش از همه، نماز فرادایش طولانی بود. (4).

ص: 90

1- . صَدَّ لِي مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ الْأَنْصَارِيُّ لِأَصْحَابِهِ الْعِشَاءَ فَطَوَّلَ عَلَيْهِمْ، فَانصَرَ رَفَ رَجُلٌ مِتًا فَصَدَّ لِي، فَأَخْبَرَ مُعَاذٌ عَنْهُ، فَقَالَ: إِنَّهُ مُنَافِقٌ، فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ الرَّجُلُ دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فَأَخْبَرَهُ مَا قَالَ مُعَاذٌ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): أَتُرِيدُ أَنْ تَكُونَ فِتْنَانًا يَا مُعَاذُ؟ إِذَا أُمَّتَ النَّاسَ فَأَقْرَأْ بِالشَّمْسِ وَضُحَاهَا، وَسَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى، وَاقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى (صحیح مسلم: ج 1 ص 340 ح 179).

2- . حِينَ أَتَى مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَهُوَ يُصَلِّي بِقَوْمٍ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ -: يَا مُعَاذُ، لَا تَكُنْ فِتْنَانًا؛ فَإِنَّهُ يُصَدِّ لِي وَرَاءَكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ وَالْمُسَافِرُ (سنن ابی داود: ج 1 ص 183 ح 791).

3- . مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ إِمَامٍ قَطُّ أَخَفَّ صَلَاةً وَلَا أْتَمَّ مِنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) (صحیح البخاری: ج 1 ص 250 ح 676).

4- . كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) أَخَفَّ النَّاسِ صَلَاةً عَلَى النَّاسِ وَأَطْوَلَ النَّاسِ صَلَاةً لِنَفْسِهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) (مسند ابن حنبل: ج 8 ص 209 ح 21958).

134. کتاب من لا یحضره الفقیه: از میان مردم پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) کامل ترین و کوتاه ترین نماز را می خواند. وقتی به نماز [جماعت] می ایستاد می گفت: الله أكبر، بسم الله الرحمن الرحیم (بدون آن که ذکر مستحب دیگری بر زبان آورد). (1)

135. مسند ابن حنبل - به نقل از انس - : یاران پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) به نزدش آمدند و حضرت در میانشان حضور یافت و با آنان نماز گزارد و کوتاه نماز خواند، سپس وارد خانه خود شد و نمازی طولانی خواند. دیگر بار در میانشان حاضر شد و نماز را مختصر به جای آورد و چون داخل خانه شد نمازی طولانی خواند. صبح فردا آنان گفتند: ای پیامبر خدا، دیروز که به نزد آمدیم با ما به نماز ایستادی و کوتاه نماز خواندی، ولی هنگامی که به درون خانه ات رفتی نماز را طولانی ساختی، فرمود: من به خاطر شما چنان کردم. (2).

ص: 91

1- . كان رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) أتمَّ النَّاسِ صَلاةً وَأَوْجَزَهُمْ، كان إذا دَخَلَ في صَلاةٍ قال: اللهُ أَكْبَرُ، بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (کتاب من لا یحضره الفقیه: ج 1 ص 306 ح 920).

2- . إنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) جاءَهُ أصحابُهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَصَلَّى بِهِمْ فَخَفَّفَ ثُمَّ دَخَلَ بَيْتَهُ فَأَطَالَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْهِمْ فَصَلَّى بِهِمْ فَخَفَّفَ ثُمَّ دَخَلَ فَأَطَالَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ قالوا: جِئناكَ البارِحَةَ يا رَسُولَ اللهِ فَصَلَّيتَ بنا فَخَفَّفْتَ، ثُمَّ دَخَلْتَ بَيْتَكَ فَأَطَلْتَ، فقال: إِنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ مِنَ أَجْلِكُمْ (مسند ابن حنبل: ج 4 ص 532 ح 13822 و ص 369 ح 12917).

136 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) - خطاب به معاذ هنگامی که وی را به یمن فرستاد - : قرائت [در نماز] را به اندازه توان مردم طولانی ساز و آنان را خسته مکن. (1)

137. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه یکی از شما با مردم نماز گزارد، باید کوتاه نماز بخواند زیرا برخی از آنان ناتوان و بیمار و کهنسال اند و هر گاه برای خود نماز گزارد هر قدر می خواهد طولانی کند. (2)

138. امام علی (علیه السلام): آخرین سخنی که پس از آن از محبوب دلم (پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) جدا شدم این بود که فرمود: ای علی! هر گاه نماز گزاردی همچون ناتوان ترین کسی که در پی توست نماز بگزار. (3)

139 صحیح البخاری - به نقل از ابو مسعود انصاری - : مردی گفت: ای پیامبر خدا! چون فلانی نماز را طولانی می کند من اصلاً نمی توانم نماز [جماعت] را دریابم. و من

ص: 92

-
- 1- . لِمُعَاذٍ حِينَ وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ - : أَطَّلِ الْقِرَاءَةَ عَلَى قَدْرِ مَا يُطِيقُ النَّاسُ، وَلَا تُمَلِّهُمْ (حلیة الأولیاء: ج 8 ص 249 ش 412).
 - 2- . إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ مِنْهُمْ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ (صحیح البخاری: ج 1 ص 248 ح 671).
 - 3- . آخِرُ مَا فَارَقْتُ عَلَيْهِ حَبِيبَ قَلْبِي أَنْ قَالَ: يَا عَلِيُّ، إِذَا صَلَّيْتَ فَصَلِّ صَلَاةً أضعَفَ مَنْ خَلَقَكَ (تهذیب الأحكام: ج 2 ص 283 ح 1129).

پیامبر (صلی الله علیه وآله) را در هیچ اندرزی برافروخته تر از آن روز ندیده بودم که فرمود: ای مردم! شما گریزاننده اید، هر کس برای مردم نماز جماعت می خواند، باید کوتاه بخواند؛ زیرا در میانشان بیمار و ناتوان و گرفتار نیز هست. (1)

140. سنن أبي داود - به نقل از عثمان بن ابی العاص - گفتیم: ای پیامبر خدا مرا امام [جماعت] خویشانم قرار ده. فرمود: تو امامشان باش و از ناتوان ترین شان پیروی کن. (2)

141. سنن ابن ماجه - به نقل از عثمان بن ابی العاص - آخرین سفارش پیامبر (صلی الله علیه وآله) به من آن گاه که مرا امیر طائف قرار داد این بود که فرمود: ای عثمان! نماز را کوتاه کن و مردم را با ناتوان ترین شان بسنج، چه این که افراد کهنسال و خردسال و بیمار و مسافر و گرفتار در میانشان هست. (3)

142. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): من به نماز می ایستم و می خواهم آن را طولانی کنم، اما گریه کودکی را می شنوم و نماز را کوتاه.

ص: 93

1- . قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَا أَكَادُ ادْرِكُ الصَّلَاةَ مِمَّا يُطَوَّلُ بِنَا فُلَانٍ، فَمَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْ يَوْمَئِذٍ، فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّكُمْ مُنْفَرُونَ، فَمَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الْمَرِيضَ وَالضَّعِيفَ وَذَا الْحَاجَةِ (صحيح البخاري: ج 1 ص 46 ح 90).

2- . قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اجْعَلْنِي إِمَامَ قَوْمِي، فَقَالَ: أَنْتَ إِمَامُهُمْ، وَاقْتَدِ بِأَضْعَفِهِمْ (سنن أبي داود: ج 1 ص 146 ح 531).

3- . كَانَ آخِرُ مَا عَهِدَ إِلَيَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) حِينَ أَمَرَنِي عَلَى الطَّائِفِ، قَالَ لِي: يَا عُثْمَانُ، تَجَاوَزْ فِي الصَّلَاةِ وَاقْدِرِ النَّاسَ بِأَضْعَفِهِمْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الْكَبِيرَ وَالصَّغِيرَ وَالسَّقِيمَ وَالْبَعِيدَ وَذَا الْحَاجَةِ (سنن ابن ماجه: ج 1 ص 316 ح 987).

می کنم چون خوش ندارم مادرش را به مشقت اندازم. (1)

143. امام صادق (علیه السلام): پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) با مردم نماز ظهر خواند و دو رکعت پایانی را کوتاه کرد، هنگامی که از نماز خارج شد، مردم به آن حضرت گفتند: آیا در باره نماز اتفاقی افتاده بود؟ فرمود: چطور مگر؟ گفتند: دو رکعت پایانی را مختصر کردید. به آنان فرمود: آیا ناله آن کودک را نشنیدید؟ (2)

144. صحیح مسلم - به نقل از انس - : پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) در حال نماز، گریه کودکی را که همراه مادرش بود می شنید، یک سوره سبک و یا یک سوره کوتاه می خواند. (3)

145. امام علی (علیه السلام) - در نامه اش به فرمانداران شهرها - نوشت: با آنان همچون نماز ناتوان ترینشان نماز بگزارید و [با طول دادن نماز] فتنه جویی نکنید. (4)

146 امام علی (علیه السلام) - در عهد نامه اش به مالک - : و هر گاه برای).

ص: 94

1- . إني لأقوم في الصلاة أريد أن أطول فيها فأسمع بكاء الصبي، فأتجوّز في صلاتي كراهية أن أشقّ على أمه (صحیح البخاری: ج 1 ص 250 ح 675).

2- . صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) بِالنَّاسِ الظُّهْرَ فَخَفَّفَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأَخِيرَتَيْنِ، فَلَمَّا انصَرَفَ قَالَ لَه النَّاسُ: هَلْ حَدَّثَ فِي الصَّلَاةِ حَدَّثٌ؟ قَالَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالُوا: خَفَّفْتَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأَخِيرَتَيْنِ، فَقَالَ لَهُمْ: أَمَا سَمِعْتُمْ صُرَاخَ الصَّبِيِّ؟ (الكافي: ج 6 ص 48 ح 4).

3- . كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) يَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ مَعَ أُمِّهِ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ، فَيَقْرَأُ بِالسُّورَةِ الْخَفِيفَةِ أَوْ بِالسُّورَةِ الْقَصِيرَةِ (صحیح مسلم: ج 1 ص 342 ح 191).

4- . فِي كِتَابِهِ إِلَى أَمْرَاءِ الْبِلَادِ: صَلُّوا بِهِمْ صَلَاةً أضعفهم ولا تكونوا فتانين (نهج البلاغة: نامه 52).

مردم به امامت نماز می ایستی، نه (با طولانی کردن) مردم را خسته و گریزان کن و نه [با فرو گذاردن واجبات و آداب نماز] آن را ضایع گردان؛ چه این که در میان کسانی که با تو نماز می خوانند، افراد بیمار و گرفتار نیز هستند. هنگامی که رسول خدا (صلی الله علیه وآله) مرا به یمن فرستاد از ایشان پرسیدم چگونه با آنان نماز بگذارم؟ فرمود: همچون ناتوان ترین آنان نماز بگذار، و با مؤمنان مهربان باش. (1)

147. امام صادق (علیه السلام): برای امام شایسته است که نمازش هماهنگ با ناتوان ترین کسی باشد که پشت سر اوست. (2)

148. امام صادق (علیه السلام): هنگامی که امام جماعت هستی، يك تكبير (3) برایت بس است؛ زیرا حاجتمند و ناتوان و بزرگ سال همراه تو هستند. (4).

ص: 95

1- . في كتابه إلى مالك -: إذا قُمتَ في صلاتك للناس فلا تكوننَّ مُنْفراً ولا مُضدِّعاً، فإنَّ في النَّاسِ مَنْ بِهِ الْعِلَّةُ وَلَهُ الْحَاجَةُ، وَقَدْ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) حينَ وَجَّهني إلى اليَمَنِ: كيفَ اصَلِّي بِهِمْ؟ فقال: صَلِّ بِهِمْ كَصَلَاةِ أضعفِهِمْ وَكُنْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيماً (نهج البلاغة: نامه 53).

2- . يَنْبَغِي لِلإِمَامِ أَنْ تَكُونَ صَلَاتُهُ عَلَى أضعفِ مَنْ خَلْفَهُ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 274 ح 795).

3- . اشاره است به حکم مستحبی سه یا هفت بار تکبیر گفتن برای ورود به نماز، چنان که از امام باقر (علیه السلام) نقل است که فرمود: يك تكبير، برای آغاز کردن نماز، کافی، سه تکبیر، بهتر و هفت تکبیر، بهترین است (ر. ک: تهذيب الأحكام: ج 2 ص 66 ح 242، وسائل الشیعة: ج 4 ص 714 ح 7210).

4- . إذا كُنْتَ إماماً أجزأتك تكبيرة واحدة؛ لأنَّ مَعَكَ ذَا الْحَاجَةِ وَالضعيفَ وَالكبيرَ (الكافي: ج 3 ص 310 ح 4).

149. امام صادق (علیه السلام): هر گاه به تنهایی نماز گزاردی نماز را طولانی کن؛ زیرا آن عبادت است و هر گاه با جمعی به نماز ایستادی مختصر بخوان و همانند ناتوان ترین آنها نماز بگزار.

و فرمود: نماز پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) کوتاه ترین نماز در عین کامل بودن بود. (1)

6/3 شنواندن به نمازگزاران پشت سر

150. امام صادق (علیه السلام): سزاوار است امام، تشهد را به آنها که پشت سرش ایستاده اند بشنواند ولی آنان نباید چیزی را به گوش وی برسانند. (2)

151. امام صادق (علیه السلام): برای امام شایسته است هر آن چه را که می گوید به گوش آنها که پشت سر اویند برساند و اما برای آنان که پشت سر امام ایستاده اند سزاوار نیست چیزی از گفته های خود را به او بشنوانند. (3)

ص: 96

-
- 1- . إِذَا صَلَّيْتَ وَحَدَّكَ فَأَطِلِ الصَّلَاةَ فَإِنَّهَا الْعِبَادَةُ، وَإِذَا صَلَّيْتَ بِقَوْمٍ فَخَفِّفْ وَصَلِّ بِصَلَاةِ أضعفهم. وَقَالَ: كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) أَخَفَّ صَلَاةً فِي تَمَامٍ (دعائم الإسلام: ج 1 ص 152).
 - 2- . يَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يُسْمِعَ مَنْ خَلْفَهُ الشَّهَادَةَ، وَلَا يُسْمِعُونَهُ هُمْ شَيْئاً (الكافي: ج 3 ص 337 ح 5).
 - 3- . يَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يُسْمِعَ مَنْ خَلْفَهُ كُلَّ مَا يَقُولُ، وَلَا يَنْبَغِي لِمَنْ خَلْفَ الْإِمَامِ أَنْ يُسْمِعَهُ شَيْئاً مِمَّا يَقُولُ (تهذيب الأحكام: ج 2 ص 102 ح 383 و ج 3 ص 49 ح 170).

152. الکافی - به نقل از عبد الله بن سنان - : به امام صادق (علیه السلام) گفتم: آیا بر امام لازم است که صدای خود را به نمازگزاران پشت سرش برساند، حتی اگر پر شمار باشند؟ فرمود: (قرآتی میانه داشته باشد. خداوند - تبارک و تعالی - می فرماید: و نمازت را زیاد بلند، یا خیلی آهسته نخوان و در میان آن دو، راهی [معتدل] انتخاب کن. (1)

6/4 دعا کردن برای همگان

153. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر کس پیش نماز عده ای شود و فقط برای خودش دعا کند، به آنان خیانت کرده است. (2)

154. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): کسی نباید امامت [جماعت] عده ای را برعهده گیرد و نه برای آنها که تنها برای خود دعا کند، پس اگر چنین کند، به آنان خیانت کرده است. (3)

155 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر کس شهادت می دهد که من پیامبر خدا

ص: 97

1- . قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام): عَلَى الْإِمَامِ أَنْ يُسْمِعَ مَنْ خَلْفَهُ وَإِنْ كَثُرُوا؟ فَقَالَ: لِيَقْرَأَ قِرَاءَةً وَسَطًا، يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: «وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا» (الکافی: ج 3 ص 317 ح 27).

2- . مَنْ صَلَّى بِقَوْمٍ فَأَخْتَصَّ نَفْسَهُ بِالِدُّعَاءِ فَقَدْ خَانَهُمْ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 281 ح 831).

3- . لَا يُؤْمَرُ رَجُلٌ قَوْمًا فَيُخَصُّ نَفْسَهُ بِالِدُّعَاءِ دُونَهُمْ، فَإِنْ فَعَلَ فَقَدْ خَانَهُمْ (سنن أبي داود: ج 1 ص 23 ح 90).

هستم و امامت [جماعت] عده ای را برعهده گرفت، تنها برای خود دعا نکند. (1)

5/6 مکث در رکوع هنگام ملحق شدن دیگران

156. الکافی - به نقل از مَرُوك بن عَبِيد از یکی از یارانش از امام باقر (علیه السلام) - : به آن حضرت گفتم: من امام جماعت مسجد محله هستم و با آنان به نماز می ایستم [گاه که] با آنان در رکوع هستم صدای کفش آنان را می شنوم [در چنین حالتی چه کنم؟]، فرمود: دو برابر مدت رکوع ات صبر کن، اگر صدا قطع نشد از رکوع برخیز. (2)

157. تهذیب الأحکام - به نقل از جابر جعفی - : به امام باقر (علیه السلام) گفتم: من جمعی را امامت می کنم، وقتی به رکوع می روم مردم وارد می شوند، من در حال رکوع چقدر منتظر بمانم؟ فرمود: ای جابر! چه چیزهای شگفت آوری می پرسی!! دو برابر مدت رکوع ات منتظر بمان اگر پایان

ص: 98

-
- 1- . مَنْ كَانَ يَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَأَمَّ قَوْمًا، فَلَا يَخْتَصُّ نَفْسَهُ بِالِدُّعَاءِ (المعجم الكبير: ج 8 ص 104 ح 7505).
 - 2- . قُلْتُ لَهُ: إِنِّي إِمَامٌ مَسْجِدِ الْحَيِّ، فَأَرْكُعُ بِهِمْ فَأَسْمَعُ خَفَقَانَ نِعَالِهِمْ وَأَنَا رَاكِعٌ، فَقَالَ: اصْبِرْ رُكُوعَكَ وَمِثْلَ رُكُوعِكَ، فَإِنِ انْقَطَعَ وَإِلَّا فَانْتَصِبْ قَائِمًا (الکافی: ج 3 ص 330 ح 6).

6/6 تا آخر نماز دیر اقتدا کردگان، به انتظار نشستن

158. امام صادق (علیه السلام): سزاوار است امام بنشیند تا آنان که پشت سر اویند نمازشان را به آخر ببرند. (2)

159. امام صادق (علیه السلام): شایسته نیست امام پس از سلام نماز، جا به جا شود تا آن کس که پشت سرش بوده نماز خود را به پایان برد. (3)

160. امام کاظم (علیه السلام) - در پاسخ کسی که پرسید: امام پس از سلام دادن چقدر بنشیند؟ - : امام سلام می دهد، ولی [از حالت نماز] خارج نمی شود و رو بر نمی گرداند تا بداند همه کسانی که با وی وارد نماز شده بودند نمازشان را به پایان برده اند، آن گاه خارج می شود. (4)

ص: 99

- 1- . قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): إِنِّي أَوْمُ قَوْمًا، فَأَرْكَعُ فَيَدْخُلُ النَّاسُ وَأَنَا رَاكِعٌ، فَكَمْ أُنْتَظِرُ؟ قَالَ: مَا أَعْجَبَ مَا تَسْأَلُ عَنْهُ يَا جَابِرُ! اُنْتَظِرْ مِثْلِي رُكُوعِكَ، فَإِنْ انْقَطَعُوا وَإِلَّا فَارْفَعْ رَأْسَكَ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 48 ح 167).
- 2- . يَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يَجْلِسَ حَتَّى يُتِمَّ مَنْ خَلْفَهُ صَلَاتَهُمْ (كتاب من لا يحضره الفقيه: ج 1 ص 400 ح 1190).
- 3- . لَا يَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يَنْتَقِلَ إِذَا سَلَّمَ حَتَّى يُتِمَّ مَنْ خَلْفَهُ الصَّلَاةَ (الكافي: ج 3 ص 341 ح 1).
- 4- . لِمَنْ سَأَلَهُ عَنْ حَدِّ قُعُودِ الْإِمَامِ بَعْدَ التَّسْلِيمِ مَا هُوَ؟ -: يُسَلِّمُ، وَلَا يَنْصَرِفُ وَلَا يَلْتَفِتُ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ كُلَّ مَنْ دَخَلَ مَعَهُ فِي صَلَاتِهِ قَدْ أَتَمَّ صَلَاتَهُ، ثُمَّ يَنْصَرِفُ (قرب الإسناد: ص 209 ح 816).

161. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): صف اول بر دیگر صف ها برتری دارد. (1)

162. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نفوذ ناپذیرترین صف ها در برابر شیطان، صف اول است. (2)

163. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): خدا و فرشتگانش بر صف اول درود می فرستند. (3)

ص: 101

-
- 1- . لِلصَّفِّ الْأَوَّلِ فَضْلٌ عَلَى الصُّفُوفِ (مجمع الزوائد: ج 2 ص 253 ح 2515).
 - 2- . أَمْنَعُ الصُّفُوفِ مِنَ الشَّيْطَانِ الصَّفُّ الْأَوَّلُ (الجامع الصغير: ج 1 ص 252 ح 1656).
 - 3- . إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْأَوَّلِ (سنن ابن ماجه: ج 1 ص 319 ح 997).

164 سنن ابن ماجه - به نقل از عریاض بن ساریه - : پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) برای صف اول سه بار و برای صف بعد، یک بار آموزش می طلبید. (1)

165. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): بهترین صف های مردان صف اول و بدترین آنها صف آخر است و بهترین صف های زنان صف آخر و بدترین آنها، صف اول است. (2)

166. امام صادق (علیه السلام): پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: بهترین صف ها در نماز، صف اول و بهترین صف ها در (نماز بر) جنازه ها، صف آخر است. گفتند: ای پیامبر خدا، چرا چنین است؟ فرمود: (زیرا صف آخر مردان) پوششی می شود برای بانوان. (3)

167. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نیکوترین مکان در مسجد، پشت سر امام است؛ زیرا زمانی که رحمت فرو فرستاده شود از امام آغاز می کند سپس آن که پشت سر او است، پس از آن، سمت راست و سپس سمت چپ و سر انجام همه مسجدیان را).

ص: 102

-
- 1- . إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) كَانَ يَسْتَغْفِرُ لِلصَّفِّ الْمُقَدَّمِ ثَلَاثًا وَلِلثَّانِي مَرَّةً (سنن ابن ماجه: ج 1 ص 318 ح 996).
 - 2- . خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوْلَاهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أَوْلَاهَا (صحيح مسلم: ج 1 ص 326 ح 132).
 - 3- . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): خَيْرُ الصُّفُوفِ فِي الصَّلَاةِ الْمُقَدَّمُ وَخَيْرُ الصُّفُوفِ فِي الْجَنَائِزِ الْمُؤَخَّرُ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَلِمَ؟ قَالَ: صَارَ سِتْرَةً لِلنِّسَاءِ (الكافي: ج 3 ص 176 ح 3).

168. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): اگر مردم از آن چه در صف اول است آگاه بودند، کسی جز به قرعه بدان دست نمی یافت. (2)
169. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): اگر از آن چه در صف اول هست آگاه بودید (ایستادن در) آن صف به قرعه کشیدن بود. (3)
170. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): اگر مردم آن چه را که در اذان و صف اول است می شناختند و راهی جز قرعه کشی برای آن نمی یافتند، بی تردید قرعه می کشیدند. (4)
171. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): صف اول [نماز جماعت] همچون صف فرشتگان است اگر از فضیلت آن آگاه بودید بی گمان به سویس می شتافتید. (5)
- 172 امام باقر (علیه السلام): با فضیلت ترین صف ها اولین صف است و).

ص: 103

-
- 1- . خَيْرُ بُقْعَةٍ فِي الْمَسْجِدِ خَلْفَ الْإِمَامِ، وَإِنَّ الرَّحْمَةَ إِذَا أَنْزَلَتْ بَدَأَتْ بِالْإِمَامِ، ثُمَّ الَّذِي خَلْفَهُ، ثُمَّ يَمَنَةً، ثُمَّ يَسْرَةً، ثُمَّ تَتَغَاصُّ الْمَسْجِدَ بِأَهْلِهِ (الفردوس: ج 2 ص 182 ح 2917).
- 2- . لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ، لَمْ يَصِلْ إِلَيْهِ أَحَدٌ إِلَّا بِالسِّهَامِ (دعائم الإسلام: ج 1 ص 155).
- 3- . لَوْ تَعْلَمُونَ مَا فِي الصَّفِّ الْمُقَدَّمِ لَكَانَتْ قُرْعَةً (صحيح مسلم: ج 1 ص 326 ح 131).
- 4- . لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَأَسْتَهْمُوا (صحيح البخاري: ج 1 ص 222 ح 590).
- 5- . إِنَّ الصَّفِّ الْأَوَّلَ عَلَى مِثْلِ صَفِّ الْمَلَائِكَةِ، وَلَوْ عَلِمْتُمْ مَا فَضِيلَتُهُ لَأَبْتَدَرْتُمُوهُ (سنن أبي داود: ج 1 ص 152 ح 554).

بهترین جای اولین صف آن جاست که به امام نزدیک تر باشد. (1)

7/2 رها کردن صف اول برای پرهیز از آزار رسانی

173. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که صف اول را از ترس آن که به کسی آزار رساند رها کند، خداوند پاداش صف اول را برایش چند برابر می کند. (2)

174. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که صف اول را پاس بدارد و تکبیر نخست را دریابد، بی آن که مسلمانی را آزار دهد، خداوند پاداشی را که در دنیا و آخرت به مؤذن می دهد، به او خواهد داد. (3)

7/3 مقدم کردن دانایان

175 صحیح مسلم - به نقل از ابو مسعود از پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله)،

ص: 104

-
- 1- . أَفْضَلُ الصُّفُوفِ أَوْلَاهَا، وَأَفْضَلُ أَوْلَاهَا مَا دَنَا مِنَ الْإِمَامِ (الكافی: ج 3 ص 372 ح 7).
 - 2- . مَنْ تَرَكَ الصَّفَّ الْأَوَّلَ مَخَافَةَ أَنْ يُؤْذِيَ أَحَدًا، أَضَعَفَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ الصَّفِّ الْأَوَّلِ (المعجم الأوسط: ج 1 ص 171 ح 537).
 - 3- . مَنْ حَافَظَ عَلَى الصَّفِّ الْأَوَّلِ، وَيُدْرِكُ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى لَا- يُؤْذِي مُسْلِمًا، أَعْطَاهُ اللَّهُ مِنَ الْأَجْرِ مَا يُعْطَى الْمُؤَذَّنُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ (کتاب من لا یحضره الفقیه: ج 4 ص 18 ح 4968).

در باره صف های نماز جماعت - آنان که [به راستی] اندیشه ورز و دانایند نزدیک من بایستند، سپس رتبه بعدی ها و رتبه بعدی ها. (1)

176. امام باقر (علیه السلام): آنان که نزدیک امام می ایستند اندیشه ورزان و دانایان باشند، تا اگر امام دچار فراموشی یا ناتوانی شد او را مدد رسانند. (2)

7/4 انتخاب سمت راست امام جماعت

177. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): رحمت بر امام فرود می آید، سپس بر آن کس که در سمت راست او است سپس بر [دیگران، به ترتیب] نفر اول، نفر دوم. (3)

178. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): برترین فرد در مسجد، امام است سپس مؤذن و پس از آن، فرد سمت راست امام. (4)

ص: 105

- 1- . فِي صُفُوفِ الْجَمَاعَةِ -: لِيَلِينِي مِنْكُمْ أَوْلُو الْأَحْلَامِ وَالتُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ (صحيح مسلم: ج 1 ص 323 ح 122).
- 2- . لِيَكُنَّ الَّذِينَ يَلُونَ الْإِمَامَ أَوْلِي الْأَحْلَامِ مِنْكُمْ وَالتُّهَى، فَإِنْ نَسِيَ الْإِمَامُ أَوْ تَعَايَا قَوْمَهُ (الكافي: ج 3 ص 372 ح 7).
- 3- . الرَّحْمَةُ تَنْزِلُ عَلَى الْإِمَامِ، ثُمَّ عَلَى مَنْ عَلَى يَمِينِهِ، ثُمَّ الْأَوَّلُ فَالْأَوَّلِ (الفردوس: ج 2 ص 284 ح 311).
- 4- . أَفْضَلُ النَّاسِ فِي الْمَسْجِدِ الْإِمَامُ، ثُمَّ الْمُؤَذِّنُ، ثُمَّ يَمِينُ الْإِمَامِ (الفردوس: ج 1 ص 358 ح 1446).

179. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه رحمت بر مسجدیان فرود آید از امام آغاز می کند سپس سمت راست را فرا می گیرد پس از آن، به صف ها روی می آورد. (1)

180. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): خدا و فرشتگانش بر آنان که در سمت راست صف ها هستند درود می فرستند. (2)

181. امام علی (علیه السلام): برترین صف ها صف اول است که صف فرشتگان است و برترین جای صف اول، سمت راست امام است. (3)

7/5 کامل کردن صف ها به ترتیب از صف اول

182. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): نخست صف اول، سپس صف بعدی را کامل کنید و آن چه افزون بود در صف عقب بایستد. (4)

183 صحیح مسلم - به نقل از جابر بن سمره - : پیامبر

ص: 106

- 1- . إِذَا نَزَلَتِ الرَّحْمَةُ عَلَى أَهْلِ الْمَسْجِدِ بَدَتْ بِالْإِمَامِ، ثُمَّ أَخَذَتْ يَمِينًا، ثُمَّ عَطَفَتْ عَلَى الصُّفُوفِ (الفردوس: ج 1 ص 329 ح 1303).
- 2- . إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى مِيَامِنِ الصُّفُوفِ (سنن أبي داود: ج 1 ص 181 ح 676).
- 3- . أَفْضَلُ الصُّفُوفِ أَوْلَاهَا؛ وَهُوَ صَفُّ الْمَلَائِكَةِ، وَأَفْضَلُ الْمُقَدِّمِ مِيَامِنُ الْإِمَامِ (دعائم الإسلام: ج 1 ص 155).
- 4- . أْتَمُّوا الصَّفَّ الْمُقَدِّمَ، ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ، فَمَا كَانَ مِنْ نَقْصٍ فَلْيَكُنْ فِي الصَّفِّ الْمُؤَخَّرِ (سنن أبي داود: ج 1 ص 180 ح 671).

خدا (صلی الله علیه وآله) نزدمان آمد و فرمود: ... آیا صف نمی کشید آن چنان که فرشتگان در پیشگاه پروردگارشان صف می کشند؟ گفتیم: ای پیامبر خدا! فرشتگان چگونه نزد پروردگارشان صف می کشند؟ فرمود: صف های نخست را کامل می کنند و منسجم و به هم پیوسته می ایستند. (1)

184. امام علی (علیه السلام): پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: در عیقل قرار مگیر. گفتم:

عیقل چیست؟ فرمود: این که در پشت صف ها خودت به تنهایی نماز بگزاری. (2)

185. امام علی (علیه السلام): شکاف های صف ها را پر کنید. هر که می تواند، صف اول یا دوم را کامل کند باید چنین کند که این نزد پیامبرتان محبوب تر است. صف ها را کامل گردانید که خدا و فرشتگان بر کامل کنندگان صف ها درود می فرستند. (3)

186. امام صادق (علیه السلام): هر گاه فاصله ای یافتید، صف ها را کامل کنید. (4).

ص: 107

-
- 1- . خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فَقَالَ: ... أَلَا تَصُفُّونَ كَمَا تَصُفُّ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا؟ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَكَيْفَ تَصُفُّ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا؟ قَالَ: يُتَمُّونَ الصُّفُوفَ الْأُولَى وَيَتَرَاصُونَ فِي الصَّفِّ (صحيح مسلم: ج 1 ص 322 ح 119).
 - 2- . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): لَا تَكُونَنَّ فِي الْعَيْكَلِ، قُلْتُ: وَمَا الْعَيْكَلُ؟ قَالَ: أَنْ تُصَلِّيَ لِي خَلْفَ الصُّفُوفِ وَحَدَّكَ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 283 ح 838).
 - 3- . سَدُّوا فُرَجَ الصُّفُوفِ، مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يُتِمَّ الصَّفَّ الْأَوَّلَ أَوْ الَّذِي يَلِيهِ فَلْيَفْعَلْ ذَلِكَ، فَإِنَّ ذَلِكَ أَحَبُّ إِلَيَّ نَبِيِّكُمْ، وَأَتَمُّوا الصُّفُوفَ؛ فَإِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يُتَمُّونَ الصُّفُوفَ (دعائم الإسلام: ج 1 ص 155).
 - 4- . أَتَمُّوا الصُّفُوفَ إِذَا وَجَدْتُمْ خَلَلًا (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 280 ح 826).

187. امام صادق (علیه السلام): هر گاه در صف [نماز] دچار تنگنا شدی، ضرری برایت ندارد که برای ایستادن در صف پشت سر خود عقب بروی. و نیز، اگر در صفی هستی و می خواهی به صف پیش رویت بروی مانعی ندارد به سویش گام برداری. (1)

7/6 برپا کردن صف های مستقیم و منظم

188. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): بخشی از کامل کردن نماز، مرتب ساختن صف است. (2)

189. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): صف نماز را مرتب کنید؛ زیرا مرتب و سرراست ساختن صف ها گوشه ای از زیبایی نماز است. (3)

190. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): ای مردم! صف هایتان را راست و مستقیم قرار دهید و شانه به شانه یک دیگر بایستید تا میان شما فاصله ای وجود نداشته باشد. ناهماهنگ با هم نایستید که خداوند میان دل هایتان ناسازگاری پدید می آورد. (4)

ص: 108

-
- 1- . لا یضُرُّكَ أَنْ تَتَأَخَّرَ وَرَاءَكَ إِذَا وَجَدْتَ ضَيْقًا فِي الصَّفِّ فَتَتَأَخَّرَ إِلَى الصَّفِّ الَّذِي خَلْفَكَ، وَإِنْ كُنْتَ فِي صَفٍّ فَأَرَدْتَ أَنْ تَتَقَدَّمَ قُدَّامَكَ فَلَا بَأْسَ أَنْ تَمْشِيَ إِلَيْهِ (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 280 ح 825).
 - 2- . إِنَّ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ إِقَامَةَ الصَّفِّ (سنن الترمذي: ج 1 ص 439 ح 227).
 - 3- . أَقِيمُوا الصَّفَّ فِي الصَّلَاةِ؛ فَإِنَّ إِقَامَةَ الصَّفِّ مِنْ حُسْنِ الصَّلَاةِ (صحيح البخاري: ج 1 ص 254 ح 689).
 - 4- . يَا أَيُّهَا النَّاسُ! أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وَأَمْسَحُوا بِمَنَاكِبِكُمْ لئَلَّا يَكُونَ فِيكُمْ خَلَلٌ، وَلَا تُخَالِفُوا فَيُخَالِفَ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ (ثواب الأعمال: ص 274 ح 1).

191. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): به صف هایتان نظم ببخشید؛ زیرا نظم بخشیدن به صف، بخشی از بر پا داشتن نماز است. (1)
192. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): صف هایتان را هماهنگ کنید و شانه هایتان را برابر هم قرار دهید تا شیطان بر شما چیره نشود. (2)
193. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هماهنگ بایستید تا دل هایتان هماهنگ شود و متراکم و به هم پیوسته باشید تا میانتان مهربانی پدید آید. (3)
194. صحیح مسلم به نقل از ابو مسعود: پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) به هنگام نماز دست به شانه هایمان می زد و می فرمود: منظم بایستید و ناهماهنگ نباشید که دل هایتان دچار اختلاف می شود. (4)
195. سنن ابی داوود به نقل از نعمان بن بشیر: هر گاه برای نماز می ایستادیم پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) صف های ما را مرتب می کرد و چون منظم می شدیم تکبیر [شروع نماز] را.

ص: 109

-
- 1- . سَوَّوْا صُفُوفَكُمْ؛ فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ (صحیح البخاری: ج 1 ص 254 ح 689).
- 2- . سَوَّوْا بَيْنَ صُفُوفِكُمْ وَحَاذُوا بَيْنَ مَنَاكِبِكُمْ لَا يَسْتَحِذُ عَلَيْكُمُ الشَّيْطَانُ (تهذیب الأحكام: ج 3 ص 283 ح 839).
- 3- . اسْتَوُوا تَسْتَوِ قُلُوبُكُمْ، وَتَمَاسَّوْا تَرَاحَمُوا (المعجم الأوسط: ج 5 ص 214 ح 5121).
- 4- . كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا فِي الصَّلَاةِ وَيَقُولُ: اسْتَوُوا وَلَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ (صحیح مسلم: ج 1 ص 323 ح 122).

196. صحیح مسلم - به نقل از نعمان بن بشیر - : پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) صف هایمان را نظم و ترتیب می بخشید چنان که گویی تیره های تراشیده را صاف و مرتب می ساخت، تا آن زمان که دید آن را از وی آموخته ایم. با این حال روزی برای نماز ایستاده بود و در آستانه تکبیر گفتن بود که دید مردی سینه اش از صف جلوتر است، فرمود: بندگان خدا، [یا] صف هایتان را صاف و منظم می کنید یا آن که خداوند شما را از هم رویگردان می کند. (2)

197. سنن ابی داوود - به نقل از نعمان بن بشیر - : پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) رو به مردم کرد و سه بار فرمود: صف هایتان را راست و مستقیم قرار دهید. به خدا سوگند، [یا] به صف هایتان نظم می بخشید یا خداوند دل هایتان را دچار اختلاف می کند.

آن گاه دیدم هر کسی شانه هایش وزانوهاش و قوزک پاهایش را به دیگری می چسباند. (3)

ص: 110

- 1- . كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) يُسَوِّي صُفُوفَنَا إِذَا قُمْنَا لِلصَّلَاةِ، فَإِذَا اسْتَوَيْنَا كَبَّرَ (سنن ابی داود: ج 1 ص 178 ح 665).
- 2- . كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) يُسَوِّي صُفُوفَنَا حَتَّى كَانَمَا يُسَوِّي بِهَا الْقِرْدَاحَ، حَتَّى رَأَى أَنَا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ حَتَّى كَادَ يَكْبُرُ، فَرَأَى رَجُلًا بَادِيًا صَدْرُهُ مِنَ الصَّفِّ، فَقَالَ: عِبَادَ اللَّهِ! لَتَسُونَنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ (صحیح مسلم: ج 1 ص 324 ح 128). فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ يَلْزُقُ مِنْكَ بِمِنْكَبِ صَاحِبِهِ، وَرُكْبَتَهُ بِرُكْبَةِ صَاحِبِهِ، وَكَعْبَهُ بِكَعْبِهِ (سنن ابی داود: ج 1 ص 156 ح 662).
- 3- . أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) عَلَى النَّاسِ بِوَجْهِهِ فَقَالَ: أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ - ثَلَاثًا - وَاللَّهِ لَتُقِيمَنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ.

198. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): گامی پر اجتر از گام آن کس نیست که برای پُر کردن شکافی در يك صف [نماز] برداشته شود. (1)

199. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): دو گام است که یکی از آن دو محبوب ترین گام ها نزد خدای (عزوجل) است و آن دیگری منفورترین گام ها در پیشگاه خدا. اما گام محبوب خدای (عزوجل)، آن است که شخص فاصله ای را در صف بنگرد و [برود تا] آنها را پر کند.... (2)

200. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): در صف ها، به هم پیوسته بایستید. مبادا شیطان چون برّه ها [ی جای گرفته در لابه لای گوسفندان] خود را در فاصله های میان شما جای دهد. (3)

201 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): صف هایتان را به هم پیوسته و فشرده کنید و در ردیف هم بایستید. سوگند به آن که جانم به دست

ص: 111

-
- 1- . ما من خُطوةٍ أعظمَ أجراً من خُطوةٍ مَشاها رَجُلٌ إلى (فُرَجَةٍ في) صَفِّ فَسَدَّها (المعجم الأوسط: ج 5 ص 246 ح 5217).
 - 2- . خُطوتان: إحداهما أَحَبُّ الخُطى إلى الله (عزوجل)، وَالأخرى أَبغَضُ الخُطى إلى الله؛ فَأَمَّا الخُطوةُ الَّتِي يُجِبُّها الله (عزوجل) فَرجُلٌ نَظَرَ إلى خَلَلٍ في الصَّفِّ فَسَدَّهُ... (المستدرک علی الصحیحین: ج 1 ص 406 ح 1008).
 - 3- تَرَاصَبوا في الصُّفوفِ، ولا يَتَخَلَّلَكُمُ الشَّيْطانُ كَأولادِ الحَدَفِ (المعجم الصغير: ج 1 ص 119).

اوست، شیطان را می نگریم که به سان برّه هایی [که داخل گوسفندان می شوند] وارد شکاف های صف می شود. (1)

202. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): صف ها را به هم پیوسته و منسجم سازید، زیرا شیطان ها در میان فاصله ها می ایستند. (2)

203. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه به نماز ایستادید صف هایتان را منظم و مستقیم گردانید و شکاف ها را پر کنید. (3)

204. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): خدا و فرشتگانش به کسانی که صف ها را به هم پیوند می دهند درود می فرستند و هر که شکافی را بر طرف کند، خداوند به خاطر آن، وی را درجه ای بالا برد. (4)

205. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): صف ها را مستقیم گردانید؛ چه این که شما در ردیف صفوف فرشتگان صف می کشید، و شانه به شانه هم بایستید و شکاف ها را پر کنید و برای برادرانتان [که می خواهند در کنارتان در صف بایستند] نرمش نشان.

ص: 112

1- . رُضُوا صَّ فَوْفَكُمْ وَقَارِبُوا بَيْنَهَا وَحَاذُوا بِالْأَعْنَاقِ؛ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! إِنِّي لَأَرَى الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ مِنْ خَلَلِ الصَّفِّ كَأَنَّهَا الْحَدْفُ (سنن أبي داود: ج 1 ص 179 ح 667).

2- . راضوا الصفوف؛ فإن الشياطين تقوم في الخلل (مسند ابن حنبل: ج 4 ص 310 ح 12573).

3- . إذا قمتم إلى الصلاة فأعدلوا صفوفكم وأقيموها، وسدوا الفرج (مسند ابن حنبل: ج 4 ص 7 ح 10994).

4- . إن الله وملائكته يصلون على الذين يصلون الصفوف، ومن سد فرجة رفعه الله بها درجة (سنن ابن ماجه: ج 1 ص 318 ح 995).

دهید و فاصله هایی را برای شیطان باقی نگذارید. هر که صفی را پیوسته گرداند خداوند وی را (به رحمتش) پیوند می زند و هر که صفی را ببرد خداوند او را (از رحمت خود) جدا می سازد. (1)

206. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): امام را در میانه [صف] قرار دهید و شکاف ها را پر کنید. (2)

207. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): شانه ها را در کنار شانه ها و پاها را در کنار پاها قرار دهید زیرا خداوند (عزوجل) در نماز همانند جهاد دوست دارد «صف کشیدگانی را که گویی بنیادی به هم پیوسته و استوارند». (3)

208. امام باقر (علیه السلام): شایسته است صف ها [ی نماز] کامل و به هم پیوسته باشند و میان دو صف بیش از یک گام که پیکر یک انسان در آن جای بگیرد، فاصله نیفتد. (4).

ص: 113

1- . أَقِيمُوا الصُّفُوفَ، فَإِنَّمَا تَصَدَّقُونَ بِصَفِّ الْمَلَائِكَةِ، وَحَازُوا بَيْنَ الْمَنَاقِبِ، وَسَدُّوا الْخُلُلَ، وَلِينُوا فِي أَيْدِي إِخْوَانِكُمْ، وَلَا تَدْرُوا فُرْجَاتٍ لِلشَّيْطَانِ، وَمَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، وَمَنْ قَطَعَ صَفًّا قَطَعَهُ اللهُ (مسند ابن حنبل: ج 2 ص 415 ح 5728).

2- . وَسَطُّوا الْإِمَامَ، وَسَدُّوا الْخُلُلَ (سنن أبي داود: ج 1 ص 182 ح 681).

3- . رَاضُوا الْمَنَاقِبَ بِالْمَنَاقِبِ وَالْأَقْدَامَ بِالْأَقْدَامِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ (عزوجل) يُحِبُّ فِي الصَّلَاةِ كَمَا يُحِبُّ فِي الْقِتَالِ: «صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوعٌ» (الفردوس: ج 2 ص 253 ح 3180).

4- . يَتَّبِعِي أَنْ يَكُونَ الصُّفُوفُ تَامَةً مُتَوَاصِلَةً بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، لَا يَكُونُ بَيْنَ صَفَّيْنِ مَا لَا يُتَخَطَّى، يَكُونُ قَدْرَ ذَلِكَ مَسْقَطَ جَسَدِ الْإِنْسَانِ (الكافي: ج 3 ص 385 ح 4).

209. امام باقر (علیه السلام): هر گاه جمعی به نماز ایستند و میان آنها و امام بیش از يك گام فاصله باشد، آن امام، امام آنان نیست. (1)

7/8 سکوت کردن

قرآن

(هنگامی که قرآن خوانده شود، گوش فرا دهید و خاموش باشید شاید مشمول رحمت خدا شوید!) (2)

حدیث

210. الکافی - به نقل از زراره، از امام باقر (علیه السلام) یا امام صادق (علیه السلام) - هر گاه پشت سر امامی قرار گرفتی که به وی اقتدا می کنی، خاموش باش و در [دل] خود تسبیح [خدا] کن. (3)

211 پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه پشت سر امامی نماز گزاردی که به وی اقتدا می کنی، خود پشت سر او [حمد و سوره] نخوان چه [صدای] قرائت او را بشنوی و چه نشنوی؛ مگر

ص: 114

-
- 1- . إِنْ صَلَّى قَوْمٌ وَبَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْإِمَامِ مَا لَا يُنْحَطِّي، فَلَيْسَ ذَلِكَ الْإِمَامُ لَهُمْ بِإِمَامٍ (الکافی: ج 3 ص 385 ح 4).
 - 2- . (وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) (الصف: 4).
 - 3- . إِذَا كُنْتَ خَلْفَ إِمَامٍ تَأْتَمُّ بِهِ، فَأَنْصِتْ وَسَبِّحْ فِي نَفْسِكَ (الکافی: ج 3 ص 377 ح 3).

آن که نمازی باشد که بلند خوانده می شود و تو نشنوی، که در این صورت، بخوان. (1)

212. امام صادق (علیه السلام): هر گاه پشت سر امامی ایستادی که مورد محبت تو است و به او اطمینان داری، قرائت او برای تو کفایت می کند، و اگر دوست داری که خود نیز [حمد و سوره] بخوانی، در نمازی که آهسته می خواند بخوان، ولی هنگامی که بلند خواند ساکت باش، خداوند متعال فرمود: «سکوت کنید بدان امید که مشمول رحمت خدا شوید». (2)

7/9 پیروی کردن از امام جماعت

213. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر که پیش از امام سر خود را بلند کند، یا سر بگذارد، نمازی برایش نیست. (3)

214. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): آن که پیش از امام [جماعت] پایین و بالا رود، زمام اختیارش در دست شیطان است. (4)

ص: 115

1- . إِذَا صَلَّيْتَ خَلْفَ إِمَامٍ تَأْتَمُّ بِهِ فَلَا تَقْرَأْ خَلْفَهُ؛ سَمِعْتَ قِرَاءَتَهُ أَوْ لَمْ تَسْمَعْ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَلَاةً يُجَهَّرُ فِيهَا وَلَمْ تَسْمَعْ فَأَقْرَأْ (فقه الرضا: ص 124).

2- . إِذَا كُنْتَ خَلْفَ إِمَامٍ تَتَوَلَّاهُ وَتَتَّقِي بِهِ فَإِنَّهُ يُجْزِيكَ قِرَاءَتَهُ، وَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَقْرَأَ فَأَقْرَأْ فِيمَا يُخَافُ فِيهِ، فَإِذَا جَهَرَ فَأَنْصِتْ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: (وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) (تهذيب الأحكام: ج 3 ص 33 ح 120).

3- . مَنْ رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَوْ وَضَعَ فَلَا صَلَاةَ لَهُ (المطالب العلية: ج 1 ص 114 ح 417).

4- . الَّذِي يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ قَبْلَ الْإِمَامِ إِنَّمَا نَاصِيئَتُهُ بِيَدِ الشَّيْطَانِ (فتح الباري: ج 2 ص 183).

215. صحیح مسلم - به نقل از انس - : روزی پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) با ما نماز خواند و چون نماز را به پایان برد رو به ما کرد و فرمود: ای مردم! من امام [جماعت] شما هستم. پس در رکوع و سجود و قیام و تمام کردن نماز، بر من پیشی نگیرید که من از پیش رو و از پشت سرم شما را می بینم. (1)

216. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه امام تکبیر گفت تکبیر بگویند و هر گاه رکوع کرد رکوع کنید زیرا امام پیش از شما رکوع می کند و پیش از شما بلند می شود. (2)

217. تهذیب الأحکام - به نقل از عبدالله بن جارود و فضیل بن یسار از امام صادق (علیه السلام) - : از آن حضرت در باره مردی پرسیدیم که همراه امام جماعتی که به او اقتدا کرده به نماز ایستاده اما پیش از سر برداشتن امام از سجده، او سر از سجده بلند کرده است، [باید چه کند؟] فرمود: باید سجده کند [یعنی بلافاصله به سجده برگردد]. (3)

ص: 116

-
- 1- . صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) ذَاتَ يَوْمٍ، فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ! إِنِّي إِمَامُكُمْ فَلَا تَسْبِقُونِي بِالرُّكُوعِ وَلَا بِالسُّجُودِ وَلَا بِالْقِيَامِ وَلَا بِالْإِنْصِرَافِ، فَإِنِّي أَرَاكُمْ أُمَامِي وَمِنْ خَلْفِي (صحیح مسلم: ج 1 ص 321 ح 112).
 - 2- . إِذَا كَبَّرَ الْإِمَامُ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا؛ فَإِنَّ الْإِمَامَ يَرْكَعُ قَبْلَكُمْ وَيَرْفَعُ قَبْلَكُمْ (المصنّف ابن أبي شيبة: ج 2 ص 227 ح 15).
 - 3- . سَأَلْنَاهُ عَنْ رَجُلٍ صَلَّى مَعَ إِمَامٍ يَأْتُمُّ بِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ قَبْلَ أَنْ يَرْفَعَ الْإِمَامُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ، قَالَ: فَلْيَسْجُدْ (تهذیب الأحکام: ج 3 ص 48 ح 165).

218. تهذیب الأحكام - به نقل از سهل بن یسع اشعری - : از امام رضا (علیه السلام) در باره کسی پرسیدم که همراه امام جماعتی که به او اقتدا کرده است به رکوع رفته ولی پیش از امام سرش را بلند کرده است [باید چه کند؟]. فرمود: به رکوع او باز گردد. (1)

7/10 مجموعه کارهایی که شایسته ماموم است

219. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر گاه بانگ نماز را شنیدید با آرامش اجابت کنید و اگر (در صف نماز،) شکافی یافتی وارد آن شو [و آن جا را پر کن] و الا جا را بر برادر مسلمانم تنگ نگردان، و مانند کسی نماز بگزار که آخرین نمازش را می خواند. و در خواندن، چنان بخوان که گوش های تو بشنود و [با بلند خواندن] آن را که کنارت ایستاده میازار. (2)

220. صحیح بخاری - به نقل از ابوقتاده - : در حال نماز خواندن با پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) بودیم که صدای همهمه مردانی

ص: 117

1- . سَأَلْتُ الرَّضَا (عَلَيْهِ السَّلَام) عَمَّنْ رَكَعَ مَعَ إِمَامٍ قَوْمٍ يُقْتَدِي بِهِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ، قَالَ: يُعِيدُ رُكُوعَهُ مَعَهُ (تهذیب الأحكام: ج 3 ص 47 ح 163 و ص 277 ح 810).

2- . إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُنَادِيَ بِالصَّلَاةِ فَأَجِيبُوا وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ، فَإِنْ وَجَدْتَ فُرْجَةً فَادْخُلْ، وَإِلَّا فَلَا تُصَدِّقَنَّ عَلَى أَخِيكَ الْمُسْلِمِ، وَصَلِّ صَلَاةَ مُودَعٍ، وَإِذَا قَرَأْتَ فَأَقْرَأْ مَا يَسْمَعُ أذْنَاكَ، وَلَا تُؤْذِ جَارَكَ (حلیة الأولیاء: ج 6 ص 307 ش 390).

را شنید، وقتی نماز را پایان داد فرمود: شما را چه شده بود؟ گفتند: شتابان به سوی نماز می آمدیم. فرمود: چنین نکنید. هر گاه به نماز می آید آرامش داشته باشید. به هر اندازه از نماز رسیدید بخوانید و آن چه را از دستتان رفت کامل کنید. (1)

221. پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله): هر يك از شما که به سوی نماز رهسپار می شود، آرام و با وقار گام بردارد، سپس هر مقدار از نماز را که رسید، بخواند و آن را که پیش از آمدنش خوانده شده به جای آورد. (2).

ص: 118

-
- 1- . بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) إِذْ سَمِعَ جَلْبَةَ رِجَالٍ، فَلَمَّا صَلَّى قَالَ: مَا شَأْنُكُمْ؟ قَالُوا: اسْتَعْجَلْنَا إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: فَلَا تَفْعَلُوا، إِذَا آتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا (صحيح البخاري: ج 1 ص 228 ح 609).
 - 2- . إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَلْيَمْسِ عَلَى هَيْئَتِهِ، فَلْيُصَلِّ مَا أَدْرَكَ وَلْيَقْضِ مَا سَبَقَهُ (مسند ابن حنبل: ج 4 ص 213 ح 12034).

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

